

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Õiguse instituut

Melissa Külaots

**EESTIS VÄLJA MÕISTETUD ELATISE SISSENÕUDMISE
ÕIGUSLIKUD PROBLEEMID**

Magistritöö

Juhendaja: Õnneli Matt-Sermat (M.A.)

Kaasjuhendaja: lektor Kristi Joamets (PhD)

Tallinn 2017

Deklareerin, et käesolev magistritöö,
mis on minu iseseisva töö tulemus,
on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle
alusel ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Melissa Külaots

“ “ 201...

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja Õnneli Matt-Sermat, (M.A.)

“ “ 201...

Kaasjuhendaja Kristi Joamets, (PhD)

Kaitsmisele lubatud “ “ 201...

Õiguse instituudi magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

Sisukord

Lühendid	4
Sissejuhatus.....	5
1. Rahvusvaheline elatise nõude sissenõudmine.....	10
1.1. Elatise nõude sissenõudmine Eestis	16
1.2. Eesti elatislahendi tunnustamine ja täitmine välisriigis.....	22
1.3. Laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon.....	26
2. Elatise võlgniku põhiõiguste riive	30
2.1. Võlgniku omandipõhiõiguse riive	33
2.2. Võlgniku õigus vabale eneseteostusele	38
2.3. Põhiõiguste piiramise põhiseaduspärasus.....	41
3. Elatise võlgniku õiguste piiramise analüüs.....	46
3.1. Kohtutäiturite küsitluse analüüs.....	50
3.2. Elatise võlgade sissenõudmise meetodite võrdlus ja analüüs.....	54
3.3. Õiguste piiramise tulemused ja järeldused täitemenetluses	58
Kokkuvõte	62
Summary	68
Kasutatud allikad	71
Lisad	77
Lisa 1. Kohtutäiturite küsitlus elatise võlgade sissenõudmisest	77
Lisa 2. Lapsevanemate küsitlus elatise võlgade sissenõudmisest	81

Lühendid

AÕS – Asjaõigusseadus

EGBGB - Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche

EIK- Euroopa Inimõiguste Kohus

EK – Euroopa Kohus

EL – Euroopa Liit

ELT – Euroopa Liidu Teataja

EÜ – Euroopa Ühendus

KarS – Karistusseadustik

PankrS - Pankrotiseadus

PKS – Perekonnaseadus

PS – Eesti Vabariigi põhiseadus

RKKK - Riigikohtu kriminaalkolleegium

RKPJK – Riigikohtu põhiseadusliku järelevalve kolleegium

RKTK – Riigikohtu tsiviilkolleegium

RKÜK – Riigikohtu üldkogu

RT – Riigi Teataja

TMS - Täitemenetluse seadustik

TsMS – Tsiviilkohtumenetluse seadustik

TlnRnK – Tallinna Ringkonnakohus

TrtRnK - Tartu Ringkonnakohus

Sissejuhatus

Perekonnaseaduse sätete kohaselt reguleeritakse abikaasade omavahelisi suhteid ning vanemate ja laste vahelisi suhteid.¹ Perekonnaseaduse² (PKS) § 96 kohaselt on vanemad kohustatud lapse ülalpidamist andma. PKS § 97 sätestab, et ülalpidamist saama õigustatud isik on alaealine laps või laps, kes täisealisena omandab põhi-, kesk- või kõrgharidust või õpib kutseõppe tasemeõppes, kuid mitte kauem kui 21-aastaseks saamiseni. Alaealise lapse vanem täidab lapse ülalpidamise kohustust elatise maksmise teel juhul, kui ta ei ela lapsega koos või kui ta ei osale lapse kasvatamises.³ Probleem seisneb selles, et suur hulk lapsevanemaid ei tasu oma lapsele elatist ka peale seda, kui on tehtud vastav kohtuotsus ning on algatatud täitemenetlus.⁴ Sellest tulenevalt on riik võtnud vastu erinevaid meetmeid selleks, et tõhustada elatise võlgade sissenõudmist.⁵

Elatisevõlgnevusega seotud problemaatikaga on Justiitsministeeriumis tegeletud pikemat aega. Huvirühmade kaasamine paremate lahenduste leidmiseks elatisevõlgade sissenõudmise tõhustamiseks algas 2011. aastal. Ettepanekud maksedistsipliini parandamiseks ja lahenduste leidmiseks esitasid huvirühmad nagu Eesti Advokatuur, Eesti Lastekaitse Liit ning Eesti Naisteühenduste Ümarlaud. Avaldatud on arvamust, et täitemenetluse tõhustamine ei pruugi tagada elatise kättesaamist, mistõttu peaks riik lapse elatise maksmise kohustuse võtma enda peale ning nõudma lapse asemel ise võlgniku käest elatisevõlga. Sellest tulenevalt käivitus 1. jaanuarist 2017 uus elatisabiskeem, millega tagatakse üksinda last kasvatava vanema lapsele igakuine, üldjuhul saja euro suurune elatisevõlg.⁶ Elatisabi seaduse⁷ asemel kehtib alates 1. jaanuar 2017 perehüvitiste seadus⁸, mille eesmärk on tagada lapsele ülalpidamine, kui kohustatud isik ei täida ülalpidamiskohustust kohtumenetluse või täitemenetluse ajal.⁹

Elatisevõlgnikud hoiavad ülalpidamisest kõrvale erinevatel põhjustel. Usaldusväärne statistika puudub väitmaks seda, et enamik neist teevad seda tahtlikult. Suure osa puhul on tegemist vaesusega ehk inimestel ei ole raha, et oma kohustusi täita. Kui inimesel on võimalik iga kuu

¹ Anepaio, T., Hussar, A. jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn, Juura 2005, lk 137.

² PKS. RT I, 10.03.2016, 3.

³ *Ibid.*, § 100 lg 2.

⁴ Eesti Tööandjate Keskliit. Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus, 2016. www.employers.ee/wp-content/uploads/Elatisevõlgade-taitmise-tohustamise-VTK-mai-2016.pdf (22.01.2017).

⁵ Justiitsministeerium. Elatisevõlgnike elu muutub keerulisemaks, 2014. www.just.ee/et/uudised/elatisevõlgnike-elumuutub-keerulisemaks (22.01.2017).

⁶ Sotsiaalministeerium. Elatisabi, 2016. www.sm.ee/et/elatisabi (13.11.2016).

⁷ ElatisAS RT I, 08.07.2016, 7 – kehtetu.

⁸ PHS RT I, 24.12.2016, 4.

⁹ *Ibid.*, § 47; Eesti Tööandjate Keskliit (2016), *supra note* 4, p 3.

käsitada mingi kogus raha, kuid tema kohustused seda raha ületavad, tuleb paratamatult teha valikuid, milliseid kohustusi täita eelisjärjekorras. Seda eriti olukorras, kus kohustuste täitmata jätmisel on tagajärjeks eluaseme, töö või uue perekonna kaotus. Kindlasti on ka neid võlgnikke, kes tõepoolest hoiavad kohustuste täitmisest kõrvale.¹⁰

Varasemalt on Katren Oper kirjutanud magistritöö¹¹ elatisvõlgnike nimekirja avaldamise õiguspärasusest Eesti õiguskorras, milles käsitleti andmete avaldamise kooskõla põhiseadusega ning lapse huvidega. Töö autor leidis, et elatisvõlgniku nime avaldamine võib kujutada intensiivset riivet olukorras, kus võla tasumine ei ole objektiivsetel põhjustel võimalik. Töös käsitleti 2015. aastal kehtetuks tunnistatud kohtutäituri seaduse § 11 lg-st 4 tulenevat riivet, kuid mitte kohtutäiturite õigusi laiemalt. Nadežda Somova on käsitlenud bakalaureusetöös¹² piiriülest täitemenetlust lapse elatise sissenõudmisel Eesti-Soome näitel. Töös analüüsiti, kas piiriülese täitemenetluse regulatsioonid tagavad vanemalt ülalpidamist saada olenemata vanema asukohariigist ning leidis, et piiriülene täitemenetlus on sama tõhus kui riigisisene.

Teema valik on aktuaalne seetõttu, et aastal 2016 jõustusid uued õiguste piirangud lapse elatise võlgnevuse sissenõudmiseks täitemenetluses. Täitemenetluse seadustiku¹³ (TMS) § 177² kohaselt kui võlgnik ei ole lapse elatise sissenõudmiseks algatatud täitemenetluse ajal maksnud kolme kuu jooksul korrapäraselt elatist ja kohtutäituril ei ole õnnestunud seda sisse nõuda võlgniku vara arvelt, võib kohus sissenõudja nõusolekul ja kohtutäituri avalduse alusel, millele on eelnenud võlgniku hoiatamine, määrusega tähtajatult peatada võlgniku jahipidamisõigust, mootorsõiduki juhtimisõigust, relvaluba ja relvasoetamisluba, väikelaeva ja jeti juhtimisõigust või peatada kalastuskaart.¹⁴

Uue meetmena TMS § 26 (1¹) kohustab kohtutäiturit välja selgitama, miks lapse elatise võlgnik ei täida lapse ülalpidamise kohustust, millised on tema sissetulekud ning kuidas võlgnik kavatseb elatise võlgnevust likvideerida. Selleks küsitleb kohtutäitur võlgnikku vähemalt iga kahe kuu tagant alates elatise viimasest sissenõudmisest. Kohtutäituril on veel õigus tulenevalt TMS § 28 (1¹) otsida lapse elatise võlgniku valduses olevad ruumid ja maatüki läbi vähemalt iga aasta tagant alates elatise viimasest sissenõudmisest.¹⁵ Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis 2015-

¹⁰ Kõve, V. „Head“ ja „halvad“ võlgnikud ja võlausaldajad. *Juridica* 2014, nr 4, lk 300.

¹¹ Oper, K. Elatisvõlgnike nimekirja avaldamise õiguspärasus Eesti õiguskorras, magistritöö, Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2015.

¹² Somova, N. Piiriülene täitemenetlus lapse elatise sissenõudmisel Eesti-Soome näitel, bakalaureusetöö, Tallinna Tehnikaülikooli õigusteaduskond 2015.

¹³ TMS RT I, 08.07.2016, 36.

¹⁴ *Ibid*, § 177².

¹⁵ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 26 (1¹), § 28 (1¹).

2019 on tehtud veel ettepanekud piirata elatisvõlgniku välisriiki reisimise võimalusi ning kasutada võlgniku kogumispensioni fondi elatisnõude tasumiseks. Lisaks sellele on tehtud ettepanek anda õigus kohtutäiturile elatisvõlgniku pangakonto vaatamiseks.¹⁶

Täitemenetlusest tulenevad piirangud võivad riivata ebaproportsionaalselt elatise võlgniku õigusi vabale eneseteostusele, eraelu ja omandi puutumatus ning liikumisvabadust. Töö eesmärk on välja selgitada, kas piirangutest tulenev põhiõiguste riive on põhiseaduspärane ning kas õiguste kitsendamine on proportsionaalne ja täidab eesmärki paremaks võlgade sissenõudmiseks täitemenetluses.

Käesoleva töö hüpoteesiks on väide, et elatise võlgniku õiguste piirangud ei täida eesmärki paremaks võlgade sissenõudmiseks täitemenetluses.

Töös kasutatakse kogemuslikku, süsteemset ja analüütilist meetodit ning dokumendivaatlust. Tulemusi on tõlgendatud interpreteerimise abil ja viidatud on joonealuste märkustena. Analüütilist meetodit on kasutatud teema käsitlemiseks erinevatest vaatepunktidest, seaduse tõlgendamiseks ning kohtulahendite analüüsimiseks. Töös eristuvad teooria, seaduse ja praktika valdkonnad ning lähenetakse deduktiivselt.

Töö koostamiseks kasutatakse seadusi, nende eelnõusid ja seletuskirju, kohtupraktikat, teiste riikide õigust, konventsioone, juhiseid, statistikat, aruandeid, intervjuusid ja teaduslikke arvamusi, erialast kirjandust ning lisaks internetimaterjale. Autor pakub välja olukorrale lahendusi ja läbi viiakse küsitlus kohtutäiturite hulgas selleks, et välja selgitada, kas täitemenetlusest tulenevaid piiranguid kasutatakse praktikas ning millisel viisil need tõhustavad täitemenetlust. Küsitletakse ka lapsevanemaid, kes on elatise sissenõudmiseks pöördunud kohtusse ning ka kohtulahend ei ole mõjutanud võlgnikku elatist maksma.

Töö struktuur jaguneb kolmeks peatükiks. Esimene peatükk on rahvusvahelisest elatise nõude sissenõudmisest täitemenetluses ning sellest, milliseid probleeme võib esineda rahvusvahelistes vaidlustes kohaldavate kaitsemeetmete rakendamisel. Töös on näiteid toodud Saksa ja Ameerika ühendriikide õigusest. Euroopa Liit (EL) on välja töötanud määrused ja konventsioonid, mis lihtsustavad rahvusvahelist elatise sissenõudmist. Arvestatud on lapse parimate huvidega, näiteks kohtualluvuse määramisel tuleb lähtuda eelkõige lapse elukohast. Lisaks käsitletakse probleeme, mis võivad kaasneda lapse elukoha õigust kohaldades, mis võib erineda lapse kodumaa õigusest. Välja on toodud rahvusvahelise eraõiguse peamised õigusaktid, mis reguleerivad kohtulahendite

¹⁶ Eesti Tööandjate Keskliit (2016), *supra note* 4, lk 22.

tunnustamise, täidetavaks tunnustamise või täitmise küsimusi ning nende peamised ülesanded. Peatükis selgitatakse veel sundtäitmise süsteemi Eestis ning analüüsitakse peamisi probleeme elatise sissenõudmisel täitemenetluses. Käsitletakse peamisi elatise võlgade sissenõudmise meetodeid ning seda, kuidas võlgnikud proovivad nendest kõrvale hoida. Piiriülest elatise sissenõudmist tõhustavad mitmed määrused ja konventsioonid, mis tagavad elatishandi tunnustamise ja täitmise teises EL liikmesriigis. Analüüsitud on määruste ja konventsioonide prioriteeti üksteise suhtes. Töö autor käsitleb veel Laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsiooni¹⁷ ning sellega seotud õigusakte.

Teine peatükk on elatise võlgniku põhiõiguste riivist ja uuritakse, millised meetmed riivavad elatise võlgniku omandipuutumatus ja vaba eneseteostuse õigust. Peatükis keskendutakse proportsionaalsuse põhimõtte lahtimõtestamisele ja kirjeldatakse, millistel juhtudel võib põhiõigusi piirata või kitsendada. Töö autor käsitleb uusi täitemenetluse meetmete kasutamist elatise võlgnike suhtes. Analüüsitakse TMS § 177² tulenevaid piiranguid elatise võlgnevuse korral ning uusi kavandatavaid regulatsioone, mida soovitakse Soome täitemenetluse eeskujul vastu võtta. Uute meetmetena on täiendatud kohtutäituri kohustust küsitleda võlgnikku iga kuu ja teostada läbiotsimist iga aasta tagant.¹⁸ TMS § 118¹ annab õiguse elatishõude täitmisel nõuda kolmandalt isikult võlgniku eest täidetud rahalise kohustuse tagasitäitmist elatise sissenõudja kasuks. Käsitletud on neid sätteid seetõttu, et nende eesmärk oli muuta täitemenetlus tõhusamaks ja muuta paremaks elatise võlgade sissenõudmine. Analüüsitud on seda, millisel juhul riivatakse EL põhiõigusi ja -vabadusi. Eesmärk on välja selgitada, kas uued võlgniku omandipõhiõigust ning vaba eneseteostust riivavad regulatsioonid on proportsionaalsed.

Kolmas peatükk on elatise võlgniku põhiõiguste piiramise analüüsisist ja järeldustest elatise võlgade sissenõudmisel. Peatükis on analüüsitud eelkõige elatise võlgade sissenõudmise meetmete sobivust, vajalikkust ja mõõdukust. Peamine küsimus on see, kas uute meetmete kasutamisega on elatise võlgnikud hakanud rohkem elatist maksma. Selleks viidi läbi kohtutäiturite seas küsitlus uute meetmete kasutamisest ja nende tulemustest praktikas. Kohtutäituritelt küsiti arvamust TMS § 177² ja teiste uute meetmete tagajärgedest võlgnikele ja ka kohtutäiturite tööle. Seejärel on võrreldud elatise võlgade sissenõudmise meetmeid ning analüüsitakse lapsevanemate arvamusi ja kogemusi täitemenetluses. Eesmärk oli välja selgitada lapsevanemate hulgas täitemenetluse läbiviimise arusaadavus ning nende arvamus uutest

¹⁷ Laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon, 23.11.2007. – ELT L 192, 22.07.2011.

¹⁸ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 26 lg 1¹, § 28 lg 1¹.

meetmetest. Karmimate meetmete kasutamisega võib kaasneda mitmeid probleeme, mida töö autor ka järelustes käsitleb. Lisaks sellele tuuakse välja lahendusi põhiliste probleemide lahendamiseks.

1. Rahvusvaheline elatise nõude sissenõudmine

Lapse õiguste konventsiooni¹⁹ artikkel 27 järgi on vanemate kohustus last üleval pidada. Teema tähtsus on tööstus- ja arengumaades järjest suurema tähtsusega lapsevanemate lahutuste, migratsiooni kui ka relvakonfliktide tõttu. Nendel põhjustel on vaja otsustada, kellele ja kes peaks elatisraha maksma, kui palju ning kui pika aja jooksul. Lapse õiguste konventsioon ja mitmed teised rahvusvahelised inimõiguste dokumendid nõuavad ülalpidamist kohustusliku kooliea jooksul ning riigist sõltuvalt ka pärast tavakooli lõpetamist. Eesti õigusest tulenevalt on laps ülalpidamist õigustatud saama ka peale kohustuslikku kooliiga.²⁰ Õiguslikud reformid peavad sel alal arvesse võtma eelkõige lapse huve.²¹

Töö autor leiab, et rahvusvaheline täitemenetluse läbiviimine on keerulisem kui riigisisene. Praktikas võib problemaatiline olla see, kuidas Eesti kohtumenetluse abil tagada rahvusvahelistes vaidlustes kohaldavate kaitsemeetmete rakendamist. Sõltuvalt vaidluse iseloomust saavad Eesti kohtud kaitsemeetmetena kohaldada hagi tagamist või esialgset õiguskaitset. Võrreldes riigisiseste vaidlustega on hagi tagamine ning esialgse õiguskaitse kohaldamine rahvusvahelise iseloomuga vaidlustes oluliselt keerulisem. Rahvusvaheliste vaidluste puhul ei ole üheselt selge, millise riigi kohtutel, millistel tingimustel ja millise vara või isikute suhtes on õigus kaitsemeetmeid kohaldada. Lisaks võib kaitsemeetmete kohaldamine rahvusvahelistes vaidlustes olla raskendatud põhjusel, et pooltel on selliste vaidluste puhul lihtsam kaitsemeetmete täitmisest kõrvale hoida, sest kohtutäituritel ning kohtutel puuduvad reeglina praktilised võimalused kohaldatud hagi tagamise või esialgse õiguskaitse meetmeid välisriikides maksma panna.²² Eeltoodust tulenevalt on oluline piiriülest elatise nõude sissenõudmist reguleerida selliselt, et tagada kohtutäiturite meetmete tõhus kohaldamine.

Piiriülest elatise nõude sissenõudmist reguleerivad erinevad rahvusvahelised õigusaktid. Esmalt tuleb elatise nõude kohtulahend teises liikmesriigis tunnustada ning täidetavaks tunnistada. Rahvusvahelise eraõiguse õigusaktid, mis reguleerivad kohtulahendite tunnustamise, täidetavaks tunnistamise või täitmise küsimusi, võib jagada üldiselt kolmeks: rahvusvahelised lepingud, Euroopa Liidu määrused ja riigisisised õigusaktid. Küsimust tekitab nende õigusaktide omavaheline õiguskord. Lihtsustatult öeldes kõigepealt tuleb kontrollida, kas välisriigi

¹⁹ Lapse õiguste konventsioon. - RT II 1996, 16, 56.

²⁰ PKS RT I, 10.03.2016, 3, § 97 lg 2.

²¹ Belembaogo, A, Hammarberg, T, Hart, R. jt. Laste õigused. ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamine praktikas. Tallinn, Lastekaitse Liit 2005, lk 78-79.

²² Lepik, G. Hagi tagamine ja esialgne õiguskaitse tsiviilasjades: rahvusvaheline mõõde. Juridica 2013, nr 10, lk 742.

kohtulahend langeb kolmanda riigiga sõlmitud välislepingu kohaldamisalasse. Seejärel tuleb kontrollida seda, kas kohtulahendi tunnustamisel täidetavaks tunnustamisel või täitmisel tuleks lähtuda hoopis Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse määrusest või teiste Euroopa Liidu liikmesriikidega sõlmitud välislepingust. Juhul kui välislepingud ja Euroopa Liidu määrused kohaldamisele ei kuulu, tuleb kohtulahendi tunnustamisel, täidetavaks tunnustamisel või täitmisel lähtuda riigisisestest õigusaktidest.²³ Seega piiriülese elatise nõude sissenõudmisel tuleb arvestada riigi suhtes kehtivaid rahvusvahelisi lepinguid ja määruseid. EL liikmesriikide vahel kehtib elatise sissenõudmisel ühtlustatud süsteem ning kehtivad sarnased põhimõtted. Võlgade sissenõudmine kolmandatest riikidest on tõhusam ja ettearvatavam juhul, kui kohtualluvust ning kohtuotsuse tunnustamist ja täitmist reguleerib leping.

Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse määruste põhieesmärgiks on reguleerida rahvusvahelise kohtualluvuse jaotust eri liikmesriikide kohtute vahel. Eesti on sõlminud välislepingud mitmete riikide vahel, mis reguleerivad rahvusvahelise kohtualluvuse määramist. Nendeks on sõlmitud õigusabilepingud Venemaa Föderatsiooniga²⁴, Ukraina²⁵, Läti ja Leedu²⁶ ning Poolaga²⁷, Haagi konventsioonid ja kõik muud välislepingud eesotsas Lugano II konventsiooniga²⁸. Need välislepingud reguleerivad kaitsemeetmete kohaldamist üksnes konkreetse lepingu pooleks olevates riikides pooleli olevate või kavandatavate kohtumenetlustega seoses.²⁹

Kohtuotsuse tunnustamist reguleerib Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ja perekonnaasjades kui elatisevõlgniku elukoht asub Venemaal. Lepingu artikli 50 kohaselt lepingupoole tunnustavad ja täidavad vastastikku justiitsasutuste jõustunud otsuseid tsiviil- ja perekonnaasjades. Artikkel 51 lg 1 järgi täitmise loa taotluste läbivaatamine kuulub selle lepingupoole kohtute pädevusse, kelle territooriumil otsus tuleb täita. Kohtuotsuse tunnustamisest või täitmise loa andmisest võib keelduda artikkel 56 välja toodud tingimustel, näiteks siis, kui taotluse algatanud isik või kostja asjas ei võtnud protsessist osa selle tõttu, et talle ei toimetatud õigel ajal ja nõuetekohaselt kätte kohtukutset. Eesti Vabariigi ja

²³ Torga, M. Välisriigi kohtulahendite ja muude täitedokumentide tunnustamine, täidetavaks tunnustamine ja täitmine Eestis. *Juridica* 2015, nr 1, lk 59.

²⁴ Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, ja perekonna- ja kriminaalasjades. – RT II 1993, 16, 27.

²⁵ Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. – RT II 1995, 13, 63.

²⁶ Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti vabariigi õigusabi ja õigussuhete leping. – RT II 1993, 6, 5.

²⁷ Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades. – RT II 1999, 4, 22.

²⁸ Tsiviil- ja kaubandusajade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon – protokollid. – ELT L 147, 10.06.2009.

²⁹ Lepik (2013), *supra note* 22, lk 744-745.

Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades reguleerib kohtuotsuse täitmist kui võlgniku elukoht asub Ukrainas.³⁰ Seega välislepingutega reguleeritakse kohtualluvus, riikidevaheline kohtuotsuse tunnustamine ja täitmine ning sätestatakse juhud, millal on teisel riigil võimalik sellest keelduda.

Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon³¹ reguleerib liikmesriikide kohtute ja muude ametiasutuste poolt elatisasjades tehtud otsuste tunnustamist ja täidetavaks tunnistamist. Konventsiooni peamine mõte on ühtlustada rahvusvahelise elatise sissenõudmise protseduuri, mis peab olema lapse vajadustega arvestav, lihtne, kiire, mõistlike kuludega ja õiglane.³² Küsitav on selle konventsiooni prioriteet Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni ja teiste rahvusvaheliste lepingute suhtes. Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon asendab konventsiooni liikmesriikide vahel varasema Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni ning ka New Yorgi elatisekonventsiooni³³. Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon ei mõjuta artikli 51 lõike 1 kohaselt Lugano 2007. aasta konventsiooni ja õigusabilepingute kohaldamist. Lugano 2007. aasta konventsiooni partnerriikidest on Haagi 2007. aasta elatisekonventsiooniga liitunud vaid Norra, Kuningriik, Ukraina, Poola, Läti ja Leedu. Euroopa Liidu liikmesriikide vahelistes suhetes omavad Euroopa Liidu määrused Haagi 2007. aasta konventsiooni suhtes prioriteeti.³⁴ Ameerika Ühendriikides näiteks reguleerib osariikidevahelisi lapse ülalpidamiskohustustest tulenevaid vaidlusi The Uniform Interstate Family Support Act.³⁵ Osariikidevaheline seadus on Haagi 2007. aasta konventsiooniga võrreldes sarnase funktsiooniga, et ühtlustada elatise nõude sissenõudmine ja tagada kiire vaidluste lahendamine.

Rahvusvaheline eraõigus kehtestab reeglid, millise riigi õigust kohaldada siseriiklikus kohtus, kui õigussuhtes esineb välismaine element. Kuigi erinevate riikide rahvusvahelise eraõiguse normid võivad olla sarnased, eksisteerib erinevat rahvusvahelist eraõigust nii palju, kui on riike.³⁶ A. Lüderitzi hinnangul on perekonnaõigus siseriiklik õigus ning seepärast on see ka erinevates riikides erinev. See sisaldab mõtet, et oma õiguskord ei ole mitte ainuvõimalik ja õige

³⁰ Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil- ning kriminaalasjades, *supra note 25*; Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades, *supra note 24*.

³¹ Laste ja teise pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon, *supra note 17*.

³² Long, E. II. The New Hague Maintenance Convention. *International and Comparative Law Quarterly*, 2008, 57 (4), lk 984.

³³ Välisriigist ülalpidamise taotlemise konventsioon RT II 1996, 39, 146.

³⁴ Torga (2015), *supra note 23*, lk 62.

³⁵ Uniform Interstate Family Support Act 2001; Bala, N., Oldham, T., Perry, A. Regulating Cross-Border Child Support Within Federated Systems: The United States, Canada, and the European Union. *Transnational Law & Contemporary Problems*, Fall 2005, 15 (1), lk 88.

³⁶ Kiviorg, M., Land, K. Jt. *Rahvusvaheline õigus*. Tallinn, Juura 2010, lk 32.

kord. Lapse ja vanema suhetes on enamikel juhtudel määravaks tavalise elukoha õigus, nii on see näiteks ülalpidamise küsimustes BGB rakenduseseaduse³⁷ (EGBGB) artikkel 18 kohaselt.³⁸ Toetumine enamikel juhtudel kohtu asukohariigis asuvale elu- või viibimiskohale muudab kohtul ja ametiasutustel otsustamise kergemaks, kuid ignoreerib sageli seost kodumaaga ja selle õigusega või ohustab tihti otsuse tunnustamist koduriigis. Seega kui asjaoludel, mille suhtes tuleb otsus teha, on mingi seos välismaaga ehk vähemalt üks asjaosalistest on välismaa kodanik või viibib välismaal, siis tuleb EGBGB ja riikidevaheliste lepingute sätete kohaselt kindlaks teha, missugust õigust tuleb kohaldada. Seejuures võib asi minna tagasisaatele kui välismaalasest asjaosalise päritoluriigi õigus ei toetu mitte kodakondsusele, vaid toetub näiteks elukohale tulenevalt EGBGB artiklist 4 lõikest 3. Erilised raskused tekivad siis, kui asjaosalisel on mitu topeltkodakondsus või kui päritoluriigis kehtib mitu õiguskorda.³⁹

Euroopa Liidu rahvusvahelise eraõiguse õigusakte, mis reguleerivad ülalpidamiskohustuste sissenõudmist on kritiseeritud selle poolest, et osapooled võivad ära kasutada teise liikmesriigi soodsamat õigussüsteemi. Võrdlusena on näiteks Ameerika Ühendriikides reguleeritud perekonnaõigus osariikidevaheliselt erinevalt.⁴⁰ Forum shopping ehk foorumi jaht tähendab parema õigussüsteemi „jahti“ teisest riigist. Piiriülese elatise sissenõudmisega võib kaasneda rohkem kaalutletud, osapooli lepitav ja vähem formaalne menetlus, mida osapooled proovivad enda kasuks toimima panna. Näitena on Inglise kohtud asetanud lapsega koos elavad emad soodsamasse olukorda nii ülalpidamiskohustuse kui ka hooldusõiguse määramise küsimustes.⁴¹ Probleem esineb olukorras, kus lapsega koos elav vanem vahetab elukohta eesmärgiga nõuda suuremat elatist lapsele või mõjutada seeläbi hooldusõiguse määramist. Välisriiki kolimine ei pruugi olla alati vastavuses lapse parimate huvidega, näiteks võib olla piiratud lapse õigus saada haridust. Autor on seisukohal, et laps ei tohiks olla sissetuleku teenimise või soodsama kohtuotsuse saamise vahendiks.

Parema õigussüsteemiga liikmesriigi „jahtimise“ takistamiseks on sätestatud Euroopa nõukogu määruse 4/2009⁴² artikkel 7. Kui ükski liikmesriigi kohus ei ole artiklite 3, 4, 5 ja 6 alusel pädev, võivad liikmesriigi kohtud erandjuhul vaidluse menetlusse võtta, kui selles kolmandas riigis,

³⁷ EGBGB, 21.9.1994 I 2494; 1997, 1061.

³⁸ *Ibid*, art. 18; Protocol of 23.11.2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Hague Conference on Private International Law, art. 3. www.assets.hcch.net/docs/d5f89587-f5f1-4c86-aa40-70472892cf11.pdf (11.02.2017).

³⁹ Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Juura 2005, lk 12.

⁴⁰ Bala, Oldham, Perry (2005), *supra note* 35, lk 88.

⁴¹ Stalford, H. Old Problems, New Solutions? – EU Regulation of Cross-National Child Maintenance. *Child and Family Law Quarterly*, 2003, 15 (3), lk 275.

⁴² Nõukogu Määrus (EÜ) nr 4/2009, 18.12.1998, kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ja koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. - ELT L 7, 10.01.2009.

kellega vaidlus on tihedalt seotud, ei ole võimalik menetlust mõistlikult algatada või läbi viia ning vaidlus peab olema piisavalt seotud selle liikmesriigiga, kelle kohtu poole pöörduti.⁴³ See säte on asjakohane artikli 4 korral, kui on sõlmitud kohtualluvuse kokkulepe või artiklist 5 tulenev kohtualluvuse määramine kostja kohtusse ilmumise alusel.⁴⁴ Seega määruse eesmärk on tagada vaidluste lahendamine selles riigis, millega osapooled on tegelikult seotud.

Rahvusvahelises eraõiguses tuleks välisriigi kohtuks pidada eelkõige selliseid institutsioone, mida peab kohtuks välisriik ise. Mõnede rahvusvahelise eraõiguse õigusaktide kontekstis tuleb pidada välisriigi kohtuteks ka selliseid institutsioone, mida välisriigis endas traditsiooniliselt kohtuteks ei peeta. Näiteks ülalpidamiskohustuse määruse nr 4/2009 artikli 2 lõike 1 kohaselt hõlmab selle määruse tähenduses mõiste „kohus“ liikmesriikide haldusasutusi, kellel on ülalpidamiskohustuste asjades pädevus. See tähendab, et tagatud on asutuse erapooletus ja poolte õiguse osas olla ära kuulatud. Näiteks peetakse ülalpidamiskohustuste määruse tähenduses kohtuks Soome Sotsiaalhoolekande Nõukogu, kuigi seda institutsiooni Soomes traditsiooniliselt kohtuks ei peeta.⁴⁵

Õiguspraktika jooksul täheldas autor perekonnaõiguslikke kaasuseid analüüsid, et rahvusvaheline nõude sissenõudmine on praktikas keerulisem. Probleeme võib olla menetlusosaliste asukoha tuvastamisel kui alati ei ole võimalik võlgniku täpset aadressi tuvastada ning kostja tegeliku asukoha kindlakstegemine on raskendatud. Probleemi leevendab värskema koostööaktina sätestatud ülalpidamiskohustuste määrus, mis annab keskasutusele ulatuslikumad ülesanded kui kättetoimetamismäärus. See tähendab, et võimalik on esitada taotlus ka ainuüksi isiku asukoha kindlakstegemiseks teises liikmesriigis ning vajadusel mitmesse riiki korraga. Võimalus on täiendada kättetoimetamismäärust ülalpidamiskohustuste määruse eeskujul ning anda keskasutusele või kohalikele asutustele konkreetsed ülesanded või kombineerida kättetoimetamismäärust tõendite kogumise määrusega, kuivõrd need haakuvad loogiliselt. Lisaks õiguslikele abinõudele on aadresside tuvastamiseks oluline infotehnoloogiliste meetmete kasutamine, näiteks elektroonilise suhtluse edendamine asutuste vahel, liikmesriikide rahvastikuregistrite edasiarendamine ja kättesaadavaks tegemine või kohtumenetlust korraldavatele instantsidele lisavõimaluse loomine isikute piiriülese andmete kättesaamisel.⁴⁶ Sellest võib järeldada, et piiriülese nõude sissenõudmisel tuleb lapsega koos elaval vanemal teha

⁴³ *Ibid*, art. 7.

⁴⁴ Douga, A., Koumpli, V. On the Regulation of Maintenance Obligations in Greece. *Revue Hellenique de Droit International*, 67 (2), 2014, lk 965-956.

⁴⁵ Torga (2015), *supra note* 23, lk 56.

⁴⁶ Hermet, H., Sein, K. Kuidas hageda teises Euroopa Liidu liikmesriigis teadmata aadressil elavat võlgnikku? Kohtudokumentide kättetoimetamise ja tagaseljaotsusega seonduvad probleemid. *Juridica* 2014, nr 9, lk 673-674.

suuri jõupingutusi selleks, et võlgnikku elatist maksma panna. Praktikas võib olla levinud arusaam, et välismaal elaval võlgnikult on keerulisem võlga sisse nõuda põhjusel, et nende elukohta pole võimalik tuvastada. Seetõttu võib kasuks tulla just liikmesriikide rahvastikuregistrite loomine ja arendamine, sest võlgnike elukohtade välja uurimine võib kujuneda ametiasutustele ning sissenõudjatele ebamõistlikult töö- ja ajamahukaks.

Töö autor leiab, et piiriülese elatise nõude sissenõudmisel on probleeme ka pikema menetlusajaga, võrreldes näiteks siseriikliku täitemenetluse protsessiga. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni⁴⁷ artikkel 6 lg 1 kohaselt on igaühel oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitusega institutsioonis.⁴⁸ EIK on leidnud, et näiteks neli aastat ja üks kuu kestev elatisraha täitemenetluse aeg on ebamõistlik. „Menetlusaja mõistlikkuse üle otsustamisel tuleb lähtuda asja keerukusest, osapoolte käitumisest ning sellest, mis on isikul kaalul“.⁴⁹ EIK on korduvalt tuvastanud artikli 6 lg 1 rikkumisi analoogilistes asjades.⁵⁰ Seega võib olla elatise nõude sissenõudmise menetlusaeg ebamõistlikult pikk EIKohtu mõistes ka Eestis, kui vaidlused kestavad mitmeid aastaid.

Euroopa institutsioonide loodud eeskirjade raamistik on seega loodud kindlustunde tagamiseks juhul, kui abielud või suhted lõpetatakse.⁵¹ Tulemuslikku rahvusvahelist lapse ülalpidamiskohustuse sissenõudmist takistab eelkõige suur vahemaa osapoolte vahel ning keeruline orienteerumine võõras õigussüsteemis. Rahvusvahelist eraõigust reguleerivatel instrumentidel on aina suurem tähtsus globaliseerivas ühiskonnas. Euroopa Liidu vaba liikumise poliitika on kahtlemata tõstnud riikidevahelisi vanemliku vastutuse vaidlusi. Perekondade väljaränded või sagedased ühe vanema äraolekud töö tõttu võivad põhjustada perekonnasuhete lagunemisi. Sellest tekkinud vahemaad tekitavad probleeme pikas perspektiivis läbirääkimistel ja ülalpidamiskohustuste täitmisel.⁵² Rahvusvahelise elatise nõude sissenõudmisel on oluline roll rahvusvahelistel lepingutel ja määrustel. Töö autori arvates on vaatamata lepingutele siiski piiriülene elatise sissenõudmine elatise võlgnikke soosiv. Seda seetõttu, et teise riigi ametiasutustega suhtlemine võtab rohkem aega ja sellega kaasnevad suuremad kulutused.

⁴⁷ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon RT II 2000, 11, 57.

⁴⁸ *Ibid* art. 6 lg 1.

⁴⁹ EIKo 26.07.2016, 39507/13, *Veiga da Silva Braga vs. Portugal*, p 14.

⁵⁰ *Ibid*, p 15.

⁵¹ McEleavy, P. Free Movement of Persons and Cross-Border Relationships. *International Law FORUM Du Droit International*, Fall 2005, 7 (3), lk 154.

⁵² Stalford (2003), *supra note* 41, lk 269-270.

Näiteks dokumentide tõlkimine selle riigi keelde, kus on vaja elatistlahendit täita tähendab kulutusi vanema jaoks, kes võlga sisse nõuab. Võlgnikel on võimalik enda vara varjata tunduvalt lihtsam välismaal, kui Eestis ja probleeme on elukohtade tuvastamisega. Seetõttu on keerulisem pöörata sissenõuet võlgniku varale, kes elab välismaal.

1.1. Elatise nõude sissenõudmine Eestis

Sundtäitmise mehhanism on loodud selleks, et isik täidaks oma kohustust. Enamiku kohustuste puhul antakse isikule teatud aeg nõude vabatahtlikuks täitmiseks ning sundtäitmise kaudu sekkub riik ainult siis, kui kohustust ei täideta. A. Alekand on rõhutanud, et eraisikutevahelises suhtlemises realiseerub sundtäitmise kaudu riigi kohustus tagada isikutele nende õiguste kaitse kui ka vahendid selle kaitse reaalseks elluviimiseks. Sundtäitmise süsteemi eesmärk on garanteerida otsuste täitmise vääramatust. Selle kaudu kindlustab riik ühiskonnas laiemas mõttes õigusrahu ja õiguskindlust. Seega ilma täitmise mehhanismita jääksid õigusaktid pelgaks deklaratsiooniks.⁵³ Sundtäitmise mehhanismi loomisel tuleb luua vastavad täitemenetlused meetodid selliselt, et üksikisikutel ei ole võimalik nendest kõrvale hoiduda. Töö autor käsitleb järgnevas alapeatükis probleeme, mis on seotud elatise nõude sissenõudmisel Eestis.

Vaatamata sundtäitmise süsteemi olemasolule leidub isikuid, kes teatud põhjustel ei täida kohustusi ning sundtäitmine ei anna tulemust. Viimastel aastatel on elatise võlgnikega seotud probleeme kajastatud ka meedias aina rohkem. Igal aastal teevad kohtud elatise määramise kohta üle 1000 lahendi, millest osa läheb kohtutäiturite kätte, kuna vanemad ei maksa elatist vabatahtlikult.⁵⁴ 2015. aasta lõpu seisuga käis täitemenetlus enam kui 8000 elatisevõlgnikust vanema suhtes, kes olid oma lastele võlgu 14,5 miljonit eurot.⁵⁵ Seega on riik võtnud kasutusele rangemad meetmed selleks, et võlgnikud oma kohustusi tulevikus täidaksid.

Elatise võlgnevuse sissenõudmisel kohaldatakse täitemenetluse seadustikust tulenevaid sätteid. Sissenõuet võib pöörata vallasasjadele, varalistele õigustele kui ka kinnisasjadele. C. Pauluse sõnul on ametipalga arestimine tänapäeval kõige tulemuslikum ja sagedasem sundtäitmise liik.⁵⁶ Eestis reguleerib sissetuleku arestimist TMS §-id 130-136. Võlgniku sissetulek, millele on võimalik sissenõuet pöörata peab olema võrreldav palgaga ning saadud mingi isikliku soorituse eest. TMS ei sätesta otseselt seda, et sissetuleku all peaks mõistma vaid töötasu või muud sarnast

⁵³ Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Tallinn, Juura 2011, lk 13.

⁵⁴ Justiitsministeerium (2014), *supra note* 5.

⁵⁵ Sotsiaalministeerium (2016), *supra note* 6.

⁵⁶ Paulus, C. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemine ja sundtäitmine. Tallinn, Juura 2002, lk 227.

laekumist. Seaduseandja peab sissetuleku all silmas kõikvõimalikke laekumisi, sest ka sotsiaaltoetused on seaduse sõnastuses liigitatud sissetulekuks. Riigikohus on leidnud, et sissetulekuks ei liigitu ühekordsed, näiteks vara võõrandamisest või kingiks saadud summad.⁵⁷ Igal juhul on sissetulek midagi, mis tuleb kõne alla füüsilisest isikust võlgniku puhul.⁵⁸ Eeltoodust tulenevalt on sissetuleku arestimine kõige sagedasem ja tõhusam liik võlgade sissenõudmisel, kuid praktikas kasutavad võlgnikud erinevaid meetodeid selleks, et arestimist takistada ja sissetulekut varjata.

Võlgnikud püüavad teostada ülalpidamiskohustust võimalikult väikeses ulatuses ning otsivad kõikvõimalikke tõendeid, tõendamaks oma maksejõuetust. Esineb juhtumeid, kus on loobunud heapalgalisest töökohast ning asunud töötama „mustalt“ eesmärgil eksitada kohut oma varalise seisundi tuvastamisel või raskendada sundtäitmist. Nimelt on kohtutäiturid öelnud, et pärast seda, kui võlgniku tööandjale saadetakse töötasu arestimise akt, siis sageli vähendatakse võlgniku töötasu suurust miinimumpalgani või lõpetatakse ametlikult töösuhe ära.⁵⁹ Samuti on üritatud tasaarveldada lapsele mõeldud elatist abikaasade ühisvara jagamisel või sõlmitud kokkuleppeid mingi muu lapsesse otseselt mittepuutuva eelise andmiseks vastaspoolele ning saavutada seeläbi ülalpidamiskohustusest vabastamist.⁶⁰ See tähendab, et võlgnikud kasutavad erinevaid meetmeid selleks, et varjata enda sissetulekut ja hoida kõrvale ülalpidamiskohustusest. Seega on vajalik vastu võtta abinõud, mis takistavad selliste meetmete kasutamist. Autor leiab, et võlgnike tegevused nagu ametliku töösuhte lõpetamine või töötasu vähendamine miinimumpalgani eesmärgil, et vabaneda lapse toetamisest on äärmiselt taunitav. Võlgnike põhimõtteline keeldumine maksta lapsele ülalpidamist ei ole aktsepteeritav ning nõuab hoiakute muutmist.

Soome täitemenetluse regulatsiooni eeskujul on teinud huvirühmad ettepaneku anda kohtutäiturile õigus hinnata võlgniku töötasu tegelikku suurust, kui esineb kahtlus, et võlgniku tegelik töötasu on suurem, kui ametlikult näidatakse. Kohtutäitur lähtub hindamisel töö tegemise piirkonna keskmisest töötasust taolise töö eest ning sama tööandja juures samast tööd tegevate teiste töötajate töötasu suurusest. Lisaks sellele on võimalik informatsiooni saada tööülesannete kohta otse võlgniku tööandjalt või teiste töötajate käest, et hinnata, kas erinev palk on põhjendatud. Seaduslik alus taolise informatsiooni küsimiseks võiks tuleneda TMS § 26 lõike 2 esimesest lausest. Kui kohtutäitur teeb otsuse, mille kohaselt peaks võlgniku töötasu olema

⁵⁷ RKTKm 04.03.2008, 3-2-1-3-08, p 17.

⁵⁸ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 111.

⁵⁹ Eesti Tööandjate Keskliit (2016), *supra note* 4.

⁶⁰ Turkin, V. Perekonnaõiguslikud kohtuvaidlused. Tallinn, Agitaator 2007, lk 60.

suurem, kui tööandja seda näitab ning kui tööandja otsuse tegemisest maksab endiselt väiksemat palka, oleks kohtutäituril õigus väljamaksmata töötasu nõuda sisse tööandjalt samade täitemenetlusmeetmetega, mida kasutatakse võlgniku suhtes.⁶¹ Autori arvates selline meetod ei ole proportsionaalne tööandja suhtes ning riivab intensiivselt tööandja õigusi, näiteks õigust omandipuutumatusetele. Teiste töötajate käest saadud informatsioon ei pruugi olla tõene ning arvelduskonto arestimine teiste töötajate väidete alusel ei ole kohane. Lähtudes keskmisest töötasu suuruse lähtudes sarnase töö eest on hüpoteetiline ning ei saa olla alus omandipõhiõiguse riivele.

Konto arestimisel tuleb jälgida TMS §-de 133 ja 134 nõudeid, mille kohaselt teatud osa sissetulekust peab jääma võlgniku kasutada. Mittearestitava summa suurus sõltub ka võlgniku ülalpeetavate olemasolust. Kui on teada, et kontole laekub sissetulek, peab füüsilisest isikust võlgniku puhul olema märges, et arestist vabaks jääb ühe kuu alampalgale vastav summa ja ülalpeetavate olemasolul ka kolmandiku alampalga jagu iga ülalpeetava kohta. Krediidiasutus kannab arestimisaktis märgitud summas raha üle kohtutäituri ametialasele kontole, mis tähendab kohustust täita nõue sissenõudja kasuks kohtutäiturile. Erandiks on hagi tagamise määruse alusel konto arestimine, mil rahasummat kohtutäituri kontole üle ei kanta. Hagi tagamise määruse alusel kantakse kohtutäituri ametialasele kontole raha üle vaid siis, kui määrus puudutab elatise maksmise nõuet. Seda põhjusel, et hagi tagamise puhul on osapooltevaheline vaidlus pooleli ega ole seega veel otsustatud kustjalt raha väljamõistmine. Elatisenõude puhul võib aga osa summast kuuluda juba viivitamatult täitmisele. TMS § 135 kohaselt on võimalik pöörata sissenõue ka varjatud sissetulekule. Selleks peab sissenõudja olema ise aktiivne, sest arestimisakti koostab kohtutäitur sissenõudja esitatud andmete põhjal.⁶²

Täitemenetluses kehtib printsiip, et sundtäitmist ei või laiendada kaugemale, kui on vajalik sissenõudja nõude rahuldamiseks ja sundtäitmise kulude katmiseks.⁶³ Sissenõude pööramine vallasvarale tähendab võlgniku vara arestimist ning keeldu võlgnikul asja käsutada. Tulenevalt TMS § 54 lg 3 võib kohtutäitur kanda registrisse keelumärke. See kehtib näiteks sõidukite, ehitiste, osaühingu osade või aktsiate puhul. Asja käsutamine on võlgnikule keelatud kas alates keelust teadasaamisest arestimise akti kaudu või alates registrisse keelumärke kandmist. Kohtutäitur kirjutab arestimisel üles asjad, mis asuvad võlgnikule kuuluvates ruumides ja mille puhul on alust eeldada, et need kuuluvad võlgnikule. Vallasasja arestimisel kehtivad asjaõiguse

⁶¹ Eesti Tööandjate Keskliit (2016), *supra note* 4, lk 11.

⁶² Alekand (2011), *supra note* 53, lk 111-112.

⁶³ Paulus (2002), *supra note* 56, lk 214.

üldpõhimõtted, mille kohaselt eeldatakse asjaõigusseadusest⁶⁴ (AÕS) tulenevalt valdaja omandit (AÕS § 90), valduse seaduslikkust ja heausksust (AÕS § 34, 35), ning omanik peab vaidluse korral tõendama, et tema valdaja valdab temale kuuluvat asja (AÕS § 82). Kohtutäitur võib seega eeldada, et võlgniku valduses või talle kuuluvates ruumides asuvad vallasasjad kuuluvad võlgnikule. Juhul kui keegi kolmas isik arestimise juures väidab, et arestitud asi kuulub hoopis talle, tehakse arestimise akti vastav märge ja selgitatakse väidetavale omanikule asja arestist vabastamise hagi esitamise võimalusi.⁶⁵

PKS § 101 kohaselt igakuine elatis ühele lapsele ei või olla väiksem kui pool Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäära. Praktikas on probleeme sellega, et kostjad ei täida ülalpidamiskohustust seadusega väljamõistetud ulatuses, vaid tasutakse nii palju elatist kui kostjal võimalik on. Kostjad on nimetanud erinevaid põhjuseid nagu näiteks töökoha kaotust, sissetuleku vähenemist ja ka töövõimetust.

Tartu Ringkonnakohus on leidnud, et „ülalpidamiskohustuse rikkumisega on tegemist ka siis, kui vanem annab lapsele ülalpidamist ebapiisavalt või ebaregulaarselt“.⁶⁶ Ülalpidamiskohustuse täitmisest ei saa kõrvale hoiduda ka siis, kui võlgnik tugineb asjaolule, et tema sissetulek on liiga väike. „Perekonnaseaduses ülalpidamist reguleerivate sätete mõtte ja eesmärgi kohaselt on vanemal lapse ülalpidamise kohustusest tulenevalt kohustus teenida sissetulekut ning vanem ei vabane lapse ülalpidamise kohustusest üksnes selle tõttu, et tal ei ole sissetulekut või et tema sissetulek on liiga väike.“ PKS §-st 102 tuleneb, et juhul, kui vanema sissetulek ja varaline seisund ei võimalda pidada last ülal ilma vanema enda tavapärase vajaduste rahuldamisest kahjustamata, peab vanem oma vajadusi piirama ning kasutama tema käsutada olevaid vahendeid enda ja lapse ülalpidamiseks ühetaoliselt.⁶⁷ Töö autori arvates võib PKS § 101 tulenev ühele lapsele kehtestatud elatise määr olla üks põhjustest, miks on elatisvõlglasi nii arvukalt. Seda põhjusel, et elatise määr on võlgnike sissetulekute seisukohast kohati ebaproportsionaalselt suur. Elatise määr ei ole proportsionaalne võlgnike suhtes, kelle sissetulek ületab vähesel määral Eesti Vabariigis kehtestatud kuupalga alammäära. Näiteks teenindussektori valdkonnas töötades ei ole sissetulek nii suur, et täita seadusest tulenevat ülalpidamiskohustust täies ulatuses, mis on pool Eesti Vabariigis kehtestatud kuupalga alammäärast.

Paljudel juhtudel kohtab kostja vastuväidetes viitamist oma täielikule või osalisele töövõimetusele. Sellele viitavad aeg-ajalt ka hagejad, põhjendades sellega nende poolset

⁶⁴ AÕS, RT I, 30.06.2015, 41.

⁶⁵ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 94-95.

⁶⁶ TrtRnKo 31.08.2016, 2-16-4477, p 7.

⁶⁷ *Ibid*, p 9.

arvamust, miks kostja peaks tasuma kõik või enamuse lapsele vajaminevatest kulutustest. Õigusliku alusena elatise vähendamisel või väljamõistmisel on vanema töövõimetus fikseeritud PKS-i § 102 lõikes 2. Kohustatud vanema tuvastatud töövõimetus ei anna alati alust elatise vähendamisele alla kehtiva miinimummäära. Elatise kehtestatud miinimummäärast väiksemas suuruses saab välja mõista siis, kui lisaks isiku töövõime kaotusele ei ole vanemal ka tema tegeliku varalise seisundi tõttu võimalik elatist miinimummääras maksta. „Erandina võib kohus PKS § 102 lg 2 teise ja kolmanda lause järgi mõjuval põhjusel siiski vähendada elatist alla seaduses sätestatud miinimummäära, kui vanema töövõimetus korral või olukorras, kus vanemal on teine laps, kes miinimummääras elatise väljamõistmisel osutuks varaliselt vähem kindlustatuks kui elatist nõudev laps. PKS § 98 lg 1 järgi on isiku kõik alaealised lapsed õigustatud saama ülalpidamist esimeses järjekorras“.⁶⁸

Seega vanema töövõimetusse elatise väljamõistmisel tuleb suhtuda äärmiselt diferentseeritult. Olukorras, kus isiku töövõimest või palga suurusel ei saa iseeneslikult teha järeldusi sama isiku majandusliku olukorra kohta, peab kohus igal juhul tuvastama töövõimetu isiku täieliku varalise seisundi.⁶⁹ Elatise tasumisel tuleb tähelepanu pöörata sellele, kuidas makset teostatakse. Õigusbüroos praktiliselt olles puutus autor kokku juhtumiga, kus ülalpidamiskohustust täitev vanem ei lisanud raha pangatulekande selgitusse konkreetset nimetust, et maksab elatist. Sellisel juhul võib kohus seda mitte arvestada elatisena ning lapsega koos elaval vanemal on õigus summa tagasiulatavalt sisse nõuda. Kostja palus vähendada ülalpidamiskohustust põhjendusega, et on osalise töövõimega.

Lapse ülalpidamiskohustuse rikkumine võib kaasa tuua kriminaalvastutuse.⁷⁰ Karistuseseadustiku⁷¹ (KarS) § 169 kohaselt lapse ülalpidamiskohustust täitma kohustatud vanema teadva kõrvalehoidumise eest oma nooremale kui kaheksateistaastasele lapsele või täisealiseks saanud, kuid abi vajavale töövõimetu lapsele kohtu poolt väljamõistetud igakuise elatishinnast maksmisest karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.⁷² Riigikohtu kriminaalkolleegiumi lahendis nr 3-1-1-58-16 süüdistati süüdistatavat „oma lapse ülalpidamise kohustusest kuritahtlikus (teadvas) kõrvalehoidumises“. Antud juhul maksis süüdistatav elatist vähem kui 1/3 kohtuotsusega välja mõistetud summast. „Süüdistatava elustandardit ja talle kuuluvaid suurosalusi mitmes kasumlikus äriühingus hinnates ei olnud

⁶⁸ TlnRnKo 29.03.2016, 2-15-12183, p 26.

⁶⁹ Turkin, V. (2007), *supra note* 60, lk 78-79.

⁷⁰ Turkin, V. Perekonnaseadus: kommentaarid ja selgitused. Tallinn, Agitaator 2007, lk 75.

⁷¹ KarS RT I, 21.06.2016, 24.

⁷² *Ibid*, § 169.

põhjust arvata, et süüdistataval polnud elatise maksmiseks piisavalt vahendeid⁷³. Võlgniku kriminaalkorras karistamisega võib praktikas esineda mitmeid probleeme. Järgnevalt on välja toodud kohtu seisukohad, millisel juhul on põhjendatud elatise võlgniku kriminaalkorras karistamine.

Kolleegium tõdes eeltoodud kaasuse puhul, et „kui isikul on piisavalt vara, mille arvelt nõuetekohaselt elatist maksta, pole põhjust talle KarS § 169 järgi täiendavalt ette heita seda, et ta ei ole piisavalt pingutanud elatise maksmise jaoks vajaliku sissetuleku saamiseks“. Süüdistuses tuginetakse ülalpidamiskohustuse täitmist võimaldava vara olemasolule ning ka sellele, et „süüdistatav jättis tegemata temalt mõistlikult eeldatavad jõupingutused elatise maksmiseks vajaliku vara hankimiseks“. Süüdistust põhjendatakse sellega, et „isikul oli elatise maksmiseks piisavalt vara, kuid isegi, kui see nii ei olnud, vastutab isik KarS § 169 järgi, sest ta jättis tegemata mõistlikud jõupingutused oma sissetuleku suurendamiseks“. Kohus leiab, et „nii koostatud süüdistus tagab süüdistatavale ja kaitsjale piisavalt tõhusa võimaluse esitada vastuväiteid ja neid kinnitavaid tõendeid karistusõigusliku vastutuse kõigi võimalike eelduste kohta“. Selline süüdistus annab süüdistataval võimaluse tõendada elatise maksmist võimaldava vara puudumist ning ka piisava lisasissetuleku hankimise võimatust. „Kohtul on seejuures võimalik kontrollida esmalt süüdistuse väidet süüdistataval elatise maksmiseks piisava vara olemasolu kohta ja kui see kinnitust ei leia, siis seda, kas süüdistatav on jätnud tegemata mõistlikud jõupingutused selleks, et tal oleks elatise maksmiseks piisavalt vara“.⁷⁴

Riigikohus on selgitanud, et elatisraha maksmisest kõrvalehoidumisega KarS § 169 mõttes võib tegemist olla ka siis, „kui kohustatud isik ei tee mõistlikke jõupingutusi oma varalise seisundi parandamiseks "määrani", mis võimaldaks tal täita elatise maksmise kohustust võimalikult suures ulatuses".⁷⁵ Seega saab elatisraha maksmisest kõrvalehoidumisena käsitada ka seda, kui töö käib, kuid sellele vaatamata puuduliku maksevõimega isik jätab elatise osaliselt või täielikult maksmata olukorras, kus ta pole astunud usutavaid samme tasuvama töö leidmiseks, ehkki viimane oleks arvestatava tõenäosusega võimalik⁷⁶. Seega võib karistada elatise võlgnikku piisava vara olemasolul kui ka selle puudumisel. Süüdistus seisneb mõlemal juhul selles, et vanem ei ole teinud kõike selleks, et elatist maksta. Karistamine kriminaalkorras on proportsionaalne võlgniku suhtes, kellel on tõendatud vara olemasolu ja vaatamata sellele hoidub kõrvale elatise maksmisest. Karistamine on ebaproportsionaalne juhul, kui võlgnikul tegelikult ei

⁷³ RKKKo 06.10.2016, 3-1-1-58-16, p 1.

⁷⁴ *Ibid*, p 29.

⁷⁵ RKKKo 27.09.2012, 3-1-1-84-12, p 8.

⁷⁶ RKKKo 06.10.2016, 3-1-1-58-16, p 45.

ole piisavalt vara, millest elatist maksta. Küsitav on see, mida saab tähendada „mõistlike jõupingutuste“ tegemise puudumine vara suurendamiseks ja selle tõendamine. Võlgniku karistamine ei ole kohane olukorras, kus võlgnik ei leia või ei ole võimeline tasuvamal töökohal töötama, näiteks tervisel põhjustel.

Eeltoodust tulenevalt on Eestis elatise sissenõudmisega seotud mitmeid probleeme. Need on seotud enamasti sellega, et võlgnikud varjavad oma vara ja sissetulekuid. Täitemenetluse tõhustamiseks on vastu võetud mitmeid uusi meetmeid. Töö autor on seisukohal, et rohkem tuleb rõhku panna ennetustööle ehk kasutada alternatiivseid vaidluste lahendamise meetodeid. Konsultatsioon kolmanda osapoole vahendusel suurendaks kokkuleppe saavutamise tõenäosust.⁷⁷ Sellega võib ära hoida ebamõistliku aja- ja rahakulu, mis võivad kaasneda vaidluse lahendamisel kohtus.

1.2. Eesti elatishendi tunnustamine ja täitmine välisriigis

Järjest rohkem on viimastel aastatel vaja täita Eestis tehtud kohtulahendit mõnes välisriigis.⁷⁸ Üldiselt on Eesti kohtute peamised ülesanded reguleerida eelkõige Eestis asuvate isikute käitumist ning kaitsta Eestis asuvat vara. Kui Eesti kohus asuks hagi tagamise või esialgse õiguskaitse korras reguleerima välisriigis toimuvat, ei pruugi praktikas olla võimalik saavutada selliste kaitsemeetmete tegelikku eesmärki, milleks on täitmine välisriigis. Seda põhjusel, et välisriigi täiteametnikud ei pruugi Eesti kohtulahendit tunnustada ega täitmisele võtta. Seetõttu võib selline hagi tagamine või esialgse õiguskaitse kohaldamine Eesti kohtu poolt praktikas osutada üksnes deklaratiivseks.⁷⁹ Eestis tehtud kohtulahendi tunnustamine ja täitmine piiriüleselt on tõhusam mitmete EL liikmesriikide suhtes kehtivatele määruste tõttu. Järgnevalt on välja toodud välja olulisemad, mis omavad tähtsust elatise sissenõudmisel piiriüleselt.

Hetkel puuduvad ühtlustatud reeglid täitemenetluse läbiviimiseks selles osas, et menetlus toimuks kõigis liikmesriikides ühtemoodi, menetlus toimub igas riigis vastavalt täitmisriigi seadusandlusele. Piiriülest sundtäitmist Euroopa Liidu piires reguleerivad määrused, mis käsitlevad täitedokumenti ja selle piiriülest tunnustamist, näiteks Euroopa Nõukogu määrus (EÜ) nr 4/2009. Arvestada tuleb sellega, et õiguse ühtlustamine Euroopa Liidus ei hõlma sundtäitmise mõttes kõiki nõudeid, mis on täidetavad täitemenetluse seadustiku alusel, vaid ainult

⁷⁷ Kolbusz, J. Alternative Dispute Resolution. Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers, 2010, 23 (2), lk 404.

⁷⁸ Kaur, M. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal? Juridica 2012, nr 2, lk 122.

⁷⁹ Lepik (2013), *supra note* 22, lk 743.

eraõiguslikke nõudeid.⁸⁰ Antud määruse peamine ülesanne on tagada ühtemoodi menetlus elatise võlgade sissenõudmisel.

Kohtulahendite tunnustamisel ja täitmisel kehtib üldpõhimõte, et kohtulahenditel ja täitedokumentidel on territoriaalne jõud. Seega Eesti kohtu otsus näiteks on üldjuhul kehtiv vaid Eestis. Välisriikides kohtulahendite tunnustamine ja täitmine toimub läbi kohtulahendite tunnustamise välislepingute alusel või kohtulahendite tunnustamise rahvusvahelise viisakuse alusel. Välisriigi kohtulahendi tunnustamine välislepingute alusel nõuab riikidevahelise õigusabi lepingu või konventsiooni olemasolu. Rahvusvahelise viisakuse alusel tunnustatakse välisriikide kohtulahendeid siis, kui vastav taotlus täidab välisriigi kohtulahendit tunnustava riigi menetlusseaduses sätestatud tingimused, ning õigusabi lepingu puudumine lahendi tunnustamist ja täitmist ei takista.⁸¹

Euroopa Nõukogu määrust (EÜ) nr 4/2009 kohaldatakse kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ning koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. Antud määrust kohaldatakse pere-, sugulus-, abielu- või hõimlussuhetest tulenevate ülalpidamiskohustuste suhtes.⁸² Artikkel 15 viitab otse, et ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatav õigus tuleneb 2007. aasta Haagi Protokollist nende liikmesriikides suhtes, kus õigusakt on siduv.⁸³ Määruse eesmärk on ülalpidamist saama õigustatud isikul võimalus saada hõlpsasti liikmesriigis kohtuotsus, mis oleks teises liikmesriigis automaatselt täidetav, ilma, et selleks oleks vaja teha lisatoiminguid.⁸⁴ Sellest võib järeldada, et kolmandate riikide suhtes, kus määrus ei kehti võib elatise nõude sissenõudmine kujuneda keerulisemaks võrreldes EL liikmesriikidega. Sellega võib kaasneda olukord, kus loobutakse lapsele elatise sissenõudmisest.

Oluline instrument piiriüleste kohtuotsuste suhtes on Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 805/2004⁸⁵, mis vähendab välisriigi kohtuotsuste täitmiseks vajalikke vahemeetmeid. Sellega kaotati teatud tingimustel liikmesriikides, kus taotletakse kohtuotsuse täitmist sellised vahemeetmed, mis olid senini vajalikud teises liikmesriigis tehtud otsuste korral, kui on võimalik tõestada võla laadi või suurust käsitleva vaidluse puudumist. Need tingimused on peamiselt seotud dokumentide kättetoimetamisega tagaseljaotsuste puhul. Seega välisriigi kohtuotsuse tunnustamise nõude kaotamine võimaldab võlausaldajatel saavutada kohtuotsuse kiire ja mõjusa

⁸⁰ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 191.

⁸¹ Almann, L., Nurmela, I. Punison, B. jt. Rahvusvaheline eraõigus. Tallinn, Juura 2005, lk 227.

⁸² Turonova, J. Maintenance Claims Within the European Union With Regard to the New Maintenance Regulation. *Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series*, 2009, 1, lk 64.

⁸³ Douga, Koumpli (2014), *supra note* 44, lk 949.

⁸⁴ Nõukogu Määrus (EÜ) nr 4/2009, *supra note* 42.

⁸⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 805/2004, 21.04.2004. – ELT L 143, 30.04.2004.

täitmise välismaal, koormamata aeganõudvate ja kulukate vorminõuetega selle liikmesriigi kohtuid, kus kohtuotsuse täitmist taotletakse. Antud määrust kohaldatakse kõigi Euroopa Liidu liikmesriikide suhtes, välja arvatud Taani. Protseduuriliselt antakse kohtuotsuse tunnustamise ja täitmisel päritolumaal välja tõend täitedokumendi Euroopa täitekorraldusena kinnitamise kohta. Eraldi täiendavat tunnustamist selle kohta ei ole vaja ja täitmisriigis tunnustamisele vastu vaielda ei saa. Eelnev kohtu- või muu menetlus peab vastama teatud miinimumnõuetele, muu hulgas näiteks teadete kättetoimetamise ja nõudele vastuväidete esitamise võimaluse osas. Menetluse läbiviimise ja võlgniku teavitamise nõuetele vastavuse kontrolli viib läbi täitekorralduse väljastaja. Eestis on selleks TsMS § 619 lõike 3 alusel Harju Maakohus.⁸⁶ Teadete kättetoimetamine võib olla raskendatud juhul, kui pole teada näiteks võlgniku elukoht välismaal.

Küsimust võib tekitada erinevate määruste prioriteet üksteise suhtes. Kuna tsiviilasjana käsitatavad lapsele elatise saamise nõuded, siis on oluline Euroopa täitekorralduse määruse ja 18. juunil 2011 jõustunud nõukogu määruse (EÜ) nr 4/2009 omavaheline seos. M. Kaur on selgitanud, et kui tegemist on lapse elatise nõude väljamõistmise kohtulahendi või sellekohase ametliku dokumendiga, siis tuleb maakohutul lähtuda siiski nõukogu määruses (EÜ) nr 4/2009 sätestatud nõuetest, sest see määrus asendab ülalpidamiskohustuste küsimuses näiteks Euroopa täitekorralduse määrust.⁸⁷

Tsiviilkohtumenetluse seadustik⁸⁸ (TsMS) § 70 reguleerib rahvusvahelise kohtualluvuse määramist. TsMS § 70 lg 4 p 3 järgi kohaldatakse Euroopa nõukogu määrust nr 4/2009 Euroopa Liidu liikmesriikide suhtes, seega näiteks elatise sissenõudmisel Ühendkuningriikidest.⁸⁹ Määruse artikkel 3 järgi ülalpidamiskohustuste küsimustes on pädevad otsustama selle riigi kohtud, kus on kostja alaline elukoht või selle riigi kohtud, kus on õigustatud isiku alaline elukoht. Kui lapse elukoht asub Eestis, siis esitatakse kaebus Eesti kohtusse.⁹⁰ Õiguse kohaldamisel lähtutakse sellisel juhul 23. novembri 2007. aasta Haagi protokollist⁹¹. Protokollis artikkel 1 lg 1 järgi kohaldatakse ülalpidamiskohustuste suhtes õigustatud isiku peamiseks elukohaks oleva riigi õigust. Seega kohaldatakse Eestis välja mõistetud elatise sissenõudmisel Ühendkuningriigist Eesti õigust.⁹² Kohtuotsust tunnustatakse teises liikmesriigis ilma, et tuleks

⁸⁶ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 193.

⁸⁷ Kaur (2012), *supra note* 78, lk 126.

⁸⁸ TsMS RT I, 28.12.2016, 22.

⁸⁹ *Ibid*, § 70.

⁹⁰ Nõukogu määrus (EÜ) nr 4/2009, *supra note* 42.

⁹¹ Protocol of 23.11.2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations, *supra note* 38.

⁹² *Ibid*, art. 1 p 1.

järgida ühtegi erimenetlust ning ilma võimaluseta tunnustamist vaidlustada.⁹³ 23. juuni 2016. aastal toimunud referendumil hääletas Ühendkuningriik Euroopa Liidust lahkumise poolt.⁹⁴ See võib tähendada võimalikke kriise ja segadust seni kehtinud õigussüsteemis.⁹⁵ Sellisel juhul kaotab kehtivuse Euroopa nõukogu määrus nr 4/2009 elatise sissenõudmisel Ühendkuningriikide suhtes. Elatise sissenõudmist hakkab reguleerima TsMS, mille § 103 lg 2 järgi lahendatakse ülalpidamisasja Eesti kohtus, kui üks pooltest on Eesti Vabariigi kodanik või kui ühe poole elukoht on Eestis. TsMS § 103 lg 3 kohaselt esitatakse hagi lapse elukoha järgi. Kui lapse elukoht ei ole Eestis, esitatakse hagi kostja elukoha järgi ning kui kostja elukoht ei ole Eestis, esitatakse hagi hageja elukoha järgi.⁹⁶

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määruse (EÜ) nr 1896/2006⁹⁷ annab aluse Euroopa maksekäsmenetlusele. Selle rakendusala kehtib samuti kõikides liikmesriikides, välja arvatud Taanis. Antud määruse puhul on nõutav „piiriülene juhtum“, mis tähendab, et vähemalt ühe poole alaline elu- või asukoht või peamine elukoht on muus liikmesriigis kui selles, kus asub avaldusega tegelev kohus. Määruse kohaselt tuleb maksekäsu otsus teha nii kiiresti kui võimalik, milleks reeglina aega on 30 päeva. Protseduuriliselt esitatakse maksekäsu avaldus koos võla olemasolu tõendava dokumendiga täitmisriigi kohtule ning selle vormi saab täita ka elektrooniliselt. Kui täitedokument ei ole keeles, mida täitmisriik aktsepteerib, on vaja see ka tõlkida. Kostja võib nõude vaidlustada või esitada vastuväite 30 päeva jooksul. Juhul kui vastuväidet ei esitata, tunnistab kohus maksekäsu täidetavaks ja selle saab esitada täitmiseks täitmisriigi vastavale organile.⁹⁸

15. mai 2014. aastal võeti vastu Euroopa pangakontode arestimismäärus nr 655/2014⁹⁹. Antud määrust ei kohaldata Taani ja Ühendkuningriikide¹⁰⁰ suhtes, kes otsustasid määruse vastu võtmisel mitte osaleda. Määrust kohaldatakse alates 18. jaanuar 2017.¹⁰¹ Viidatud määruse alusel on võlausaldajatel hagi tagamise kõrval võimalik taotleda Euroopa pangakonto arestimise määruse tegemist, mis võimaldaks tõkestada võlgnikul käsutada Euroopa Liidu liikmesriikide pankades olevatel arveldusarvetel olevaid vahendeid. Sellise avalduse läbivaatamine alluks

⁹³ Nõukogu määrus (EÜ) nr 4/2009, *supra note* 42, 1. jagu art. 17 lg 1.

⁹⁴ Välisministeerium. Majandus, 2016. www.vm.ee/et/majandus-12 (02.02.2017).

⁹⁵ MacShane, D. Brexit, How Britain Will Leave Europe. Padstow: I.B. Tauris & Co. Ltd, 2015, lk 10.

⁹⁶ TsMS RT I, 28.12.2016, 22.

⁹⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 1896/2006, 12.12.2006. ELT L 399, 30.12.2006.

⁹⁸ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 194-195.

⁹⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 655/2014, 15.05.2014. - L 189/59, 27.06.2014.

¹⁰⁰ *Ibid*, p 50, p 51.

¹⁰¹ Pavlovskaja, I. Sein, K. Pangakontode arestimine pangakontode Euroopa arestimismääruse menetluses. *Juridica* 2014, nr 7, lk 551.

kohtule, millele allub põhivaidluse lahendamine.¹⁰² Autori arvates on määruse kohaldamine võlgnike suhtes proportsionaalne, sest välismaale elama asumine ei saa olla võlgadest vabanemise viis. Võlgnike teiste EL liikmesriikide pangakontode arestimine leevendab probleemi, kus võlgnikud suunduvad välismaale töötama elatise võlgade vabanemise eesmärgil.

Töö autori arvates võib eeltoodust tulenevalt järeldada, et võla sissenõudmine teisest liikmesriigist on küllaltki keeruline. Eriti aeganõudev ja kulukas on esialgse õiguskaitse kohaldamise otsuse saamine võlgniku välisriigis asuva vara arestimiseks. Sageli on kiire ligipääs sellisele esialgsele õiguskaitsele esmatähtis tagamaks, et võlgnik ei saa ajaks, mil võlausaldaja kasuks on juba tehtud sisuline kohtuotsus ja see täitmisele pööratud, oma vara kõrvaldada või ära raisata. Peamine probleem seisneb selles, et võlgnikud saavad hõlpsasti täitmismetmetest kõrvale hoida, kandes oma raha ühes liikmesriigis asuvalt pangakontolt teises liikmesriigis asuvale pangakontole. Seega antud määrus võimaldab võlausaldajatel hankida pangakonto arestimise määrusi samadel tingimustel, olenemata sellest, millises riigis pädev kohus asub. Lisaks sellele võimaldada võlausaldajatel saada teavet võlgnike pangakontode asukoha kohta ning vähendada piiriülestes olukordades pangakonto arestimise ja määruse tegemist ja täitmisele pööramist taotlevate võlausaldajate rahalisi kulusid ning ajakulu.¹⁰³ Määruse eesmärk on piirata võlgnike võimalusi hoida kõrvale ülalpidamiskohustusest ja ka teistest rahalistest kohustustest.

Töö autor leiab, et eeltoodud määrused on olulisel kohal Eesti elatishendi tunnustamisel ja täitmisel teises liikmesriigis. Koostöö teiste liikmesriikidega on tõhusa täitemenetluse alus. Euroopa ühtse sundtäitmise õiguse eesmärk on tagada efektiivsem piiriüleste kohtuotsuste täitmine liikmesriikide vahel. Euroopa Liit on edendanud ja jätkab vaba isikute, kaupade ja teenuste liikumise edendamist, mille tõttu on vajalik, et riigipiiri ületades ei aeglustu või peatu nõuete täitmine.¹⁰⁴

1.3. Laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon

Laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon ehk Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon¹⁰⁵ kehtib riikide suhtes, kes on sellega liitunud. Konventsiooni

¹⁰² Lepik (2013), *supra note 22*, lk 747-748.

¹⁰³ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega luuakse Euroopa Pangakonto arestimise määrus, et hõlbustada võlgade piiriülest sissenõudmist tsiviil- ja kaubandusasjades. Ettepanek, 2011. www.koda.ee/public/pangakonto_arestimise_ettepanek.pdf (23.01.2017), p 1.2.

¹⁰⁴ Lindfors, H. Cross-border Enforcement in the European Framework. *Scandinavian Studies in Law* 2007, 51, lk 357-358.

¹⁰⁵ Laste ja teise pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon, *supra note 17*.

kohaldatakse peale Euroopa Liidu liikmesriikide veel näiteks Norras ja Ameerika Ühendriikides.¹⁰⁶ Selle eesmärk on tagada laste ja teiste pereliikmete elatise tõhus rahvusvaheline sissenõudmine. Artikli 2 kohaselt kohaldatakse konventsiooni vanema ja lapse suhtest tuleneva ülalpidamiskohustuse suhtes, kui ülalpeetav on alla 21-aastane.¹⁰⁷ Peale selle on töö autor veel käsitlenud Haagi 2007. aasta elatisekonventsiooni suhtes tähtsust omavat Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni¹⁰⁸ ning Ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitlevat protokollit.

Ülalpidamiskohustusi käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon (1973) reguleerib konventsiooni liikmesriikide kohtute ja muude ametiasutuste poolt elatisasjades tehtud otsuste tunnustamist ja täidetavaks tunnistamist. Eesti liitus konventsiooniga 01.04.1998 aastal.¹⁰⁹ Konventsiooni artiklist 24 tulenevalt kohaldatakse vaidlusaluse elatiseotsuse tegemise kuupäevast olenemata. Eesti juristide jaoks võib valmistada probleeme küsimus, milline on konventsiooni vahetõrje teiste elatisealuste tunnustamise, täidetavaks tunnistamise või täitmise küsimusi reguleerivate õigusaktidega, nagu näiteks Haagi 2007. aasta elatisekonventsiooni, õigusabilepingute, Lugano 2007. aasta konventsiooni, New Yorgi elatisekonventsiooni, Euroopa Liidu määruste (ülalpidamiskohustuste määruse, Euroopa täitekorralduse määruse, Euroopa maksekäsmenetluse määruse) ning TsMS-ga. Liikmesriikide vahel, mis on liitunud nii Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni kui ka Haagi 2007. aasta elatisekonventsiooniga, asendab viimati nimetatud konventsioon selle artikli 48 kohaselt varasema konventsiooni.¹¹⁰

Tulenevalt Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni artiklist 23 ei ohusta Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsioon liikmesriikide vahel enne 1998. aastal jõustunud õigusabilepingute kohaldamist. Ka Eesti-Poola õigusabileping kui Eesti ja Poola vahel pärast Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni suhtes omab hilisema riikidevahelise kokkuleppena prioriteeti. Läti ja Venemaa kui ülejäänud õigusabilepingute partnerriigid ei ole Haagi 1973. aasta konventsiooniga liitunud, mistõttu konkurentsi nende riikidega sõlmitud õigusabilepingute ja Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni vahel tekkida ei saa. Lugano 2007. aasta konventsioon ei ohusta ka Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste

¹⁰⁶ HCCH. Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance. www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=131 (07.11.2016).

¹⁰⁷ Laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon, *supra note* 17.

¹⁰⁸ Ülalpidamiskohustusi käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon. RT II 1996, 39, 147.

¹⁰⁹ HCCH. Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations. www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=85 (24.01.2017).

¹¹⁰ Torga (2015), *supra note* 23, lk 61.

konventsiooni kohaldamist, kuid mõlema akti kohaldamisalasse kuuluvate elatiselahendite tunnustamisel ja täidetavaks tunnustamisel tuleb Lugano 2007. aasta konventsioonist tulenevalt siiski lähtuda Lugano 2007. aasta konventsiooniga ettenähtud menetluskorrast. Ülalpidamiskohustuste määruse artikli 69 lõikest 2 tulenevalt omab ülalpidamiskohustuste määrus Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni suhtes prioriteeti. Euroopa täitekorralduse määruse ning Euroopa maksekäsumenetluse määruse menetluste spetsiifika tõttu omavad ka need määrused konventsiooni suhtes prioriteeti. TsMS sätete suhtes on Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsioonil kui rahvusvahelisel lepingul prioriteet.¹¹¹

Ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust käsitleva protokoll eesmärk on ajakohastada 24.oktoobri 1956. aasta Haagi konventsiooni laste ülalpidamise kohustuse suhtes kohaldatava õigust ning 2. oktoobri 1973. aasta Haagi konventsiooni ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatavat õigust. Protokoll täiendab 23. novembri 2007. aasta konventsiooni laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelist sissenõudmist.¹¹² Protokoll eripära on see, et selle ulatus on laiem kui traditsiooniliselt mõeldakse. Artiklis 1 nimelt määratletakse, millist riigi õigust kohaldatakse pere-, sugulus-, abielu- või hõimlussuhtest tulenevate ülalpidamiskohustuste suhtes vanemate perekonnaseisust olenemata. Probleeme on esinenud samasooliste abielude ja suhetest tekkinud ülalpidamiskohustuse nõuete suhtes, mis oli üks põhjustest artikli 1 laiahaardelise reguleerimisala sõnastamisel.¹¹³ Seega on konventsiooniga liitunud riikide suhtes tagatud võrdsed tingimused lapsele elatise sissenõudmisel piiriülel ka samasooliste suhete katkemisel.

Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon on loodud selleks, et parandada elatiste piiriüleste sissenõudmist.¹¹⁴ Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon reguleerib sarnaselt Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooniga liikmesriikide kohtute ja muude ametiasutuste poolt elatisasjades tehtud otsuste tunnustamist ja täidetavaks tunnustamist. Eesti liitus konventsiooniga 01.08.2014.¹¹⁵ Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon asendab konventsiooni liikmesriikide vahel varasema Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste konventsiooni ning Haagi 2007. aasta elatisekonventsiooni artikli 49 kohaselt ka New Yorgi elatisekonventsiooni. Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon ei mõjuta selle artikli 51 lõike 1 kohaselt varasemate muude Eesti Vabariigi rahvusvaheliste kokkulepete nagu näiteks Lugano 2007. aasta konventsiooni ja õigusabilepingute

¹¹¹ *Ibid*, nr 1, lk 61.

¹¹² Protocol of 23.11.2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations, *supra note* 38.

¹¹³ Bonomi, A., Volken, P. Yearbook of Private International Law. Vol. X-2008, 2009. Sellier European Law Publishers, Swiss Institute of Comparative Law, lk 339.

¹¹⁴ Walker, L. Maintenance and Child Support in Private International Law. Oxford: Hart Publishing, 2015, lk 1.

¹¹⁵ HCCH. Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance, *supra note* 106.

kohaldamist. Lugano 2007. aasta konventsiooni partnerriikidest on Haagi 2007. aasta elatisekonventsiooniga liitunud vaid Norra, Kuningriik, õigusabilepingute partnerriikidest Ukraina ning Poola, Läti ja Leedu. Euroopa Liidu liikmesriikide vahelistes suhetes omavad Euroopa Liidu määrused Haagi 2007. aasta konventsiooni suhtes konventsiooni artikli 51 lõike 4 kohaselt prioriteeti. Samas on konventsiooni sätetel prioriteet riigisisese TsMS suhtes.¹¹⁶

Heidelbergi rahvusvahelise õiguse instituudi ekspert on selgitanud kaasust, mis leidis aset Saksamaal. Nimelt lahutasid lapsevanemad, kelle domitsiil oli Saksamaal. Üks vanematest asus elama tütreaga Ameerika Ühendriikidesse New Yorki ning teine vanem jäi pojaga Saksamaale. Ameerikasse kolinud vanem otsustas nõuda tütrele ülalpidamist Saksa kohtust. Kohus esitas hüpoteetilise küsimuse, kui palju elatist saaks nõuda lapsele New Yorgi õiguse kohaselt? Ülalpidamiskohustuste suhtes kohaldatava õiguse käsitleva protokolliga järgi kohaldatakse sellisel juhul Saksa õigust. Protokolliga artiklist 4 lg 3 esimese lause järgi olenemata artiklist 3 kohaldatakse juhul, kui õigustatud isik on pöördunud kohustatud isiku peamiseks elukohaks oleva riigi pädeva asutuse poole, nimetatud asukohariigi õigust, milleks on sellisel juhul Saksa õigus. See tuleneb *lex fori* põhimõttest, mis välistab välisriigi õiguse kohaldamise ning kiirendab elatise sissenõudmise protseduuri.¹¹⁷ Sarnane tulemus võib esineda juhul, kui lahutavad vanemad, kelle elukoht on Eestis. Kui üks vanematest asub elama lapsega Ameerika Ühendriikidesse ja teine vanem jääb teise lapsega elama Eestisse, saab pöörduda Eesti kohtusse ja kohaldamisele kuulub Eesti õigus.

Seega on Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste ja Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon olulised instrumendid lapse elatise lahendi tunnustamisel ja täitmisel. Konventsioonide põhimõte on tõhustada riikidevahelist koostööd laste ja teiste pereliikmete elatise rahvusvahelisel sissenõudmisel. Menetlus peab olema kiire, mõjus, ootustele vastav ja õiglane ning arvestada tuleb eelkõige lapse huvidega. Piiriülese elatise sissenõudmise eesmärk on tagada igale lapsele elatustase, mis vastab tema kehalisele, vaimsele ja sotsiaalsele arengule.¹¹⁸

¹¹⁶ Torga (2015), *supra note* 23, lk 62.

¹¹⁷ Beaumont, P. jt. *The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide*. Oxford: Hart Publishing, 2016, II ptk, B.

¹¹⁸ Laste ja teise pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon, *supra note* 17.

2. Elatise võlgniku põhiõiguste riive

Põhiõiguste ja vabaduste funktsioon on tagada iga inimese vaba eneseteostus ühtsete reeglite alusel ning kaitse avaliku võimu omavoli eest. Põhiõigused ja vabadused on subjektiivsed õigused, mis on nende kandjale võõrandamatud. Siiski enamik põhiõigusi ja vabadusi ei ole piiramatud, ehk ainult üksikuid saab lugeda absoluutseteks. Kollisioonid ja nendest johtuvad piirangud on nende olemuselt vältimatud. See tähendab, et põrkuda võivad nii õigused ja vabadused omavahel kui ka igatüüpe õigused ja vabadused ning avaliku võimu kohustused. Õigusi ja vabadusi tuleb reguleerida ning arvestada tuleb sellega, et iga reguleerimine on iseenesest juba piiramine.¹¹⁹

Töös analüüsitakse kohtutäiturite uusi õigusi võlgade sissenõudmisel täitemenetluses. Uute piirangutega riivatakse veel enam võlgnike põhiõigusi. Uurimuse eesmärk on välja selgitada, kas need piirangud on proportsionaalsed ja tulemuslikud. Töö autor on käsitlenud peamiselt võlgniku omandiõigust ja vaba eneseteostusõigust. Lisaks on piirangutega seotud kolmandate isikute perekonna- ja eraelu puutumatus õiguse riivamine. Elatise võlgnike suhtes kavandatakse vastu võtta uusi regulatsioone täitemenetluse tõhustamiseks, mis võivad piirata EL põhiõigusi- ja vabadusi.

PKS § 100 lg 2 kohaselt alaealise lapse vanem täidab lapse ülalpidamise kohustust elatise maksmise teel eeskätt juhul, kui ta ei ela lapsega koos või kui ta ei osale lapse kasvatamises.¹²⁰ Elatise sissenõudmise tõhustamiseks on kohustust eiravate isikute suhtes kehtestatud mitmed piirangud.¹²¹ Kui võlgnik ei ole lapse elatise sissenõudmiseks algatatud täitemenetluse ajal maksnud kolme kuu jooksul korrapäraselt elatist ja kohtutäituril ei ole õnnestunud seda sisse nõuda võlgniku vara arvelt, on kohtutäituril õigus piirata võlgnikule kuuluvaid õigusi. Nendeks on tulenevalt TMS § 177² jahipidamisõigus, mootorsõiduki juhtimisõigus, relvaloa ja relvasoetamisloa, väikelaeva ja jeti juhtimisõiguse ning kalastuskaardi kehtivuse peatamine.¹²² Nimetatud õigused võimaldavad inimesel väljendada vaba eneseteostust ning hinnata tuleb seda, kas nimetatud õiguste piiramine on proportsionaalne võlgniku suhtes. Sissenõudja antav käsund ei saa võimaldada võlgniku põhiseaduslikult kaitstud õigustesse sekkuda rohkem, kui see on ühelt poolt menetluse eesmärgi saavutamiseks vajalik ja teisalt ei või sekkumine ületada

¹¹⁹ Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn, Juura 2004, lk 238-244.

¹²⁰ PKS RT I, 10.03.2016, 3, § 100 lg 2.

¹²¹ Justiitsministeerium (2014), *supra note* 5.

¹²² TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 117².

seadusega lubatud määra.¹²³ Sellest tulenevalt on keeruline hinnata, millal võib lugeda põhiõiguste piiramist ebamõistlikuks. Põhiõiguste piiramine on töö autori arvates alati komplitseeritud, sest alati pole üheselt mõistetav, millal eelistada ühte põhiõigust teisele. Seega põhiõiguste piiramine on seotud suuremal määral subjektiivsete kaalutlustega.

Õigusriigis on seadusandjal pädevus põhiseaduse alusel võtta vastu seadusi, mis täpsustavad põhiõigusi ja vabadusi ning reguleerivad nende kasutamist. Piiride seadmisel tuleb lähtuda sellest, et seadusandja on seotud põhiseadusega, inimõiguste austamise ning õiguste ja vabaduste tagamise kohustusega. Seadusandja ei saa piirata või kitsendada põhiõiguste või vabaduste üldiselt tunnustatud kaitsevälja. Seega kui piiramiseks on põhiseaduslikud ja seaduslikud alused, neid ja muid õiguste ja vabaduste piiramise põhimõtteid on järgitud, siis ei ole tegemist põhiõiguste rikkumisega, vaid õigustatud riivega. Sellest tulenevalt õiguste ja vabaduste kasutamisse võib sekkuda ainult siis, kui neid ei rikuta.¹²⁴

Riigi kohustus on keelata sissenõudjale oma huvide realiseerimiseks omaabi ning tagada võimalus nõuete rahumeelseks ja seaduslikuks maksmapanekuks. Põhiseaduslike printsiipide kohaldamisel ei ole määrav menetluse eesmärk, vaid menetleja õiguslik staatus ja see, kas osapooled on võrdsed või on ühel neist võimalik kasutada sundi. Täitemenetlus on seega vaadeldav kui tasakaalustaja ning vahendaja võlgniku ja sissenõudja õiguste kollisioonis. Proportsionaalsuse põhimõtte kohaldamine on seega nõutav põhjusel, et ühe isiku põhiõiguste kaitse võib kaasa tuua teise isiku põhiõiguse piiramise. Sellisel juhul tuleb põhiõiguste vahel leida mõistlik tasakaal. Tasakaalu leidmisele peavad olema suunatud PS §-st 11 tulenevalt põhiõiguste kaitseks loodud menetlused, milleks on sissenõude pööramise viiside vajalikkus, sobilikkus ning proportsionaalsus.¹²⁵ Täitemenetluse uued meetmed on proportsionaalsed juhul, kui on järgitud PS § 11 tulenevaid põhimõtteid ning töö autori arvates annab sellele vastust praktiline analüüs.

Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuses¹²⁶ on analüüsitud ja eeskuju võetud Soome õigusest. Kohtutäiturile võlgniku töötasu hindamiseks õiguse andmine, võlgniku passi kehtivuse peatamine ja kohtutäiturile võlgniku pangakonto vaatamiseks õiguse andmine on mõned näited Soome täitemenetluses kasutatavatest meetoditest. Soome kohtutäiturite hinnangul on selliste

¹²³ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 53-54.

¹²⁴ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 244-245.

¹²⁵ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 52-54.

¹²⁶ Eesti Tööandjate Keskliit (2016), *supra note* 4.

meetodite kasutusele võtmine tõhustanud elatise sissenõudmist.¹²⁷ Töö autor leiab, et sellised õiguste piiramised riivavad võlgniku eneseteostuse vabadust kui ka omandipuutumatust.

Täitemenetlus riivab peamiselt põhiseaduslikke õigusi ja vabadusi nagu kodu ja eraelu puutumatus, omandipuutumatuse ning isikuandmete kaitse. Kohtutäituril tuleb proportsionaalsuse nõudega arvestada eelkõige täitemenetluse episoodides, kus seadusandja on jätnud õiguse otsustada sobiva menetlustoimingu üle. Põhiõiguste riived peavad olema proportsioonis saavutatava eesmärgiga. Näiteks ei või politsei abil võlgniku valdustesse tungida ainult võlgniku hirmutamiseks. Samas ei saa võlgniku kaitse minna nii kaugele, et muutuks võimatuks sissenõudja nõude rahuldamine. Ka sissenõudja poolt on tegemist omandiõiguse küsimusega ning tema põhiseadusliku õigusega saada riigilt oma õigustele kaitset. Võlgniku ja sissenõudja huvide proportsionaalsuse tähendus seisneb selles, et läbiviidavad menetlustoimingud ei tohi kumbagi poolt ebamõistlikult kahjustada ega eelistada.¹²⁸

Euroopa Ühenduse (EÜ) õiguse ja liikmesriikide õiguse suhtes kehtib ülimuslikkuse põhimõte. EÜ õigus kujutab endast iseseisvat õiguskorda ühenduse autonoomse võimuga. See tähendab, et EÜ õigus tekib vastavalt oma põhireeglitele, mille tulemusena ei vaja ta liikmesriikidepoolset transformatsiooni, et igakordsete adressaatide suhtes jõustuda.¹²⁹ EÜ eesmärk on aegade algusest alates olnud liikmesriikide majandusliku lõimingu soodustamine, kus esiplaanil on riikide majandushuvid, kaupade vaba liikumine ning vabal konkurentsil põhineva siseturu loomine. Inimõigused jäid selles kontekstis tagaplaanile kuna arvati, et nende kaitsmisega probleeme ei teki. Seda põhjusel, et ühendused piirduvad peamiselt majandusintegratsiooniga ja inimõiguste tagamiseks on juba vastu võetud instrumente Euroopa Nõukogu raames. Aja jooksul selgus siiski, et Euroopa Liidu õiguse kontekstis võib tekkida olukordi, kus üksikisikute põhiõigused ja -vabadused võivad saada riivata. Seda olukorras, kus liikmesriigid ei kohalda õigesti Euroopa Liidu õigust ning seetõttu riivavad mõnda põhivabadust, näiteks isikute vaba liikumist.¹³⁰

Majandushuvide esiplaanile seadmine on suurendanud üksikisikute inimõiguste ja põhiõiguste kaitse vajalikkust. Kõige tuntum inimõigusi puudutav instrument on ÜRO inimõiguste deklaratsioon 1948. aastast.¹³¹ Euroopas on seni hästi toiminud ja käsitlemist leidnud 4. novembril 1950. aastal Roomas alla kirjutatud ja 3. septembril 1953. aastal jõustunud Euroopa

¹²⁷ *Ibid*, p 3.

¹²⁸ Alekand (2011), *supra note* 53, lk 52-53.

¹²⁹ Oppermann, T. Euroopa õigus. Tallinn, Juura 2002, lk 198.

¹³⁰ Laffranque, J. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Tallinn, Juura 2006, lk 314.

¹³¹ Inimõiguste ülddeklaratsioon, ÜRO Peaassamblee 10.12.1948. a resolutsioon 217 A (III).

inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon.¹³² Inimõiguste konventsioonid erinevad näiteks rahvusvahelistest kaubanduse kokkulepetest selle poolest, et need ei reguleeri eeskätt liikmesriikide vastastikuseid suhteid.¹³³ Euroopa Liit pöörab suurt tähelepanu inimõiguste ja vähemuste kaitsele.¹³⁴ Euroopa Kohus on leidnud, et „kui luuakse siseriiklikku seadusandlust, peab arvestama EL põhiõigusi ja -vabadusi. „Liikmesriigi haldusaparaat peab seega EL õigusega seotud seaduste täitmisel ja kohaldamisel arvestama samuti EL põhiõigusi ja -vabadusi“.¹³⁵ Oluline on seejuures eristada mõisteid nagu EL põhivabadused ning EL põhiõigused ja -vabadused. Iseasi on see, kas EÜ asutamislepingus¹³⁶ sätestatud põhivabadused nagu kaupade, töötajate, teenuste ja kapitali vaba liikumine on võrreldavad põhiõiguste ja -vabadustega. Neid õigusi on nimetatud ka supranatsionaalseteks põhiõigusteks.¹³⁷ Suurim erinevus nende puhul põhiõigustest ja -vabadustest on see, et need pole suunatud üksikisikutele, vaid adressaadid on enamasti nende liikmesriigid. Seega EL õiguse kohaldamisel tuleb vastuolude korral kasutada EL põhiõigusi ja -vabadusi ning liikmesriigi õiguse kohaldamisel lähtumisel piisab siseriiklikust põhiõiguste ja -vabaduste kaitsest.¹³⁸

Autori arvates on seetõttu oluline riigisisese õiguse kohaldamisel arvestada EL õigusega ning rohkem lähtuda EKOhtu praktikast. Eesti õiguse kohaselt võib olla proportsionaalne näiteks elatise võlgniku reisimise piiramine, kuid EL õiguse järgi ei pruugi see nii olla. EL põhivabadused on loodud eelkõige majanduse elavdamise eesmärgil. EL õigusega mitteamestamine loob olukorra, kus piiratakse mitte ainult üksikisiku põhiõigusi vaid ka EL õigusest tulenevaid põhivabadusi.

2.1. Võlgniku omandipõhiõiguse riive

Eesti Vabariigi põhiseadusest¹³⁹ § 32 tulenevalt on igapäevase omandi puutumatu ja võrdselt kaitstud. Omandi puutumatus põhimõtte on üks demokraatia ja vaba turumajanduse tingimustest. Seadusest tulenevalt on igapäevane õigus enda omandit vabalt vallata, kasutada ja käsutada. Omandipõhiõigus annab põhiõiguse kandjale vabaduse kujundada oma elu ise omal

¹³² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon, *supra note* 47.

¹³³ Keller, H., Ulfstein, G. UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy. Cambridge: University Press, 2012, lk 2.

¹³⁴ Iusmen, I. Children`s Rights, Eastern Enlargement and the EU Human Rights Regime. Manchester: University Press, 2014, lk 1.

¹³⁵ EKO 26.06.1980, 136/79, *National Panasonic (UK) Limited vs. Euroopa Komisjon*.

¹³⁶ Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon 2012/C 326/01, 26.10.2012. – ELT C 326.

¹³⁷ Borowski, M., Ernits, M. Ad rem ja ad acta – Põhiõigused ja inimõigused. *Juridica* 2001, nr 1, lk 3.

¹³⁸ Laffranque (2006), *supra note* 130, lk 313-318.

¹³⁹ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 32.

vastutusel.¹⁴⁰ Arvestama peab sellega, et õigus omandile ja selle rahumeelsele kasutamisele ei ole alati privilegeeritud teiste õiguste ja vabaduste suhtes. Õigust omandile võib teatud tingimustel reguleerida ja isegi piirata, kuid rakendada tuleb individuaalsete ja üldiste huvide tasakaalustamise ning proportsionaalsuse kriteeriume. Omandiõigus on oma suure mahu, komplitseeritud seoste ja sotsiaalse determineerituse tõttu üks raskemini määratletav ja sisustatav õigus.¹⁴¹ Sellest tulenevalt tuleb analüüsida elatise võlgniku õiguste piiramisel seda, millistel juhtudel riivatakse omandipõhiõigust ning mida saab käsitleda omandina Eesti õiguse ning EL õiguse kohaselt.

Omandipõhiõigus on määratletud vara kaitse õigusena Inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni protokollis 1 artikkel 1.¹⁴² Human Rights and Private International Law raamatu autorid on nentunud, et protokoll 1 artikkel 1 ja artikkel 6 suhtes on enim kaebusi esitatud EIKohtu praktikas.¹⁴³ EIK on rõhutanud Sporrongi ja Lönnrothi vs. Rootsi kaebuses¹⁴⁴, et omandiõigus hõlmab endas eelkõige kolme põhimõtet. Nendeks on üldine vara segamatu kasutamise põhimõte, omandi võõrandamise tingimused ning riikide õigustatus reguleerida teatud tingimustel omandi kasutamist. Kõige suurim probleem selle õiguse puhul on see, mida käsitada omandina.¹⁴⁵

EIKohtu asjas Gasus Dossier und Födertechnik GmbH vs. Holland¹⁴⁶ on kohus osutanud, et „omandi mõistel on autonoomne tähendus, mis ei ole selgelt piirnev ainult füüsiliste asjadega – ka mõned muud muud õigused ja huvid, mis moodustavad aktiva, võivad olla käsitatavad varaliste õigustena ja omandina“. Sarnaselt on lähenenud ka Eesti Riigikohus, kes on leidnud, et põhiseadus kaitseb nii omandist tulenevaid asjaõiguslikke kui ka võlaõiguslikke nõudeid.¹⁴⁷ Omandina on käsitatavad nii kinnis- kui ka vallasvara ning kõik, millel on rahaline väärtus. Seega loetakse omandiks näiteks aktsiad, patent, firmaväärtus ja tegevuslitsents, mis on määrav majandustegevuseks. EIK tõlgendab aga omandipõhiõigusega seoses mõistet „omand“ mõnevõrra laiemalt. EIK praktikas on käsitletud omandina veel planeerimisluba ja kalastamisõigust, samas aga autojuhtimisluba mitte. Omandina loetakse veel õigusi ja huve nagu

¹⁴⁰ Madise, Ü. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne. Tallinn, Juura 2012, lk 389.

¹⁴¹ J. Frowein. The Protection of Property. The European System for the Protection of Human Rights. Dordrecht, 1993, lk 515; Maruste (2004), *supra note* 119, lk 474-475.

¹⁴² Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid RT II 2010, 14, 55.

¹⁴³ Fawcett FBA, J. J., Shah, S., Shúilleabháin, M. Human Rights and Private International Law. Oxford: University Press, 2016, lk 816.

¹⁴⁴ EIKo 23.09.1982, 7151/75, *Sporrong ja Lönnroth vs. Rootsi*, p 61.

¹⁴⁵ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 475.

¹⁴⁶ EIKo 23.02.1995, 15375/89, *Gasus Dossier- und Födertechnik GmbH vs. Holland*, p 53.

¹⁴⁷ RKTk III-2/3-26/95; RKTk III-2/1-56/95.

advokaaditulu, väärtpaberid ja dividendid, kohtuotsuse alusel makstavad summad ja isegi klientuuri.¹⁴⁸ Omandi autonoomsest sisust lähtuvalt peab Euroopa Inimõiguste Komisjon omandiks ka aktivat, mida siseriiklik õigus omandiks pidanud ei ole.¹⁴⁹ Seega EL õiguse kohaselt loetakse omandiks näiteks kalastamisõigust, kuid töö autor on käsitlenud seda võlgniku vaba eneseteostamise õiguse riive alapeatükis. Seda seetõttu, et kalastamisõiguse piiramist mõistetakse Eesti õiguse kohaselt pigem isiku vabalt valitud eneseteostamise viisina.

Töös analüüsitakse eelkõige 2015. ja 2016. aastal vastu võetud uusi kohtutäiturite õigusi võlgnike suhtes. Täpsemalt käsitleb töö autor TMS § 26, § 28 ning § 118¹ tulenevaid meetmeid. Antud paragrahvidega on seotud võlgniku omandi- perekonna- ja eraelupuutumatus riive. TMS § 26 lg 1¹ annab aluse kohtutäiturile välja selgitada iga kahe kuu tagant, miks lapse elatise võlgnik ei täida lapse ülalpidamise kohustust, millised on tema sissetulekud ning kuidas ta kavatses võlgnevusi likvideerida.¹⁵⁰ Eraelu puutumatus hõlmab õigust avaldada või jätta avaldamata endaga seotud informatsiooni, näiteks andmed enda finantsseisundi kohta.¹⁵¹ Lisaks täiendati TMS § 26 lg 2 veel sellega, et kohtutäituril on õigus nõuda teavet võlgniku muude hüvede kohta peale tööandja veel teistelt võlgniku suhtes kohustatud isikutelt tegeliku majandusliku seisundi hindamiseks, mida võib lugeda sarnaselt veel suurema eraelu puutumatus õiguse riivena.¹⁵²

Eeltoodust tulenevalt saab nimetada rahalise väärtusega kinnis- ja vallasvara omandiks.¹⁵³ Omandipõhiõiguse riivega on seega seotud TMS § 28 lg 1¹ kohtutäituri õigus otsida lapse elatise võlgniku valduses olevad ruumid või maatükk läbi vähemalt iga aasta alates elatise viimasest sissenõudmisest või elatise sissenõudmise ebaõnnestumise korral.¹⁵⁴ Täiendatud on veel TMS § 28 lg 2¹, mille tulemusena võlgniku valduses olevatesse ruumidesse ja maatüki läbiotsimiseks kohtumääruse tegemiseks ei ole enam vajalik, et võlgnik oleks keeldunud nende toimingute tegemisest.¹⁵⁵ Seega on praktikas tekitanud küsimusi see, millal on kohtutäituril õigus ilma loata ruumidesse siseneda. Riigikohus on leidnud, et kohtutäitur võib kasutada õigust ka näiteks siis,

¹⁴⁸ Ikkonen, K. Omandipõhiõigus ja selle piirid. *Juridica* 2006, nr 6, lk 58.

¹⁴⁹ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 476.

¹⁵⁰ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 26 lg 1¹

¹⁵¹ Savoiu, A. The Right to Privacy. *Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series*, 2013. 1, lk 90.

¹⁵² Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus eelnõu seletuskiri, 2014, lk 5-6.

www.koda.ee/public/Taitemenetluse_seadustiku_muutmise_ja_sell....pdf (20.02.2017).

¹⁵³ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 476.

¹⁵⁴ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 28 lg 1¹.

¹⁵⁵ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda (2014), *supra note* 152, lk 6-7.

kui see on vajalik võlgnikule kuuluva kinnisasja hinna kindlaksmääramiseks.¹⁵⁶ TMS § 28 lg 1¹ ja TMS § 28 lg 2¹ meetmed riivavad senisest enam võlgniku omandi- ja kodupuutumast ning hinnata tuleb seda, kas need on tulemuslikud. Võlgnikku ette hoiatamata tema valduses olevate ruumide läbiotsimine kitsendab veelgi enam tema põhiõigusi. Sellisel juhul võivad saada riivata ka kolmandate isikute õigused, näiteks nende õigus kodupuutumast.

TMS § 118¹ sätte rakendamine võib riivata kolmandate isikute omandipuutumast ning õigust eraelu puutumast. Antud paragrahvi eesmärk on vältida olukordi, kus võlgnikud kasutavad teisi isikuid oma sissetulekute varjamiseks või erinevate maksete tasumisel. TMS § 118¹ lg 1 järgi kui võlgniku eest kolmandale isikule täidetud rahaline kohustus ületab võlgnikule seadusega ettenähtud mitteaestitava sissetuleku, on kohtutäituril õigus elatisnõude täitmisel nõuda arestimisaktiga kolmandalt isikult võlgniku eest täidetud rahalise kohustuse tagasitaitmist elatise sissenõudja kasuks kohtutäituri ametialasele kontole.¹⁵⁷ See tähendab seda, et võlgnikul on võimalik vältida elatise tasumist, kuid samas on tasutud pangalaen, autoliising ja üür makstes nende eest sularahas või läbi teiste isikute kontode. Seega reguleerib TMS § 118¹ olukorda, kus võlgniku eest täidab keegi teine tema eest rahalisi kohustusi kolmandatele isikutele summas, mis ületab võlgniku seadusega ettenähtud mitteaestitava sissetuleku.¹⁵⁸

Uute kavandatavate regulatsioonide kohaselt toimuks elatisvõlgade sissenõudmine võlgniku teise pensionisamba arvelt. Töö autor leiab, et selline regulatsioon riivab PS §-s 32 sätestatud omandipõhiõigust. Teise sambaga on liitunud umbes 60% elatisvõlgnikest ja keskmine kontojääk osakuid omavatel isikutel on ligi 1800 eurot.¹⁵⁹ Omandi suhtes kehtib üldine põhimõte, et see peab realselt eksisteerima ehk olema olemas. Käsitlev õigus ei hõlma soovi, lootust või võimalust vara saada. Omandiõigus laieneb ainult isiku olemasolevale omandile ega garanteeri õigust taotleda või saada omandit. Sellest tulenevalt sotsiaalkindlustusmaksed ja pensionid käsitatakse omandina. Juhul kui maksed on tehtud indiviidi poolt individualiseeritud kujul ja arvele, mis on mõõdetav, ning kogutu on rahaliselt realiseeritav, siis on see omand. Kui selline seos ja selgus puudub, on omandiõigus küsitav. Seega Eesti oludes on kohustusliku pensionikindlustuse ehk teise samba juures omandina vaadeldavad sissemaksed osas, mis inimene ise on teinud. Riigi lisatu suhtes on see ebaselge, kuid vabatahtliku pensionikindlustuse puhul laieneb õigus omandile kogu sissemaksle.¹⁶⁰

¹⁵⁶ RKTkm 29.12.2010, 3-2-1-140-10, p 11.

¹⁵⁷ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 118¹ lg 1.

¹⁵⁸ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda (2014), *supra note* 152, lk 7-8.

¹⁵⁹ Eesti Töandjate Keskkliit (2016), *supra note* 4, p 5.

¹⁶⁰ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 476-477.

Intensiivseim riive sisaldub PS § 32 lõikes 1, mille kohaselt omandit võib omaniku nõusolekuta võõrandada seaduses sätestatud juhtudel ja korras, näiteks sundmüügi korral. Seda võib rakendada siis, kui võlgnik ei täida kohtuotsust vabatahtlikult ja õigusrahu on vaja jalule seada riigivõimu sekkumisega. Võlgniku poolelt vaadates võib sundmüüki vaadelda kui PS § 32 sätestatud eraomandi puutumatusse kui põhiõiguse riivet, samas sissenõudja poolelt vaadates on sundmüük riigipoolne garantii eraomandi puutumatusse kui põhiõiguse teostamiseks. Seega on tegu identsete põhiõiguste kollisiooniga.¹⁶¹ Riigikohus on leidnud, et „olukorras, kus piiratakse isiku õigust oma omandit vabalt kasutada, on tegemist PS §-ga 32 tagatud omandiõiguse riivega“.¹⁶² Kui PS § 32 hõlmaks kõik asja kasutamised, siis võib väga suure hulga põhiõiguste piirangutest lugeda omandipõhiõiguse riiveteks. Kui midagi võib omandipõhiõigust rikkuda, siis järelikult on tegemist selle riivega. RKKK tõlgenduste kohaselt näiteks ka vara arestimine riivab omandipõhiõigust, "kuna sellega piiratakse omaniku õigust oma vara käsutada“.¹⁶³

Täitemenetluse seadustiku muutmise eelnõu väljatöötamiskavatsuses on arutletud selle üle, kuidas võlgnike sõidukite või muud liiklusregistrisse kantud vara tõhusamalt arestida. Kui põhiõiguste adressaat piirab isiku õiguslikku võimu asja üle, siis kujutab see endas omandipõhiõiguse riivet.¹⁶⁴ RKÜK on rõhutanud, et sõiduauto kui piiramatult tsiviilkäibega asi asub PS § 32 sätestatud omandipõhiõiguse esemelises kaitsealas.¹⁶⁵ Põhiprobleem täitemenetluses on sõidukite kättesaamisega, sest võlgnikud varjavad nende omandisse kuuluvaid sõidukeid. Näiteks registreeritakse keelumärkega sõiduk mõnes muus EL riigis või fabritseeritakse sõiduki müügilepinguid, millega näidatakse, et omand on üle antud enne, kui kohtutäitur seadis sellele keelumärke. Üks lahendus selliste tegevuste ärahoidmiseks oleks kehtestada omandi üleandmise lepingule elektrooniline või notariaalselt kinnitatud vorminõue. Teise lahendusena on pakutud seda, et kohtutäituritega võiks teha koostööd politsei. Nimelt oleks politseil võimalik liiklusega seotud kontrollide käigus kontrollida seda, kas peatatud sõidukile on seatud keelumärke. See annaks politseile loa sõiduk valdajalt ära võtta. Lisaks sellele on pakutud teha koostööd kolmandate isikutega nagu parkimisteenust pakkuva isikuga või sõiduki tehno seisundit kontrolliva isikuga, et saada infot, kas sõiduk võib olla nende valduses.¹⁶⁶

EIK praktika kohaselt on „omand“ EIÕK 1. lisaprotokollis artiklis 1 autonoomne tähendus. Omand ei piirdu vaid omandiõigusega asjadele ning see on sõltumatu siseriikliku õiguse

¹⁶¹ Ikkonen, K. Sundmüügi põhiseaduslikud alused. *Juridica* 2004, nr 8, lk 540-541.

¹⁶² RKPJKo 17.04.2012, 3-4-1-25-11, p 35; RKTkm 22.02.2010, 3-2-1-124-09, p 15.

¹⁶³ RKKKm 20.02.2012, 3-1-1-1-12, p 16; Madise (2012), *supra note* 140, lk 393.

¹⁶⁴ Madise (2012), *supra note* 140, lk 384.

¹⁶⁵ RKÜKo 12.06.2008, 3-1-1-37-07, p 20.

¹⁶⁶ Eesti Töandjate Keskliit (2016), *supra note* 4, p 2.

formaalsest klassifikatsioonist. Õigused ja nõuded peavad olema konkreetsed selleks, et nad oleksid konventsiooni tähenduses omandina kaitstud. Protokolli 1 artikkel 1 tähenduses võib omandina käsitada erinevaid varalisi huve ja õigusi, tõlgendamises lähtutakse eelkõige õiguste ja nõuete majanduslikust väärtusest.¹⁶⁷ Sellest tulenevalt võib küsitav olla kohtutäiturile võlgniku pangakonto väljavõtte vaatamiseks õiguse andmine, mida võib käsitada omandipõhiõiguse riivena. Hetkel on kohtutäituril õigus tulenevalt TMS § 26 lg 3 nõuda krediidasutuselt andmeid võlgniku kontode ja hoiuste kohta. Kohtutäiturid on seisukohal, et võlgniku konto väljavõtte nägemine annaks teavet selle kohta, kellele on raha kantud enne täitemenetluse algust ning hinnata võlgniku sissetuleku tegelikku suurust.¹⁶⁸ Selline võlgniku konto väljavõtte avalikustamine kohtutäiturile ja sissenõudjale riivab veel kolmandate isikute privaatsust.

2.2. Võlgniku õigus vabale eneseteostusele

TMS § 177² lg 1 tulenevad õiguste ja lubade kehtivuse peatamised riivavad PS § 19 vaba eneseteostuse kaitseala. Jahipidamine, mootorsõiduki juhtimine, relvaloa ning kalastuskaardi omamine ning väikelaeva juhtimisõigus on enese väljendamise viisid, millega inimene ennast teostab. Antud meetodeid saavad kohtutäiturid kasutada võlgnike survestamiseks, kuid selline õiguste piiramine võib olla ebaproportsionaalne võlgnike õiguste suhtes. Töös analüüsitakse veel vaba eneseteostust piiravat regulatsiooni, milleks on võlgniku passi kehtivuse peatamine ning välisriiki reisimise piiramine.

PS § 19 tulenevalt on igal inimesel õigus vabale eneseteostusele. Igaüks peab oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama ka teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust.¹⁶⁹ Eneseteostuse sisu on üldine vabadusõigust postuleeriv norm, milles puudub otseselt väljendatud või konkretiseeritud õiguse sisu ehk ese. Põhiseaduse loojate tahe on olnud sätestada üldine vabadusõigus, mis võiks olla vaadeldav kui kõigi vabadusõiguste alusnorm. Paragrahvi 19 kui üldist vabadusõigust on tunnustanud ka Riigikohtu üldkogu.¹⁷⁰ Antud paragrahvi kaitseväljas on iga füüsiline isik kuna õigus vabale eneseteostusele on isiksuse arengu, tema enesemääratlemise ning väärikuse väljakujunemise eelduseks ja tingimuseks. See tähendab eelkõige vabadust ise otsustada, mida teha või mida tegemata jätta ning kuidas ennast

¹⁶⁷ Madise (2012), *supra note* 140, lk 392.

¹⁶⁸ Eesti Tööandjate Keskliit (2016), *supra note* 4, p 4.

¹⁶⁹ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 19.

¹⁷⁰ RKÜK 3-4-1-7-01, p 13.

teostada. Liberaalsele demokraatlikule õigusriigile kohaselt on mõeldud vabadust teha kõike, mis ei ole keelatud.¹⁷¹

Töö autori hinnangul kuulub mootorsõiduki juhtimine PS § 19 kaitsealasse, milleks on õigus vabale eneseteostusele. Riigikohtu hinnangul on sõiduki juhtimine vabaduspõhiõiguse kaitsealal, kuid ei määratle seda isiku põhiõigusena. „Sõiduki juhtimisõigusega isik realiseerib mitmeid teisi põhiõigusi. Juhtimisõiguse äravõtmine riivab isiku liikumisvabadust ning vabalt ja sihtotstarbeliselt kasutada oma omandit.“ Kohtu hinnangul on sõiduki juhtimine tänapäevase elulaadi üks osa, kuid mitte üksikutele omistatav privileeg. „Sõiduki juhtimise õigust omab ja kasutab tööl, ettevõtluses või vaba aja veetmisel valdav osa isikutest ning seetõttu on sõiduki juhtimise õiguse äravõtmine vaieldamatult oluline vaba eneseteostuse piirang.“ Kohus loeb kahe aasta pikkust juhtimisõiguse peatamist väga intensiivse ja kestva õiguste riivena.¹⁷²

TMS § 177 sätestatud õiguste piiramised elatise võlgnevuse korral kehtivad alates 01.03.2016. Hetkel on kohtusse jõudnud vaid mõned üksikud kaebused seoses mootorsõiduki juhtimisõiguse piiramisega. Tartu Maakohtus on lahendis nr 3-1-1-1-12 välja toonud seisukoha ja põhjendanud juhtimisõiguse piiramist elatise võlgnevuse korral. Sissenõudja taotles TMS 177³ lg 1 alusel võlgniku mootorsõiduki juhtimise õiguse peatamist. Võlgniku suhtes oli alustatud 11 täitemenetlust, mille hulgas elatise võlg suurusega 5420,37 eurot. Võlgnik ei täitnud nõuet ka peale hoiatuse saamist. Hoiatuses toodi selgitusena välja seda, et juhtimisõigust ei peatatata juhul, kui võlgnik 30 päeva jooksul tasub vähemalt ühe kuu elatise, sõlmib sissenõudjaga maksegraafiku kokkuleppe või põhjendab, miks hoiatuses märgitud õiguse peatamine on ebaõiglane. Kohus leidis antud juhul, et võlgnik põhjendas piisavalt juhtimisõiguse vajalikkust. Põhjendustes tugineti sellele, et võlgniku teiste laste lasteaed asub elukohast 8,5 km kaugusel, nendega on vaja arsti juures käia ja ka tööd otsida. Võlgniku juhtimisõiguse peatamine oli seega ebaõiglane. TMS § 177⁴ lg 2 p 3 kohaselt ei peatata võlgniku õigusi, kui võlgnik põhjendab, et tema õiguste piiramine oleks tema suhtes ebaõiglane ja elatise tasumata jätmiseks on mõjuv põhjus.¹⁷³

Töö autor on seisukohal, et võlgniku mootorsõiduki juhtimise peatamise regulatsioon võib kujuneda eesmärgituks. Kohus võib tühistada juhtimisõiguse peatamise juhul, kui see on põhjendatud. Kui isik kasutab sõidukit töö tegemiseks, siis on juhtimisõiguse vajalikkus

¹⁷¹ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 346-347.

¹⁷² RKÜKm 28.04.2004, 3-3-1-69-03, p 34.

¹⁷³ TMKm, 15.08.2016, 2-16-9109, p 1, p 5.3, p 7, p 8.

põhjendatud.¹⁷⁴ Eeltoodud kohtu lahendist tulenevalt on juhtimisõiguse peatamine ebaõiglane ka siis, kui isikul ei ole tööd ja ta vajab seda töö otsimiseks. Seega saab järeldada, et juhtimisõiguse piiramise regulatsiooni saab kasutada vaid üksikutel juhtudel ning selline piirang ei too võlgnikule märkimisväärseid tagajärgi.

Elatise võlgniku õiguste piirangute täiendava meetmena on välja pakutud veel piirata võlgniku välisriiki reisimise õigust. Välisriiki reisimise keelamine võiks praktikas tähendada selliselt, et peatatakse võlgniku passi kehtivus ja takistatakse reisimist õhu-, vee- ja raudteed pidi. Riigipiiri seadus¹⁷⁵ § 9³ lg 1 tulenevalt edastab Politsei- ja Piirivalveametile reisiga seotud andmed ja reisija reisidokumendi andmed. Kui kohus on teinud elatisvõlgniku suhtes välisriiki reisimise keelu, saaks politsei elatisvõlgniku laeva, rongi või lennuki peale minemist takistada või juba pardale läinud isiku maha tõsta. Kaalutud on ka isikutunnistuse (ID-kaardi) kehtivuse peatamist, kuid see piiraks võlgniku tuvastamist ametlikult suheldes ning sotsiaal- ja meditsiiniteenuste kättesaadavust.¹⁷⁶

Töö autor leiab et välisriiki reisimise keelamine on äärmiselt intensiivne meede, mis riivab PS § 19 kaitsealas vaba eneseteostusõigust ning EL kodaniku õigust liikumisvabadusele. Liikumisvabaduse põhimõte on sätestatud EÜ asutamislepingu artiklis 21 ja EL põhiõiguste harta¹⁷⁷ artiklis 45. Laiemas mõistes hõlmab liikumisvabadus lisaks piiride ületamisele veel töötajate liikumisvabadust, mis tuleneb EÜ asutamislepingu artiklist 45. Töötajate liikumisvabadus tähendab eelkõige liikmesriigi kodanikule õiguse vabalt kandideerida vabadele töökohtadele ning asuda tööle teises liikmesriigis.¹⁷⁸ Liikumisvabadus on EÜ asutamislepingus kujundatud kui töötaja põhiõigus liikuvusele ning tagab võrdse kohtlemise.¹⁷⁹ Töötajate liikumisvabadus võib olla piiratud order-public klausliga, mis tähendab, et piirangud võivad olla õigustatud avaliku korra, turvalisuse ja tervishoiu huvides. See klausel hõlmab EÜ asutamislepingu artikkel 45 lg 3 sisalduvat elukohaõigust, mitte artikkel 45 lg 2 järgi võrdse kohtlemise põhimõtet. Iga liikmesriik on pädev otsustama vastavalt oma vajadustele, millisel määral ta rakendab avaliku korra ning turvalisuse säilitamiseks välja antud siseriiklikke õigusakte. Euroopa Kohtu väljakujunenud kohtupraktika järgi võib liikumisvabaduse piiramine

¹⁷⁴ Õiguskantsler. Vastuolu puudumine: Juhtimisõiguse peatamine elatise võla tõttu, 2015.

www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamise_koht_a_juhtimisõiguse_peatamine_elatise_vola_tottu.pdf (08.02.2017).

¹⁷⁵ RiPS RT I, 06.04.2016, 11.

¹⁷⁶ Eesti Tööandjate Keskkliit (2016), *supra note* 4, p 3.

¹⁷⁷ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 01.12.2009. – ELT C 326/391, 26.10.2012.

¹⁷⁸ Laffranque (2006), *supra note* 130, lk 320.

¹⁷⁹ Oppermann (2002), *supra note* 129, lk 545.

olla õigustatud siis, „kui kodanik peale avaliku korra häirimise, mida kujutab endast igasugune seaduserikkumine, tõepoolest ja piisavalt ohustab ühiskonna põhihuve“.¹⁸⁰

Elatise võlgniku liikumisvabaduse piirangu kasutusele võtmise eesmärk on eelkõige mõjutada võlga tasuma. Seetõttu on küsitav elatise võlgniku välisriiki reisimise piiramise proportsionaalsus, kuna elatise võlgnik ei kujuta ohtu avalikule korrale, turvalisusele ega tervishoiule. Liikumisevabaduse piiramine on lubatud siis, kui on alust eeldada, et isiku tegevus võiks ohustada ühiskonda kui tervikut. Isikut tõendavate dokumentide seaduse¹⁸¹ § 5 lg 1 kohaselt Eestis elaval Eesti kodanikul peab olema isikutunnistus. Seega on põhjendatud, miks lükati tagasi isikutunnistuse kehtivuse peatamise võimalus. Kodanikul on kohustus sisepiiri ületamisel endaga kaasas kanda Eesti Vabariigi, EL liikmesriigi, Euroopa Majanduspiirkonna liikmesriigi või Šveitsi Konföderatsiooni väljaantud kehtivat reisidokumenti või isikutunnistust.¹⁸² Asjaolu, et isikutunnistus on võrdsustatud teise EL liikmesriiki reisimisel reisidokumendina muudab passi kehtivuse peatamise regulatsiooni ebavajalikuks.

2.3. Põhiõiguste piiramise põhiseaduspärasus

Põhiõiguste ja vabaduste rikkumise riivega on tegu siis, kui riigivõimu akt on formaalselt või materiaalselt vastuolus põhiseadusega. Riive tähendab avaliku võimu tegevuse otsesest või kaudset sekkumist õigustesse või vabadustesse ning see toob õiguste kandjale kaasa põhjendamatud takistused või tagajärjed. Õiguste ja vabaduste riive põhiseaduspärasuse või põhiseadusvastasuse välja selgitamisel on oluline arvestada PS-s § 11 sätestatud üldklauslitega. Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega, need peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ning ei tohi moonutada piiravate õiguste ja vabaduste olemust. Kui riive on tuvastatud, siis tuleb analüüsida seda, kas riivega on tegelikult põhiõigusi ja vabadusi rikutud. R. Marustet tsiteerides: „mitte iga riive ei tähenda automaatselt õiguste ja vabaduste rikkumist“.¹⁸³

Vabaduspõhiõiguste piiramise puhul kehtib põhimõte, et alati kui riik sekkub üksikisiku vabadussfääri, siis see peab olema õigustatud.¹⁸⁴ See tähendab, et riiklikud aktid ja toimingud peavad olema kooskõlas põhiseadusega ning pädevus-, menetlus- ja vorminõuetega. Riigivõimu toimimise seaduslikkuse põhimõte on piirangu alusena sätestatud Euroopa Inimõiguste

¹⁸⁰ EK eelotsusetaotlus 28.10.1975, 36/75, *Roland Rutili vs. Ministre l'intérieur.*; EK eelotsusetaotlus 27.10.1977, 30/77, *Régina vs. Pierre Bouchereau*; Oppermann (2002), *supra note* 129, lk 555.

¹⁸¹ ITDS RT I, 03.01.2017, 13.

¹⁸² RiPS RT I, 06.04.2016, 11, § 11¹ (1¹).

¹⁸³ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 246-247.

¹⁸⁴ Madise (2012), *supra note* 140, lk 115.

Konventsiooni artiklites 8-11. EIK on leidnud juhtumeid, kus on tuvastatud riive seaduslik alus, kuid rikutud on demokraatlikus ühiskonnas vajalikkuse või proportsionaalsuse põhimõtet. Põhiõiguse rikkumisega võib tegu olla siis, kui riive ei sobi põhiseaduses sätestatud eesmärkide ja printsiipidega. Selle sisu seisneb selles, et riive ei aita nende saavutamisele või edendamisele kaasa, on tarbetud või isegi lubamatud.¹⁸⁵ Põhiõiguslike printsiipide olulisemaid omadusi on see, et need võivad kollideeruda. Sellisel juhul on vajalik kaalumise, mis on oluline vahend põhiseaduse ühtsuse saavutamiseks.¹⁸⁶ Uued täitemenetlust tõhustavad meetmed riivavad võlgniku omandipõhiõigust ning õigust vabale eneseteostamisele. Analüüsida on vaja seda, kas TMS § 177² sätestatud piirangud ning uued kasutusele võetud meetmed on piisavalt kaalutletud ja eesmärgipärased saavutamaks paremat elatise võlgade sissenõudmist.

TMS § 177² lg 1 p 2 on sätestatud kohtutäituri õigus piirata elatise võlgniku juhtimisõigust, kui võlgnik pole algatatud täitemenetluse ajal maksnud korrapäraselt elatist kolme kuu jooksul.¹⁸⁷ Sellest tulenevalt pöördui Õiguskantsleri poole avaldusega, milles paluti seisukohta kohtutäituri õiguse kohta piirata mootorsõiduki juhtimisõigust lapse elatise võlgnevuse korral. Nimelt piirab selline lahendus isikuvabadust. Õiguskantsler on põhjendanud piirangut sellega, et „lapse õigust saada oma vanemalt piisavalt ülalpidamist tuleb igati toetada“. Lapse õigust ülalpidamist saada on kaalukam, kui vanema vaba eneseteostus või heaolu kindlustavad õigused nagu ka harrastuspüügiõigust, kutselise kalapüügi õigust, jahipidamisõigust, mootorsõiduki juhtimisõigust, relva käsitlemise õigust kui ka väikelaeva ja jetti juhtimisõigust. Antud meetmete kasutusele võtmine piirab vanema vabadusi, kuid ei pruugi olla õigusvastane. Õiguskantsler pööras tähelepanu sellele, et kohus hindab iga juhtumit erinevalt ning arvestab olulisi asjaolusid. Juhtimisõigust ei peatata siis, kui see on vajalik tööülesannete täitmiseks. Seega õiguskantsleri hinnangul lahendus, mis „ühelt poolt aitab kaasa lapsele igapäevaseks toimetulekuks vajaliku ülalpidamise saamise, kuid samaaegselt halvendab vanema liikumisvabadust, ei ole Põhiseadusega vastuolus“.¹⁸⁸

EL põhiõiguste harta artikli 49 lg 3 kohaselt ei tohi karistuse rangus olla kuriteo suhtes ebaproportsionaalne.¹⁸⁹ Juhtimisõiguse peatamine on efektiivne karistusmeetod, kui isik on mõistetud süüdi mootorsõiduki juhtimises joobeseisundis. Piirang on sellisel juhul õigustatud kuna selle eesmärk on kaitsta teiste isikute elu, tervist ja omandit. Sellisel juhul ei pruugi olla

¹⁸⁵ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 247-249.

¹⁸⁶ Alexy, R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. *Juridica* 2001, eri väljaanne, p 1.2.

¹⁸⁷ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 177² lg 1 p 2.

¹⁸⁸ Õiguskantsler (2015), *supra note* 174.

¹⁸⁹ Euroopa Liidu põhiõiguste harta, *supra note* 177, art. 49 lg 3.

proportsionaalne elatise võlgniku mootorsõiduki juhtimisõiguse piiramine. Juhtimisõiguse peatamine võib riivata ka võlgniku perekonnaliikmete õigusi. Probleem võib esineda olukorras, kus isik vajab juhtimisõigust perekonna hoolitsuskohustuse täitmisel. Kohus on selgitanud, et juhtimisõiguse peatamine piirab isiku võimalusi perekonna abivajavate liikmete eest hoolitsemisel, kuid isikult ei võeta ära võimalus jõuda abivajavate perekonnaliikmete juurde muul viisil kui ise mootorsõidukit juhtides. See tähendab, „et tegemist on eriõigusega, mis võimaldab isikul oma põhiõigusi ja kohustusi hõlpsamalt realiseerida, kuid mille puudumine ei takista isikul üldjuhul perekonna hoolitsuskohustuse täitmist. Teiste isikute elu, tervise ja vara ning õiguskorra kaitse vajadus kaalub üles isiku kohustuse hoolitseda oma abivajavate perekonnaliikmete eest tema poolt valitud viisil“.¹⁹⁰ Seega on proportsionaalne peatada juhtimisõigus, kui on vaja kaitsta teiste isikute elu ja tervist ning takistada uute kuritegude toimepanemist. Elatise võlgnevuse korral juhtimisõiguse piiramisel tuleb analüüsida seda, kas antud „abinõu on vajalik kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene.“¹⁹¹ Saavutatav õigushüve peab kaaluma üles piiranguga tehtud kahju.¹⁹² Juhtimisõiguse peatamisega on proportsionaalne abinõu kuritegude ennetamisel, kuid elatise võlgniku puhul on riive ebaproportsionaalne.

Uue kavandatava regulatsiooni hulka kuulub elatise võlgniku passi kehtivuse peatamine.¹⁹³ Kui põhiõiguse riivet õigustab tungiv sotsiaalne vajadus, siis riive ja saavutatav eesmärk peavad olema proportsioonis. Õiglane tasakaal saab esineda taotletava eesmärgi ja rakendatavate abinõude vahel. Tasakaalu leidmisel on vaja arvestada põrkuvaid huve ja väärtusi ning mida intensiivsem riive, seda kaalukamad peavad olema selle õigustavad põhjused. Passi kehtivuse peatamisega riivatakse elatise võlgniku eneseteostus- ja liikumisvabadust ning hinnata on vaja seda, kas nimetatud õiguste piirang on proportsionaalne. Piirangu eesmärk on kohustada võlgnikku elatist maksma. Omavahel põrkuvad huvid on elatise võlgniku õigus liikumisvabadusele ning lapse õigus saada ülalpidamist. Proportsionaalsuse hindamisel lähtutakse sellest, kas on võimalik mõlemat osapoolt mõistlikult piirata või tuleb ühte osapoolt teisele ohverdada.¹⁹⁴ Antud juhul hinnatakse lapse õigust saada ülalpidamist kaalukamaks kui vanema õigust vabale eneseteostusele.¹⁹⁵

¹⁹⁰ RKPJKo 27.06.2005, 3-4-1-2-05, p 58, p 64, p 66.

¹⁹¹ RKPJKo 06.03.2002, 3-4-1-1-02, p 15.

¹⁹² Kalmo, H. Põhiseadus ja proportsionaalsus – kas pilvitu kooselu? *Juridica* 2013, nr 2, lk 80.

¹⁹³ Eesti Tööandjate Keskliit (2016), *supra note* 4, p 3.

¹⁹⁴ Maruste (2004), *supra note* 119, lk 249-251.

¹⁹⁵ Õiguskantsler (2015), *supra note* 174.

TMS § 177² lg 1 p 3 kohaselt on võimalik piirata elatise võlgniku relvaloa või relvasoetamisloa kehtivus. Õigus omada relva kuulub PS § 19 kaitsealasse ning on üks inimese vaba eneseteostuse viisidest.¹⁹⁶ Riigikohus ei määratle relva soetamise või omamise õigust põhiõigusena ning on seisukohal, et „põhiseaduses ei nimetata õigust soetada või omada relva igäihe põhiõigusena, kuid isiku õigus soetada ja omada relva võib olla hõlmatud PS § 19 lõikes 1 nimetatud vaba eneseteostuse õigusega ehk üldise vabaduspõhiõigusega“.¹⁹⁷ Riigikohtu üldkogu on leidnud, et isiku vaba eneseteostuse viis on ka jahipidamine. „Jahipidamine ei eelda alati relva kandmist ja kandmist, kuid relvaga jaht on üks vanimaid ja riigi tunnustatud jahipidamise viise“.¹⁹⁸ Turvalisuse tagamine ei eelda alati relva kasutamist, kuid „relvaga turvalisuse tagamine enese ja vara eesmärgil on eneseteostuse viis, mis kuulub PS § 19 lg 1 sätestatud vaba eneseteostuse õiguse kaitsealasse“.¹⁹⁹

Riigivõimu sekkumine ei tähenda veel PS § 19 lg 1 sätestatud õiguse rikkumist. Põhiõiguse piiramine ei riku põhiõigust, kui see on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas.²⁰⁰ Vaba eneseteostuse õigust võib piirata seadusega, mis ei ole põhiseadusega vastuolus. Relvaloa kehtivuse peatamise eesmärk võib olla inimeste elu ja tervise kaitsmine, vajadus tagada riigi julgeolek ja avalik kord.²⁰¹ Lisaks sellele võib relvaloa kehtetuks tunnistamine olla õigustatud ka muude asjaoludega.²⁰² Seega kuriteo eest süüdi mõistetud isiku relvaloa kehtetuks tunnistamine on sobiv abinõu kuna sellega saavutatakse teiste isikute elu ja tervise kaitsmine kui ka riigi julgeoleku ning avaliku korra tagamine. Sellisel juhul on piirangu rakendamine õigustatud.²⁰³ Kohus on seisukohal, et relva omamine on oluline turvalisuse tagamise enese ja vara eesmärgil, mida saab määratleda vaba eneseteostamise viisina.²⁰⁴ Riigikohus on eristanud veel loa peatamise ning loa kehtetuks tunnistamist. Relvaloa kehtivuse peatamine on vajalik juhul kui on vaja välistada kuriteo toimepannud isiku uute kuritegude toimepanemine. Relvaloa kehtetuks tunnistamine piirab oluliselt rohkem õigusi kui näiteks relvaloa kehtivuse peatamine. Loa kehtivuse peatamise korral on võimalik õigused taastada.²⁰⁵ Sarnaselt on käsitletud leebema variandina TMS § 177², mille kohaselt on võimalik peatada võlgniku lubade kehtivus, mitte tunnistada need kehtetuks. PS § 16 tuleneb, et igäihel on õigus elule. Kohtu hinnangul relvaloa

¹⁹⁶ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 177² lg 1 p 3.

¹⁹⁷ RKPJKo 06.10.2000, 3-4-1-9-00, p 12.

¹⁹⁸ RKÜKo 11.10.2001, 3-4-1-7-01, p 13.

¹⁹⁹ RKPJKo 26.03.2009, 3-4-1-16-08, p 24; RKPJKo 14.12.2010, 3-4-1-10-10, p 40, p 44.

²⁰⁰ RKPJKo 13.06.2005, 3-4-1-5-05, p 7.

²⁰¹ RKPJKo 26.03.2009, 3-4-1-16-08, p 33; RKPJKo 25.02.2004, 3-3-1-60-03, p 21.

²⁰² RKPJKo 14.12.2010, 3-4-1-10-10, p 49.

²⁰³ *Ibid*, p 52.

²⁰⁴ RKPJKo 26.03.2009, 3-4-1-16-08, p 24.

²⁰⁵ RKPJKo 14.12.2010, 3-4-1-10-10, p 53.

kehtivuse peatamine riivab inimese õigust kaitsta enda elu ning see võib olla tõsine argument ka lapse elatise võlgnevuse korral.

Autori arvates ei ole uute täitemenetluse meetmete kasutusele võtmisel kaalutud piisavalt nende mõju elatise võlgnikule, kui ka tema lähedastele. Meetmed ei saa olla proportsionaalsed juhul, kui nendega kaasneb suurem negatiivne mõju võlgnikuga koos elavatele teistele lastele või perekonnaliikmetele. Uute meetmete kasutusele võtmisel tuleb rohkem kaaluda seda, kas need võivad tekitada kasu asemel rohkem kahju. Seetõttu tuleb kaasata rohkem valdkonnaga tegelevate isikute nagu juristide, kohtutäiturite ja ka lapsevanemate arvamusi ning ettepanekuid.

3. Elatise võlgniku õiguste piiramise analüüs

Elatise võlgniku õiguste piiramiste proportsionaalsust tuleb analüüsida PS § 11 järgi, mille kohaselt õiguste ja vabaduste piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud.²⁰⁶ Täpsemalt tuleb hinnata abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk nende mõõdukust. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Antud juhul tuleb välja selgitada, kas abinõuga saavutatakse eesmärk, milleks on lapse õigus saada vanemalt ülalpidamist. Abinõu on ebaproportsionaalne juhul, kui see ei soodusta ühelgi juhul eesmärgi saavutamist ja sobivuse nõude sisuks on kaitsta isikut avaliku võimu tarbetu sekkumise eest. Abinõu vajalikkuse all mõistetakse seda, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise isikut vähem koormava abinõuga, mis peab olema vähemalt sama efektiivne kui esimene.²⁰⁷ Töö autor on leidnud, et uute täitemenetluste meetmetega riivatakse elatise võlgniku omandipuutumatus õigust ja vaba eneseteostuse õigust, kuid õiguste rikkumisega on tegu alles siis, kui õiguste piiramine ei kaalu üles lapse õigust saada vanemalt ülalpidamist.

Võlgniku õiguste peatamise idee pärineb Ameerika Ühendriikidest ja Kanadast, näiteks riigist lahkumise keeld on kasutusel Austraalias.²⁰⁸ Lubade kehtivuse peatamise meetod on kasutusele võetud Anglo-Ameerika riikide õigussüsteemist. Eesti õigus kuulub Mandri-Euroopa õigusruumi ning tsiviilõiguse kujundamisel on eeskujuks võetud pigem Saksa BGB²⁰⁹.²¹⁰ Seega võib näiteks elatise võlgniku õiguste piiramine omada Eestis teistsugust tähendust kui Ameerika Ühendriikides, sest sarnaste meetmete kasutamine Eesti õigussüsteemis ei pruugi olla vastavuses proportsionaalsuse põhimõtetega.

Töö autor on jõudnud järeldusele, et TMS § 177² sätestatud õiguste piiramised riivavad võlgniku õigust vabale eneseteostusele. Nõustuda tuleb Õiguskantsleri seisukohaga, et lapse õigus ülalpidamist saada on kaalukam, kui vanema vaba eneseteostust või heaolu kindlustavad õigused.²¹¹ Näiteks mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamisega halvendatakse võlgniku liikumist, kuid sellega ei ole takistatud teiste transpordivahenditega liiklemist. Lubade kehtivuse peatamine rikub võlgniku õigusi siis, kui piirang ei kaalu üles lapse õigust saada ülalpidamist. Seadusandja on asetanud alaealise lapse huvid esimesele kohale, kuid arvestatud pole asjaoluga, et PKS § 96

²⁰⁶ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 11.

²⁰⁷ RKPJKo 06.03.2002, 3-4-1-1-02, p 15.

²⁰⁸ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda (2014), *supra note* 152, lk 9.

²⁰⁹ BGB 2.1.2002 I 42, 2909; 2003, 738.

²¹⁰ Tiivel, R. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Juura 2009, lk 6.

²¹¹ Õiguskantsler (2015), *supra note* 174.

järgi on laps õigustatud ülalpidamist saama 21-aastaseks saamiseni.²¹² Seega võib omada täisealisele lapsele elatise sissenõudmine erineva tähenduse kui alaealise lapse suhtes. Täisealisel lapsel on võimalik endale ise sissetulekut teenida ja sellisel juhul ei kaalu täisealise lapse huvid üles elatise võlgniku vaba eneseteostuse õiguse piiramist. Sellises olukorras võib kohus hinnata sarnaseid tingimusi täisealise lapse ja alaealise lapse puhul erinevalt. PS § 12 järgi peavad kõik olema seaduse ees võrdsed ning võrdsete ebavõrdne kohtlemine riiwab võrdsuspõhiõigust.²¹³ Seega mootorsõiduki või väikelaeva juhtimisõiguse, jahipidamisõiguse või kalastuskaardi peatamine võib olla proportsionaalne alaealise lapse elatise sissenõudmise korral, kuid täisealise lapse suhtes ei ole meetme kasutamine asjakohane ning sellisel juhul on tegu elatise võlgniku õiguste rikkumisega.

Elatise võlgniku karistamine kriminaalkorras riiwab PS § 20, mille kohaselt on igalühel õigus vabadusele ja isikupuutumatusel.²¹⁴ Küsitav on võlgniku kriminaalkorras karistamise proportsionaalsus ning eesmärkide saavutamine pikemas perspektiivis. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirjas²¹⁵ on välja toodud kitsaskohad, et kriminaalmenetluse läbiviimine ei aita elatise võlga kätte saada, kriminaalmenetlused lõpetatakse mitmel juhul juba enne kohtumenetlust ja võlgniku kuritahtlikkust on keeruline tõendada.²¹⁶ Võlgniku karistamine KarS § 169 alusel eeldab otsese tahtluse tõendamist ning ei piisa vaid väitest, et elatise maksmisest hoitakse kõrvale.²¹⁷ Kuritahtlikuna saab lugeda näiteks seda, kui isik ei ole otsinud varalise seisundi parandamiseks aktiivselt tööd.²¹⁸ Tõendamatus korral lõpetatakse kohtumenetlus ning asi jääb lahenduseta. Elatise mittemaksmise kuritahtlikkus eeldab seda, et võlgnik rikub maksmise kohustust süstemaatiliselt või pikema aja vältel.²¹⁹ See tähendab, et kui elatist on makstud ebakorrapäraselt või vähem kui kohustus ette näeb, ei saa võlgnikku veel süüdistada kriminaalkorras. See jätab võlgnikule võimaluse pääseda kriminaalkaristusest. Seega on elatise võlgniku kriminaalkorras karistamine praktikas keeruline ning vaieldav on selle meetodi eesmärgipärasus.

Töö autori arvates ei ole kaalutud piisavalt elatise võlgniku kriminaalkorras karistamise sobiv abinõu. Täpsemalt pole selge selle kasu eesmärgi saavutamisele, milleks on elatise võla

²¹² PKS RT I, 21.12.2016, 12, § 96.

²¹³ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 12.

²¹⁴ *Ibid*, § 20.

²¹⁵ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, 2013. www.koda.ee/public/KarS_SELETUSKIRI_16.07.2013.pdf (26.02.2017).

²¹⁶ *Ibid*, lk 37.

²¹⁷ RKKKo, 06.10.2016, 3-1-1-59-62, p 10.

²¹⁸ RKKKo, 27.09.2012, 3-1-1-84-12, p 11.

²¹⁹ *Ibid*, p 8.

tasumine. Hetkel mõjub selline meetod võlgnikule pigem ähvardusena, kui soodustab elatist maksta. Kui võlgnikku karistatakse reaalse vanglakaristusega on täielikult piiratud tema võimalused olukorra parandamiseks, näiteks otsida tööd. Lisaks pole mõeldud piisavalt lapsevanema karistamise mõjudega alaealisele lapsele. PKS § 143 lg 1 järgi on lapsel õigus suhelda isiklikult mõlema vanemaga ning vanemal on kohustus ja õigus suhelda lapsega isiklikult.²²⁰ Arvestama peab sellega kui võlgnikul on uus pere ja teised lapsed, kes võivad jääda sellises olukorras ilma lapsevanemata. Seega tuleb kaaluda seda, kas saab kasutusele võtta elatise võlgniku õigusi vähem piiravat abinõud, mis on vähemalt sama efektiivne kui kriminaalkorras karistamine. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskirjas 2013. aastal on tehtud muudatusettepanek, et elatise kohustuse rikkumine oleks edaspidi väärtetu. Seda on põhjendatud sellega, et lühiajaline arest võib osutuda tõhusamaks, sest sellisel juhul ei takistada võlgniku töölkäimist, et oma kohustusi täita.²²¹

Kohtutäituri teabe nõudmise õigus on sätestatud TMS § 26 lg 1, mis annab õiguse nõuda võlgnikult täitemenetluseks vajalikku suulist ja kirjalikku teavet või vajaliku dokumendi ettenäitamist. Sätet täiendati 2015. aastal kohtutäituri kohustusega selgitada välja põhjused, miks võlgnik ei täida lapse ülalpidamise kohustust, millised on tema sissetuleku allikad ning kuidas ta kavatses võlgnevust likvideerida.²²² Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas on põhjendatud meetme kasutusele võtmist sellega, et vahetu suhtlus sunnib võlgnikku läbi mõtlema, mis on põhjused, miks ta elatist ei maksa ning motiveerib võlgnikku otsida lahendusi elatise maksmiseks, et vältida järjekordset ebameeldivat ülekuulamist kohtutäituri poolt.²²³ Teoorias on sellise meetme kasutamise sobivus arusaadav, kuid praktikas võib veel suurem surve kohtutäituri poolt mõjuda vastupidiselt ning võlgnik hakkab otsima veel paremaid viise, kuidas kohtutäiturit vältida. Meetmel ei ole eesmärki kui võlgnik ei maksa elatist põhjusel, et puudub piisav sissetulek ja lapse toetamine käib üle jõu. Sellisel juhul ka kohtutäituri regulaarne surve elatist maksta ei anna tulemust.

TMS § 28 lg 1¹ meetme kasutusele võtmist on sarnaselt põhjendatud sellega, et tuletada võlgnikule meelde, et tema varalist seisu kontrollitakse ning võlga nõutakse aktiivselt sisse.²²⁴ Õiguskantsleri hinnangul tuleb õigusselguse ja põhiõiguste- ja suurema kaitse huvides reguleerida täpsemalt avaliku võimu volituste rakendamise ulatust. TMS § 28 lg 1 on sõnastatud kohtutäituri õigus avada ja lasta avada võlgniku valduses olevaid suletud maja- ja korteriuksi

²²⁰ PKS RT I, 21.12.2016, 12, § 143 lg 1.

²²¹ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda (2013) *supra note* 215.

²²² TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 26 lg 1¹.

²²³ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda (2014), *supra note* 152, lk 5.

²²⁴ *Ibid*, lk 6.

ning hoiuruume, kuid TMS § 28 lg 2 sellist volitust ei nähtu. Seega selline volitus võib olla üksnes politseil TMS § 27 alusel. Läbiotsimise puhul peab arvestama, et ei riivataks ebaproportsionaalselt kolmandate isikute õiguseid.²²⁵ Praktikast on probleeme võlgniku valduste tõendamiseks. PS § 26 teise lause kohaselt ei tohi riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.²²⁶ See tähendab, et isiku eraellu puutumatus riive peab olema vajalik, sobiv ning mõõdukas. TMS § 28-st lg 3 tuleneb, et ruumide või maatüki läbiotsimist peavad taluma ka isikud, kelle kaas- või otseses valduses ruum või maatükk on. Probleem esineb olukorras, kus on tõendamata võlgniku valdus ruumidele ja puudub alus väitele, et ruumides asub võlgnikule kuuluvaid vallasasju. Kohtutäituri õigus siseneda ruumidesse eeldab eelkõige, et võlgniku valduses oleksid ruumid, mida läbi hakatakse otsima. Näiteks asjaolu, et võlgnik on vande all teatanud elukoha aadressi, ei tõenda see tema valdust ruumidele.²²⁷

Seega on praktikast keeruline teostada võlgnikule kuuluvate valduste läbiotsimisi, sest keeruline on välja selgitada võlgniku tegelik elukoht. Selle tulemusel riivatakse ebaproportsionaalselt kolmandate isikute õigusi, näiteks õigust kodupuutumatusel. Töö autori arvates lihtsustaks oluliselt kohtutäiturite tööd üürikorteri sissekirjutuste register. Hetkel puudub Eestis üürikorterisse sissekirjutamise kohustus, kuid sellise meetme kasutusele võtmine aitab kaitsta kolmandate isikute õigusi ning annab usaldusväärse teabe isiku tegelikust elukohast. Näiteks Soomes tuleb registreerida elukoht, kui uues elukohas elatakse püsivalt vähemalt kolm kuud ning elanike andmed edastatakse Rahvastikuregistri süsteemi. Sarnaselt on võimalik süsteemi hallata ka Eesti Rahvastikuregistris ning registreerimine elektroonselt oleks lihtne ja kiire. Selline register oleks asjakohane peale elatise võlgnike suhtes ka üldiselt, sest võlgadest proovitakse kõrvale hoida veel teistes valdkondades.²²⁸

²²⁵ Õiguskantsler. Arvamus eelnõule. Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (elalise sissenõudmise tõhustamine), 2014. www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_eelnoule_taitemenetluse_seadustiku_muutmise_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou.pdf (05.03.2017).

²²⁶ PS RT I, 15.05.2015, 2, § 26.

²²⁷ TrtRnKm 05.05.2016, 2-16-414, p 9.

²²⁸ Maistraatit Magistraterna. Muuttoilmoitus, 2012. www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/Muuttoilmoitus/ (05.03.2017).

3.1. Kohtutäiturite küsitluse analüüs

Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja koduleheküljel avaldatud 46-st kohtutäituri e-postile saadetud küsimustiku²²⁹ täitis 11 kohtutäiturit ja analüüs on läbi viidud nende vastuste põhjal. 5 kohtutäiturit avaldas arvamust uutest elatise sissenõudmise meetmetest pikemalt. Küsimused on seotud uute täitemenetluse meetmete kasutamisega kohtutäiturite igapäevatoos. Täpsemalt uuriti TMS § 177², TMS § 26 lg 1¹, TMS § 28 lg 1¹, TMS § 118¹ ja elatisabifondi süsteemi kasutamise tagajärgedest praktikas.

TMS § 177² mootorsõiduki juhtimisõiguse, jahipidamisõiguse, relvaloa või kalastuskaardi kehtivuse peatamise õigust on kasutanud 72,7% (8) kohtutäituritest ning 27,3% (3) kohtutäituritest ei ole antud meetmeid veel võlgnike suhtes kasutanud.²³⁰ Antud seadus on kehtinud juba üks aasta ning eesmärk oli välja selgitada, kas kohtutäiturid on selle aja jooksul lubade peatamist kasutanud ning nende mõju võlgade sissenõudmisele. Küsitlusest selgus, et lubade peatamist on proovinud kasutada suurem osa kohtutäituritest. Juhtimisõiguse peatamisega püütakse mõjutada eelkõige võlgnikke, kellel tegelikult on piisavalt vara, et lapsele elatist maksta, kuid kellel on õnnestunud sissetulekuid kohtutäituri eest varjata.²³¹ Seega oli vajalik välja uurida, kas lubade kehtivuse peatamisega on tegelikult suudetud mõjutada võlgnikke elatist maksmata.

Kohtutäituritest 63,6% (7) vastas, et lubade kehtivuse peatamine siiski ei ole mõjutanud võlgnikku elatist maksmata ning 36,4% (4) arvas, et on mõjutanud.²³² Kohtutäiturid avaldasid arvamust, et nende praktikas TMS § 177² juhtimisõiguse peatamise taotlusi kohtud ei ole rahuldanud.²³³ Töö autor leiab, et kohtud ei ole rahuldanud taotlusi seetõttu, et võlgnikud on suutnud ära põhjendada juhtimisõiguse vajalikkuse. Nendeks on üldiselt see, et võlgnik vajab juhtimisõigust töö tegemiseks või töö otsimiseks, juhtimisõigust on vaja enda või ülalpeetava tervisliku seisundi tõttu või võlgnik elab piirkonnas, kus on kehv ühistranspordi kasutamise võimalus.²³⁴ Eeltoodud mõjuvad põhjused on sellised, mida saavad kasutada enamik võlgnikest. Seega võib järeldada, et lubade kehtivuse peatamine praktikas ei mõjuta võlgnikke elatist maksmata nii palju kui peaks ja kohtust on keeruline lubade kehtivuse peatamist taotleda. Töö autor leiab, et uute meetmete kasutusele võtmisega suureneb märkimisväärselt ka kohtutäiturite

²²⁹ Lisa 1. Kohtutäiturite küsitlus elatise sissenõudmisest täitemenetluses.

²³⁰ *Ibid*, p 1.

²³¹ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Lisa seletuskirja juurde. Elatise võlgnevuse tõttu mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamise põhiseaduspärasus, 2014. www.koda.ee/public/LISA_1_seletuskirja_juurde.pdf (07.03.2017).

²³² Lisa 1, *supra note* 229, p 2.

²³³ *Ibid*, p 12.

²³⁴ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda (2014), *supra note* 152, lk 12.

töökoormus. Nimelt 81,8% (9) täituritest nõustus, et lubade kontrollimine suurendab töökoormust ning vaid 18,2% (2) arvas, et lubade kontrollimine ei ole nende töökoormust oluliselt suurendanud.²³⁵

Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja koduleheküljel on avaldatud info kohaselt käis 2015. aasta lõpus täitemenetlus enam kui 8000 elatise võlgniku suhtes, kes olid lastele võlgu 14,5 miljonit eurot.²³⁶ Võlgnike distsiplineerimise ja elatise sissenõudmise eesmärgil tuleb kohtutäituril kontakteeruda võlgnikuga regulaarselt, selgitamaks välja, miks võlgnik ei täida lapse ülalpidamiskohustust. Muudatuse tulemusel suureneb kohtutäiturite töökoormus elatisvõlgnikega suhtlemise sagenemise tõttu.²³⁷ TMS § 26 lg 1¹ järgi on kohtutäituril kohustus välja selgitada võla mittemaksmise põhjused vähemalt iga kahe kuu tagant.²³⁸ See tähendab, et kohtutäiturid peavad tegema suuremaid pingutusi selleks, et võlgnikke survestada elatist maksuma. See võib praktikas osutada väga keeruliseks erinevatel põhjustel.

Küsitluse tulemus näitas, et 100% (11) on arvamusel TMS § 26 lg 1¹ ei ole siiani tõhustanud elatise võla sissenõudmist ning 100% (11) arvas, et võlgnike küsitlemine iga kahe kuu tagant ei mõjuta elatist maksuma.²³⁹ Kõige suurem probleem on see, et kohtutäituritel pole võimalik võlgnikega vestlusi läbi viia. Nimelt 30% juhtudest ei ole praktikas võimalik võlgnikega kontakti saada. Võlgnikud elavad näiteks uute elukaaslaste omandis olevates korterites ja majades. Tihti on sissekirjutus tehtud põlenud elamu aadressile või vanemate elukohta, kus aastaid ei ole viibitud ning tegelik elukoht on välismaal. Välja toodi probleemina veel seda, et seadus ei sätesta, et isikul oleks elukoha registreerimise kohustust. Kui võlgniku tegelik viibimiskoht ei ole teada, siis ei ole võimalik temaga vestelda.²⁴⁰ Võlgniku vahetu küsitlemine võib olla ajaliselt kulukas ning seetõttu küsiti kohtutäituritelt, kas küsitlemine iga kahe kuu tagant suurendab töökoormust. 90,9% (10) vastas, et küsitlemine suurendab töökoormust ning vaid 9,1% (1) leidis, et töökoormus sellega ei suurene.²⁴¹

TMS § 28 lg 1¹ kohustab kohtutäiturit otsida läbi võlgniku ruumid või maatüki vähemalt iga aasta.²⁴² Küsitluse üks eesmärkidest oli välja selgitada, kas läbiotsimine tõhustab täitemenetlust. 100% (11) kohtutäituritest arvas, et võlgniku ruumide läbiotsimine iga aasta ei tõhusta

²³⁵ Lisa 1, *supra note* 229, p 3.

²³⁶ Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda. Elatisevõlgnevused. www.kpkoda.ee/content/avaliku-poolelingid/elatisev%C3%B5lgnevused (08.03.2017).

²³⁷ Eesti Kaubandus- Tööstuskoda (2014), *supra note* 152.

²³⁸ TMS RT I, 08.07.2016, 36.

²³⁹ Lisa 1, *supra note* 229, p 4, p 5.

²⁴⁰ *Ibid*, p 12.

²⁴¹ *Ibid*, p 6.

²⁴² TMS RT I, 08.07.2016, 36.

täitemenetlust.²⁴³ Läbiotsimise teostamine eeldab kohtutäiturilt suurt eeltööd, et seda läbi viia. Selleks tuleb võlgnikult luba küsida ning kui läbiotsimist on vaja teha võlgniku teadmata, siis annab selleks loa vaid kohus.²⁴⁴ Kohtutäiturite hinnangul elukoha läbiotsimine ei täida oma eesmärki, sest nende elukohtades ei ole midagi arestida või võlgnikul ei olegi Rahvastikuregistri andmetel elukohta. Läbiotsimised ei ole 90% juhtudest läbiviidavad, sest elukoha sissekirjutus on registreeritud kohaliku omavalitsuse täpsusega, mille tõttu toimingute tegemise koht on määratlematu.²⁴⁵ Seega järeldeb töö autor, et praktikas on võlgnikel kasutada mitmeid võimalusi selleks, et vältida läbiotsimisi. Läbiotsimiste peamine eesmärk on leida paremini vara, mida arestida. Kohtutäiturid on jõudnud sarnasele seisukohale, et võlgnike elukohti pole võimalik tuvastada ja isegi kui on, siis ei leidu nende valdustes sellist vara, mida saab arestida. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist.²⁴⁶ TMS § 28 lg 1¹ ei ole sobiv abinõu põhjusel, et see ei täida eesmärki saavutada parem lapse elatise võlgade sissenõudmine. Selleks, et abinõud oleksid proportsionaalsed tuleb eelnevalt lahendada antud valdkonna kitsaskohad.

Positiivne muudatus elatise võlgade sissenõudjate jaoks on 2017. aastal kehtima hakanud täitemenetlus- ja kohtumenetlusaegne elatisabi süsteem.²⁴⁷ Kindlasti tähendab see kohtutäituritele töökoormuse suurenemist. Eesmärk on uurida, millised tagajärjed on uute meetmete kasutamisega kohtutäiturite igapäevatööle, sest elatise võlgade sissenõudmisega kaasnesid kohtutäituritele mitmed kohustused. 100% (11) vastanud kohtutäituritest nõustus töö autoriga, et elatisabi süsteem tõstab töökoormust.²⁴⁸ Arvestatud pole sellega, millised on nende võimalused kõiki neid toiminguid teha ja kohtutäiturid on tööga ülekoormatud. Abinõudega seoses kõige olulisem küsimus on see, kas elatise võlgnikelt on hakanud rohkem laekumisi tulema. 81,8% (9) vastanutest leidis, et võlgnikelt ei ole tulnud rohkem laekumisi seoses uute meetmete kasutusele võtmisega ning 18,2% (2) leidis, et laekumisi on tulnud rohkem.²⁴⁹ Küsitluse tulemustest saab järeldebada, et uute meetmete kasutamine ei ole tõhustanud täitemenetlust ning suurendavad kohtutäiturite tööd ebamõistlikult. Sellest võib järeldebada, et elatise sissenõudmisel ei peaks kasutama veel karmimaid meetmeid võlgnike suhtes, sest ülereguleerimine ei anna praktikas tulemust. 63,6% (7) kohtutäituritest on siiski arvamusel, et elatise võlgnike suhtes peaks kasutama karmimaid meetmeid ning 36,4% (4) leidis, et meetmeid

²⁴³ Lisa 1, *supra note* 229, p 7.

²⁴⁴ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 28 lg 2.

²⁴⁵ Lisa 1, *supra note* 229, p 12.

²⁴⁶ RKPJKo 06.03.2002, 3-4-1-1-02, p 15.

²⁴⁷ PHS RT I, 24.12.2016, 4, § 47.

²⁴⁸ Lisa 1, *supra note* 229, p 9.

²⁴⁹ *Ibid*, p 10.

ei peaks karmistama.²⁵⁰ Järelikult meetmed, mis on seotud ruumide ja maatüki läbiotsimise, võlgniku vahetu küsitlemise ja lubade kehtivuse peatamisega ei ole kohtutäiturite hinnangul proportsionaalsed, sest need ei täida eesmärki. Seega on nende arvates vaja vastu võtta sellised meetmed, mis praktikas tegelikult toimivad.

Kohtutäiturid avaldasid arvamust, miks elatise võlgnevuse sissenõudmise uued abinõud ei ole tulemuslikud. Näiteks ka TMS § 118¹ ei ole praktikas saavutanud sellist tulemust nagu oodatud. Nimelt 100% (11) kohtutäiturit leidis, et kolmandalt isikult võlgniku eest täidetud rahalise kohustuse tagasitaitmine elatise sissenõudja kasuks ei ole andnud vahendeid võlgade tasumiseks.²⁵¹ Kitsaskohtadena toodi välja näiteks seda, et menetluses on vanu elatise võlgnevusi, millele meetmed ei kohaldu. Meetmed kohalduvad üksnes jooksva elatise mittetäitmise korral. Kohtutäiturite arvates on peamised elatise mittemaksmise põhjused valdavalt selles, et võlgnikud elavad välisriigis, töötavad mitteametlikult, kannavad vanglakaristust või on töötud. Elatise nõude välisriiki saatmine on sissenõudjate hinnangul keeruline. Elatise võlgade mittemaksmine võib tuleneda veel sellest, et inimesed loodavad nõude aegumisele. Nimelt teavad kodanikud, et seadusest tulenevalt aegub näiteks rahatrahv ning seostavad seda ka elatise võlgadega.²⁵²

Küsitlusest selgus, et uute täitemenetluse meetmete kasutamine ei ole tõhustanud täitemenetlust piisavalt. Kohtutäiturid on seisukohal, et elatise võlg on tegelikkuses võlg nagu iga teine kohustus. Kui kodanikud ei ole harjunud täitma muid kohustusi, siis ei täideta ka elatisraha tasumise kohustust. Kohtutäituritele on pandud suured kohustused seoses elatisrahade sissenõudmisega, kuid ei ole mõeldud milliste vahendite eest kohtutäitur elatise nõudeid täitma peaksid. Seaduses on sätestatud, et kohtutäitur on kohustatud näiteks võlgnikku küsitلهma iga kahe kuu tagant, kuid ei ole kirjeldatud võlgniku kohustusi. Konkreetset seaduse sätet on osutunud seega läbimõtlematuteks ja ei toimi praktikas. Kuni seadusandja seadust süsteemselt ei muuda, probleeme ei arutata läbi praktikutega, siis juhuslikud ja läbimõtlemata seaduse sätet ei tõhusta elatise sissenõudmist. Seadusega üldiselt ei saa reguleerida inimsuhteid ning kui seda tehakse, siis see valdavalt ei toimi. Sarnase võrdlusena võib välja tuua Maksu- ja Tolliameti võitlust ümbrikupalkadega. Kõige suurem muutus selles vallas peaks toimuma ühiskonna suhtumises nendesse probleemidesse ning alles siis toimuvad muutused ka üksikisiku tasandil.

²⁵⁰ Lisa 1, *supra note* 229, p 11.

²⁵¹ *Ibid*, p 8.

²⁵² *Ibid*, p 12.

Seaduse kohatine muutmine ei saa tagada soovitud tulemust, kui ei ole süsteemset lähenemist kogu valdkonnale.²⁵³

3.2. Elatise võlgade sissenõudmise meetodite võrdlus ja analüüs

Kohtutäiturite elatise võlgade sissenõudmise küsitlus näitas seda, et praktikas ei ole uued meetmed täitnud piisavalt eesmärki. Lapsevanemate küsimustik elatise võlgade sissenõudmisest²⁵⁴ viidi läbi lapsevanemate seas, kes on lapse elatise määramiseks pöördunud kohtusse ning ka kohtulahend ei ole mõjutanud võlgnikku maksuma. 29 lapsevanemat täitsid küsimustiku ning täitmine võttis aega keskmiselt alla kahe minuti. Töö autori ettepanek on ennetada ülalpidamiskohustustest tulenevaid vaidlusi kohustusliku osapoolte lepitamisega kolmanda osapoolte vahendusel. Seetõttu küsiti vanematelt, kas nende olukorras oleks lepitamine tõhus vahend vaidluse lahendamiseks. Küsimustiku eesmärk oli välja selgitada lapsevanemate arvamus uutest meetmetest ja nende mõju elatise võlgnikule.

Elatise võlgade sissenõudmisega on kohtutäituritel vaja tegeleda küllaltki suures mahus. Töö autori arvates on elatise võlgade sissenõudja ja kohtutäituri vaheline tõhus infovahetus ja suhtlemine tulemusliku täitemenetluse alus. Seetõttu on vaja teada, kuid võrd rahul on elatise sissenõudjad kohtutäiturite tööga hetkel. Küsimustiku vastuste järgi 55,2% (16) sissenõudjatest ei ole saanud täitemenetlusega seotud infot piisavalt, seevastu 44,8% (13) leidis, et neid on piisavalt nõustatud ja info on kättesaadav.²⁵⁵ Täitemenetlusega seotud infot on võimalik peale kohtutäituri saada näiteks juristilt, kuid kõigil selline võimalus puudub. Kindlasti on teabe saamisel tähtsal kohal internet. Lapsevanemate jaoks võib olla keeruline täitemenetluse alustamine ning oluline on eelkõige sellega seotud info jagamine. Lapsevanemate arvates on probleeme ka kohtutäiturilt teabe saamisega. Nimelt 55,2% (16) vastanutest arvas, et infovahetus ei ole nende kogemuste järgi lihtne, kiire ja nende jaoks arusaadav ning 44,8% (13) leidis, et infovahetusega neil probleeme ei ole.²⁵⁶ Seega üle poolte vastanutest arvab, et täitemenetlusega seotud teabe saamine on keeruline ja infovahetus kohtutäituriga ei ole kiire ja arusaadav.

See tähendab, et rahulolu ei ole piisaval tasemel ning uute kohustuste lisamisega kannatab kohtutäiturite töö tõhusus. Kohtutäiturimäärustiku § 23 lg 1 järgi on kohtutäitur kohustatud vastama menetlusosalise esitatud avaldustele ja selgitustaotlustele, kui need on seotud

²⁵³ Lisa 1, *supra note* 229, p 12.

²⁵⁴ Lisa 2. Lapsevanemate küsitlus elatise sissenõudmisest täitemenetluses.

²⁵⁵ *Ibid*, p 1.

²⁵⁶ *Ibid*, p 2.

kohtutäituri menetluses oleva täiteasjaga.²⁵⁷ Kuna uute meetmete vastuvõtmisega suureneb kohtutäiturite töökoormus, siis kohtutäituritel ei ole piisavalt aega uusi täitmisavalduse taotlusi vastu võtta. Sellest tulenevalt on võimalik esitada kaebus kohtutäituri tegevuse peale. TMS § 217 lg 1 kohaselt võib kohtutäituri otsuse või tegevuse peale täitedokumendi täitmisel või täitedokumendi tegemisest keeldumisel esitada kohtutäiturile kaebuse.²⁵⁸ Kohtutäiturid on seisukohal, et uute meetmete vastu võtmisega ja täitemenetlusaegse elatisabi süsteemiga on suurenenud nende töökoormus.²⁵⁹ Seejuures uued meetmed ei ole praktikas andnud oodatud tulemust elatise võlgade sissenõudmisel. Kohtutäiturite kohustuste lisamisega kannatab nende töö kvaliteet ning kaaluda tuleb, milliseid meetmeid on tõepoolest vaja vastu võtta.

Töö autor sooritas õiguspraktika Õigusnõu Õigusbüroos, mis on spetsialiseerunud perekonnaõigusele. Praktika käigus sai osaleda lepitusmenetluses, kus arutati laste suhtluskorra üle. Kohtuniku peamine ülesanne oli ära kuulata mõlemad osapooled ja pakkuda välja lahendusi. Vaidlus kestis poolte vahel mitu aastat ning mõjus lastele psühholoogiliselt väga raskelt. Pooltele tehti ettepanek konsulteerida Perelepitajaga, kuid seda alternatiivi peaks kasutama enne kohtusse pöördumist. Lapsi puudutavate vaidluste puhul on äärmiselt oluline võimalikult kiire ja rahumeelne lahendamine, sest vanemate vahelised konfliktid mõjutavad negatiivselt eelkõige lapsi. Seetõttu on vaja olukorra lahendamiseks kiiresti reageerida. Näiteks lepituslahendini jõudmiseks kulub reeglina vähem aega kui kohtulahendi saamiseks. Lepitus aitab vanematel teha parimad võimalikud kokkulepped lähtuvalt laste vajadustest.²⁶⁰ Ringkonnakohus on tähelepanu pööranud TsMS §-le 563, mille kohaselt suhtlemist reguleeriva kohtulahendi rikkumisel tuleb algtada kohtulik lepitusmenetlus. Lepitusmenetluse ebaõnnestumisel saab otsustada sunnivahendite rakendamise üle ning kohaste abinõude valikul tuleb arvestada kohustust kohaldada lapse heaolu tagamiseks vanema õigusi kõige vähem piiravaid abinõusid.²⁶¹

Töö autor leiab, et kohustuslik lepitusmenetlus võib soodustada kompromisside saavutamist osapoolte vahel. Seetõttu oli vajalik välja selgitada, kas lapsevanematele on tehtud ettepanek osaleda lepituses enne kohtusse pöördumist. Küsitlusest tulenes, et 72,4% (21) lapsevanematele ei ole tehtud enne kohtusse pöördumist kompromissi või lepituse ettepanekut ja 27,6% (8) vastanutest tunnistas, et neile on tehtud enne kohtusse pöördumist kompromissi ettepanek.²⁶² 44,8 % (13) lapsevanematest arvas, et enne kohtusse pöördumist lepitamine kolmanda osapoole

²⁵⁷ Kohtutäiturimäärustik RT I, 26.02.2016, 20, § 23 lg 1.

²⁵⁸ TMS RT I, 08.07.2016, 36, § 217 lg 1.

²⁵⁹ Lisa 1, *supra note* 229, p 3, p 9.

²⁶⁰ Hää, H., Surva, L., Valma, K. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica*, 2014 nr 1, lk. 87.

²⁶¹ TlnRnKm 16.02.2017, 2-16-10038, p 36.

²⁶² Lisa 2, *supra note* 254, p 3.

vahendusel aitaks kaasa elatise tasumise kokkuleppe või kompromissi saavutamisele, seevastu 55,2 % (16) leidis, et lepitamine ei muudaks midagi.²⁶³ Töö autor leiab, et kui kompromiss aitaks lahendada ligi poolte vaidluste lahendamist, siis kohtusse pöördutakse ainult juhtudel, kui eelnevad abinõud pole tulemuslikud olnud. Tsiviilkohtumenetluses kehtib kompromissi soodustamise põhimõte, mille eesmärk on hoida kokku kohtu aega ja menetlusosaliste kulutusi.²⁶⁴ Sama põhimõte kehtiks ka kohustuslikul osapoolte lepitamisel enne kohtumenetlust.

Töö eesmärk on uurida, kas täitemenetluse meetmed aitavad tõhustada elatise võlgade sissenõudmist. Lubade kehtivuse peatamist peab efektiivseks 58,6% (17) vastanud lapsevanematest ning 41,4% (12) arvas, et praktikas see ei mõjuta võlgnikku elatist maksuma.²⁶⁵ Kohtutäiturid leidsid, et praktikas lubade kehtivuse peatamine ja teised uued meetmed siiski ei ole tõhustanud täitemenetlust.²⁶⁶ 75,9% (22) lapsevanematest on arvamusel, et kohtutäituri õigused nagu võlgniku eluruumide läbiotsimine iga aasta tagant või võlgniku vahetu küsitlemine elatise mittemaksmise põhjustest iga kahe kuu tagant tõhustavad elatise sissenõudmist.²⁶⁷ Lapsevanemad on üldiselt arvamusel, mida rohkem võlgnikke survestada, seda enam hakkavad nad mõtlema võimalike ebameeldivate tagajärgede peale ja kasutatavaid meetmeid peaks võlgnike suhtes karmistama. Lausa 96,6% (28) vanematest leiab, et võlgnike suhtes peaks kasutama karmimaid meetmeid.²⁶⁸ Kohtutäituritega võrreldes arvas 63,6% (7) kohtutäituritest, et senised meetmed ei ole piisavalt karmid.²⁶⁹ Arvamus, et meetmeid peaks karmistama võib tuleneda sellest, et võlgnikud ei ole hakanud rohkem elatist maksuma. Lapsevanemate sõnul 75,9% (22) ei ole hakanud võlgnikud rohkem elatist maksuma võrreldes varasemate aastatega.²⁷⁰ Samal seisukohal on ka kohtutäiturid, et võlgnikud ei ole hakanud rohkem maksuma.²⁷¹ Seega on elatiste võlgade probleem üleval ka uute täitemenetluse meetmete kasutamisega nagu lubade kehtivuse peatamine, võlgniku vahetu küsitlemine või tema valduste regulaarne läbiotsimine.

PS § 27 järgi on perekond kohustatud hoolitsema oma abivajavate liikmete eest.²⁷² 2014. aastal avaldas arvamust sellel ajal ametis olnud justiitsminister Hanno Pevkur, et elatise võlgnikud võib jagada laias laastus kahte gruppi. Esiteks need, kellel puuduvad majanduslikud võimalused

²⁶³ *Ibid*, p 4.

²⁶⁴ Kergandberg, E. jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn, Juura 2008, 345-346.

²⁶⁵ Lisa 2, *supra note* 254, p 5.

²⁶⁶ Lisa 1, *supra note* 229.

²⁶⁷ Lisa 2, *supra note* 254, p 6.

²⁶⁸ *Ibid*, p 10.

²⁶⁹ Lisa 1, *supra note* 229, p 11.

²⁷⁰ Lisa 2, *supra note* 254, p 8.

²⁷¹ Lisa 1, *supra note* 229, p 10.

²⁷² PS RT I, 15.05.2015, 2, § 27.

elalise maksmiseks ja teise grupi moodustavad võlgnikud, kellel tegelikult on vahendeid elalise maksmiseks, kuid neil õnnestub seda varjata. Võlgnikud tegelevad registreerimata ettevõtlusega ning klassikalised täitemenetluse võimalused nagu pangakonto või töötasu arest nende suhtes ei anna tulemust. Teemaga igapäevaselt tegelevate vabaühenduste hinnangul ei ole sellised võlgnikke palju, kellel vahendid puuduvad elalise maksmiseks.²⁷³ Küsitluse tulemused näitasid, et võlgnikud ei maksa elatist erinevatel põhjustel. Kõige rohkem 34,5% (10) vastas küsitluses, et võlgnik keeldub põhimõtteliselt elalise maksmisest. 31% (9) nentis, et võlgade sissenõudmist raskendab võlgniku vara ja sissetuleku varjamine. 10,3 (3) % lapsevanematest tunnistas, et võla sissenõudmine on keeruline põhjusel, et võlgnik elab välismaal ja vaid 6,9% (2) leidis, et võlgniku sissetulek ei võimalda elatist maksta ja lapse toetamine käib üle jõu. 17,2% (5) vanematest arvas, et võlgnik ei maksa elatist muul põhjusel.²⁷⁴ Seega on kõige problemaatilisem valdkond see, kus võlgnik keeldub põhimõtteliselt elalise maksmisest Üks põhjustest võib olla see, et üks vanem keeldub lapsele elatist maksmisest seetõttu, et teine vanem ei luba lapsega kohtuda. See tähendab, et probleemi põhjus seisneb vanemate omavahelistes keerulistes suhetes. Siinkohal võib olla olukorra lahendamisel abiks suurem panus osapoolte nõustamisele ja selle edendamisele riigi poolt.²⁷⁵

Elatiseraha sissenõudjaid aitab 2017. aastal kehtima hakanud kohtumenetlus- ja täitemenetlusaegne elatisabi 100 euro ulatuses. Sellega nõustusid 75,9% (22) vastajatest, et elatisabi on neile kasuks. Kõigest 24% (7) leidis, et selline toetus ei ole piisav.²⁷⁶ Seega on riik vastu võtnud meetme, mis kaitseb otseselt laste õigusi ja võimaldab neile parema toimetuleku. Uued meetmed nagu lubade kehtivuse peatamised, võlgnikuga vahetu suhtlemine või tema valduste regulaarne läbiotsimine ei ole andnud praktikas vajalikku tulemust. Elalise võlgade sissenõudmine nende meetmetega ei ole tõhusam ning nende toimepanemisega on lisatud kohtutäiturile ebamõistlikud kohustused. Lähtudes kolmest proportsionaalsuse elemendist, milleks on meetme sobivus, vajalikkus ja mõõdukus, tuleb esimesena kõnelda kohasuse nõudest. Meede on kohane siis, kui ta aitab kaasa eesmärgi saavutamisele. Seega ei ole uute meetmete kasutamine kohane põhjusel, et need ei mõjuta praktikas ülalpidamiskohustuste võlgnikke võlgasid tasuma. Vajalikkuse põhimõtte kohaselt on meede lubatav juhul, kui konkreetse eesmärgi saavutamiseks ei esine leebemat meetet, kusjuures leebem meede peab olema sama efektiivne. Antud juhul on olemas leebemaid meetmeid ning isegi efektiivsemad kui lubade

²⁷³ Justiitsministeerium. Rooside sõda – kaotajaks jääb laps, 2014. www.just.ee/et/rooside-soda-kaotajaks-jaab-laps (10.03.2017).

²⁷⁴ Lisa 2, *supra* note 254, p 7.

²⁷⁵ Justiitsministeerium (2014), *supra* note 272.

²⁷⁶ Lisa 2, *supra* note 254, p 8.

peatamine või teised uued võlgniku survestamise meetodid. Liikmesriikide meetmete hindamisel leiab vajalikkuse nõue enam kasutamist, kui arutuse all on liikmesriigi poolt kehtestatud piirangud EÜ asutamislepingus tulenevatele põhivabadustele. Seega on kaheldav uue regulatsiooni kohaselt võlgniku välisriiki reisimise piiramise kooskõla EL õigusega.²⁷⁷

3.3. Õiguste piiramise tulemused ja järeldused täitemenetluses

Elatise võlgade uute meetmetega luuakse kohustused isikutele, kes peavad elatist välja mõistma. Näiteks kohalikel omavalitsustel on kohustus asenduskodus elavatele lastele elatis sisse nõuda. Karmimate regulatsioonidega leiavad võlgnikud erinevaid mooduseid, kuidas meetmetest kõrvale hoida. See võib viia olukorrani, kus lapsevanemad loobuvad vanemlikest õigustest, sest ainult sellisel juhul vabanevad ülalpidamiskohustusest. Selline tagajärg ei ole kindlasti vastavuses lapse parimate huvidega.

Lapsevanemate küsitlus elatise võlgade sissenõudmisest näitas seda, et kõige rohkem on selliseid võlgnikke, kes keelduvad ilma mõjuva põhjuseta elatise maksmisest.²⁷⁸ Võlgnike jaoks võib tunduda ülekohtune ülalpidamise nõudmine, kui lapsega koos elaval vanemal on näiteks uus elukaaslane, kes saab majanduslikult toetada. Võlgniku järjepideva õiguste piiramise tulemus võib olla see, et võlgnikud loobuvad lapse ühisest hooldusõigusest lootuses, et vabanevad ülalpidamiskohustusest. Ühise hooldusõiguse lõpetamise võimalus tuleneb PKS § 137 lg-st 1, kuid ülalpidamiskohustusest vabastab vaid lapsendamine.²⁷⁹ PKS § 157 järgi on lapsendaja kohustatud last ülal pidama alates, mil lapse vanemad on andnud lapsendamiseks nõusoleku.²⁸⁰ Tartu Ülikooli Rakendusuuringu Keskus viis läbi uuringu vanema hooldusõiguse määramisest, kus mitmed intervjueritavad kohtunikud ja advokaadid tõid välja, et sageli taanduvad näiteks suhtluskorra vaidlused lapsevanemate omavaheliste probleemide „arveteklaarimiseks“. See tähendab, et üks pool ei soovi elatist maksta mitte seetõttu, et ta ei hooli lapsest, vaid seetõttu, et laps on koos teise vanemaga, kellega ta ei saa läbi.²⁸¹ Seetõttu on õiguskantsler teinud riigile ettepaneku teavitada vanemaid senisest enam nende õigustest ja kohustustest, nagu näiteks ülalpidamise kohustusest ja laste arenguliste vajaduste osas. Vaja on panustada ühiskonna

²⁷⁷ Triipan, M. Proportsionaalsuse põhimõte Euroopa Liidu õiguses. *Juridica* 2006, nr 6, lk 151-158.

²⁷⁸ Lisa 2, *supra note* 254, p 7.

²⁷⁹ PKS RT I, 21.12.2016, 12, § 137 lg 1.

²⁸⁰ *Ibid*, § 157.

²⁸¹ Riigikantslei. Tartu Ülikooli Rakendusuuringu Keskuse Vanema hooldusõiguse määramise uuring, 2013, lk. 91.

www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/eesti_vabariigi_oiguskantsleri_raport_uro_lapse_oiguste_konventsiooni_tai_tmisest.pdf (13.03.2017).

hoiakute muutmisse, mis puudutab soorolle ja vanemate ühist vastutust lapse heaolu tagamisel ning lapse parimate huvide esikohale seadmisel.²⁸²

Seega ei anna tulemust võlgade sissenõudmise meetmed nagu sissetuleku või vara arestimine, mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamine, sest võlgnikud on asunud kindlale seisukohale mitte „toetada“ teist vanemat, kes võib kasutada lapsele kuuluvat elatist enda tarbeks. Võrdlusena saab välja tuua asenduskodus elavale lapsele välja mõistetud elatise valitsemise ja kasutamise probleemi. Õiguskantsleri poole pöördui küsimusega, kas asenduskodu teenust saava alaealise lapse elatist on õiguspärane kasutada asenduskodu üldkulude katteks, mitte aga konkreetse lapse huvides, kelle kasuks elatis on mõistetud. Õiguskantsler on seisukohal, et valla- või linnavalitsus peab tema eestkostel oleva alaealise lapse elatist kasutama selle lapse heaks, mitte kõikide asenduskoduteenust saavate laste tarbeks või asenduskodu üldkulude katteks.²⁸³ Sellisel juhul ei saa olla õigustatud lapse elatisest tasuda üldkulusid, kuid lapsega koos elaval vanemal kulub paratamatult elatisraha kõikide kulutuste katteks. PKS § 101 lg 1 järgi on igakuine elatis vähemalt pool Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga alammäärast.²⁸⁴ Lapsega koos elav vanem peab kasutama elatist lapse huvides, kuid ei oleks mõeldav näiteks ligipääs tema pangakontole, et jälgida kulutuste tegemisi. Sellisel juhul oleks tegu ebaproportsionaalse omandipuutumatusse õiguse riivega.²⁸⁵

Ülalpidamiskohustusest ei vabane vanem ka siis, kui laps on sunnitud koduste probleemide tõttu elama asenduskodus. Asenduskoduteenust saavale alaealisele lapsele elatise maksmise nõude saab esitada alaealine laps ise oma seadusliku esindaja kaudu oma vanema või teatud juhtudel vanavanema vastu. Valla- või linnavalitsus on alaealise lapse eestkostjana kohustatud esitama alaealise lapse vanema või vanavanema vastu elatise nõude alaealise lapse kõikidest eluvajadustest lähtuvas suuruses. Juhul kui lapsevanem keeldub elatist nõutud suuruses maksma, peab valla- või linnavalitsus elatise sissenõudmiseks pöörduma kohtusse.²⁸⁶ Probleem seisneb selles, et kohalikud omavalitsused ei ole piisavalt lastele elatist nõudnud. 2014. aasta lõpul oli asenduskodus elanud lastele ja noortele vaid 11%-le kohtu poolt välja mõistetud elatis. See tähendab, et 10009-st lapsest sai elatist vaid 109. Õiguskantsler on palunud kohalikel

²⁸² Õiguskantsler. Eesti Vabariigi õiguskantsleri raport ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest. Eesti Vabariigi kolmanda ja neljanda perioodilise aruande kohta, 2015, lk 21.
www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/eesti_vabariigi_oiguskantsleri_raport_uro_lapse_oiguste_konventsiooni_taitmisest.pdf (13.03.2017).

²⁸³ Õiguskantsler. Soovitus: asenduskodudes viibivate laste elatisest, 2011, p 19.

www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6/oiguskantsleri_sooovitus_asenduskodudes_viibivate_laste_elatis.pdf (13.03.2017).

²⁸⁴ PKS RT I, 21.12.2016, 12, § 101 lg 1.

²⁸⁵ *Ibid*, § 100 lg 2.

²⁸⁶ Õiguskantsler (2011), *supra note* 282, p 21.

omavalitsustel juba 2011. aastal pöörata tähelepanu vanemliku hoolitsuseta laste eestkostjatel kohtult alaealisele lapsele elatist nõuda olenevalt olukorrast alaealise lapse vanemalt või tema vanavanemalt. Oluline on tõsta kohalike omavalitsuste teadlikkust vanemliku hoolitsuseta lastele elatise nõudmise kohustusest ja vajadusest.²⁸⁷ Seoses uue elatisabi süsteemiga suureneb ka kohalike omavalitsuste töökoormus täitemenetlus- ja kohtumenetlusaegse elatise sissenõudmistega. Eeltoodust tulenevalt on viimastel aastatel elatise sissenõudmistega probleeme olnud ning suure tõenäosusega võib see probleem süveneda.²⁸⁸

Hetkel lasub kohtutäituritel elatise võlgnevuste sissenõudmise kohustus. Töö autor leiab, et elatise võlgnike suhtes võib kasuks tulla füüsilise isiku pankrotimenetluse sarnase süsteemi kasutusele võtmine. Tulenevalt Pankrotiseadus²⁸⁹ (PankrS) § 22 on nimetatud ajutise pankrotihalduri ülesanded, et välja selgitada võlgniku maksejõuetust tõendavad asjaolud. Pankrotihalduriga sarnase isiku ülesanne oleks selgitada välja võlgniku vara ja kohustused ning anda hinnang varalisele seisundile ja maksejõulisusele.²⁹⁰ Ajutise pankrotihaldurina võib tegutseda Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koja kutsekogu liige, vandeadvokaat või vandeadvokaadi vanemabi. Sarnase pädevusega isik võiks läbi viia elatise võlgade sissenõudmise menetlust. Seega oleks ülesannete täitmiseks õigus saada võlgnikult vajalikku teavet ja dokumente, eelkõige vara ja kohustuste kohta, viibida füüsilisest isikust võlgniku valduses oleval maatükil ja eluruumis ja saada sellist teavet riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuselt ning krediidasutuselt, mis on vajalikud võlgniku varalise seisundi väljaselgitamiseks.²⁹¹ Kohustus oleks välja tuua võlgniku maksejõuetuse põhjused ning eelkõige see, kas elatise mittemaksmine on kuritahtlik.²⁹² Selline süsteemi kasutusele võtmine lihtsustab kohtutäiturite tööd ja leevendaks kohtusüsteemi koormust, sest elatise võlgnike kuritahtlikkuse tõendamine toimuks väljaspool kohtumenetlust.

Autor on lahendustena välja pakkunud kohustuslikku osapoolte lepitamist, sest sellisel juhul saab ennetada pikaajalisi vaidlusi. Selline lahendus on vastavuses eelkõige lapse parimate huvidega. Lubade kontrollimiste, elatisabi taotlustega ja teiste uute kohustustega on seotud töökoormuse suurenemine ja nende täitmist on kohtutäituritel keeruline teostada. PS § 149 määratleb Riigikohtu kui põhiseaduse järelevalve kohtu.²⁹³ PS § 15 kohaselt on kõigil kohtutel pädevus

²⁸⁷ Õiguskantsler (2015), *supra note* 281, lk 21-22.

²⁸⁸ PHS RT I, 24.12.2016, 4, § 47.

²⁸⁹ PankrS RT I, 22.06.2016, 25.

²⁹⁰ *Ibid*, § 22.

²⁹¹ *Ibid*, § 22 lg 3.

²⁹² Varusk, M. Füüsilise isiku pankrotimenetlus, 2010, lk 5-6.

www.just.ee/sites/www.just.ee/files/merike_varusk_fuusilise_isiku_pankrotimenetlus_0.pdf (07.03.2017).

²⁹³ PKS RT I, 21.12.2016, 12, § 149.

kontrollida seaduste ja muude õigusaktide kehtivust põhiseadusele.²⁹⁴ Eesti Vabariigi presidendil ja õiguskantsleril on näiteks õigus alustada abstraktset normikontrolli.²⁹⁵ Isiku õiguste ja vabaduste piirangud peavad olema asjakohased ja proportsionaalsed eesmärgiga, mida avalikes huvides taotletakse.²⁹⁶ Seega tuleb kaaluda, millised meetmed täitemenetluses on asjakohased ning millal on tegu ülereguleerimisega. Vastasel juhul tuleks kaaluda selliste meetmete tühistamist, mis praktikas ei soodusta eesmärgi saavutamist.

²⁹⁴ *Ibid*, § 15.

²⁹⁵ Lõhmus, U. Põhiseaduslikkuse kohtulik järelevalve. Riigikohtu lahendid 1993-2004. Tallinn, Juura 2004, lk 13.

²⁹⁶ Justiitsministeerium. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Normitehnika käsiraamat, 2014, § 5. www.just.ee/sites/www.just.ee/files/normitehnika_kasiraamat_09_02_2015.pdf (14.03.2017).

Kokkuvõte

PKS § 97 kohaselt on ülalpidamist õigus saada alaealisel lapsel või lapsel, kes omandab täisealisena põhi-, kesk- või kõrgharidust, kuid mitte kauem kui 21-aastaseks saamiseni. Seega lapse vanem peab täitma lapse ülalpidamise kohustust ka siis, kui ta ei ela lapsega koos või ei osale lapse kasvatamises. Paraku on vanemaid, kes ei täida ülalpidamiskohustust ja ka kohtuotsus ei mõjuta võlgasid tasuma. Riigi ülesanne on tagada, et vanemad maksavad lapsele välja mõistetud elatist. Seetõttu on kasutusele võetud uued meetmed täitemenetluses ja kavandatakse uusi regulatsioone elatise sissenõudmise tõhustamiseks. Töös analüüsiti täitemenetluse uute meetmete kasutamist praktikas ning nende mõju elatise võlgniku omandi- ja vaba eneseteostuse õigusele. Lisaks käsitleti uusi ettepanekuid, milleks on piirata tulevikus elatise võlgniku välisriiki reisimist, kohtutäiturile pangakonto vaatamise õiguse andmist ja kogumispensioni fondi raha kasutamist elatise võlgnevuse tasumiseks.

Käesoleva töö hüpoteesiks oli väide, et elatise võlgniku õiguste piirangud ei täida eesmärki paremaks võlgade sissenõudmiseks täitemenetluses. Eesmärk oli välja selgitada, kas piirangutest tulenev põhiõiguste riive on põhiseaduspärane ning kas õiguste kitsendamine on proportsionaalne ja täidab eesmärki paremaks võlgade sissenõudmiseks täitemenetluses.

Töö esimene pool on rahvusvahelisest elatise sissenõudmisest täitemenetluses ja sellega seotud probleemidest. Piiriülese elatise nõude sissenõudmisega on riigisiseste vaidlustega võrreldes hagi tagamine ja esialgse õiguskaitse kohaldamine rahvusvahelise iseloomuga vaidlustes oluliselt keerulisem. Rahvusvaheliste vaidluste puhul pole selge, millise riigi kohtutel, millistel tingimustel ja millise vara suhtes on õigus kaitsemeetmeid kohaldada. Täitmisest on lihtsam kõrvale hoida, sest kohtutäituritel ja kohtutel puuduvad praktilised võimalused kohaldatud hagi tagamise või esialgse õiguskaitse meetmeid välisriikides maksma panna. EL liikmesriikide suhtes kehtib õiguse kohaldamisel Haagi 2007. aasta protokoll, mille kohaselt toimub piiriülene elatise sissenõudmine kooskõlas lapse parimate huvidega. Perekonnaõigus on siseriiklik õigus ning see võib olla erinevates riikides erinev. Elatise sissenõudmisel lapse elukoha riigi õigusele toetamine ignoreerib sageli seost kodumaaga ja selle õigusega.

Elatise nõude kohtulahendi tunnustamist ja täidetavaks tunnistamist reguleerivad rahvusvahelise eraõiguse õigusaktid. Nendeks on rahvusvahelised lepingud, Euroopa Liidu määrused ja riigisisised õigusaktid. Euroopa Nõukogu määruse 4/2009 ülesanne on ühtlustada reegleid täitemenetluse läbiviimiseks, et menetlus toimuks kõigis liikmesriikides ühtemoodi. Haagi 2007. aasta elatisekonventsioon reguleerib sarnaselt Haagi 1973. aasta ülalpidamiskohustuste

konventsiooniga elatisasjades tehtud otsuste tunnustamist ja täitmist. Oluline instrument on 2017. aastal kehtima hakanud Euroopa pangakontode arestimismäärus 655/2014, mis annab võimaluse arestida võlgniku teises liikmesriigis asuv pangakonto. Tulemuslikku rahvusvahelist lapse ülalpidamiskohustuse sissenõudmist takistab eelkõige suur vahemaa osapoolte vahel ning keeruline orienteerumine võõras õigussüsteemis. Euroopa Kohtu praktikast on välja tulnud, et välisriigist elatise sissenõudmisega on seotud pikem menetlusaeg. Elatise nõude sissenõudmine Eestis on keeruline põhjusel, et võlgnikud proovivad kõikvõimalikke meetmeid kasutades hoida kõrvale elatise maksmisest. Näiteks proovitakse tõendada maksejõuetust või varjatakse oma vara. Elatise suurust üritatakse vähendada viidates oma töövõimetusele või ebapiisavale sissetulekule. Kohtulahendeid analüüsidest tulenes, et ka töövõimetus või ebapiisav sissetulek ei õigusta lapsele elatist mitte maksta.

Töö teises osas on käsitletud uute meetmete ja kavandatavate meetmete riivet elatise võlgniku omandipõhiõigusele ja vaba eneseteostuse õigusele. Elatise võlgnevuse tasumine kohustusliku pensionisamba arvelt riivaks võlgniku PS § 32 kaitseala omandipõhiõigust. Omandina käsitatakse kõike, millel on rahaline väärtus. Seega on omand pensioni sissemaksete osas, mida inimene on ise teinud. Probleeme on veel võlgnikega, kes varjavad oma vara ning nende sõidukeid pole võimalik kätte saada. Omandipõhiõigust riivaks meede, mille kohaselt oleks politseil tavapärase liiklusega seotud kontrollide käigus õigus keelumärkega sõiduk valdajalt ära võtta. Kohtutäituritele võlgniku konto väljavõtte vaatamise õigusega on seotud kolmandate isikute privaatsuse rikkumine. Uute kohtutäituri kohustustega nagu iga kahe kuu tagant võlgniku küsitlemine ja iga aasta tagant võlgniku valduste läbiotsimisega on seotud võlgniku kodupuutumatus õiguse ja omandipõhiõiguse suurem riive. Läbiotsimistega võib kaasneda veel kolmandate isikute õiguste riive. Õigust omandile võib piirata siis, kui on arvestatud individuaalsete ja üldiste huvide tasakaalustamise proportsionaalsuse kriteeriume. Proportsionaalsuse hindamisel tuleb lähtuda sellest, kas omandipõhiõigust riivavad meetmed on sobivad. Sobiv meede on selline, mis praktikas täidab eesmärgi saavutada parem elatise võlgade sissenõudmine, vastasel juhul on tegemist õiguste rikkumisega.

TMS § 177² lubade kehtivuse peatamine riivab võlgniku PS § 19 kaitsealas õigust vabale eneseteostusele. Näiteks mootorsõiduki juhtimisõiguse piiramisega on seotud mitmeid probleeme. Juhtimisõigust ei peatata juhul, kui seda on vaja töö tegemiseks. Kohtupraktikast tulenes, et juhtimisõiguse vajalikkus on õigustatud ka siis, kui on vaja tööd otsida. Seega juhtimisõiguse peatamise regulatsiooni saab kasutada vaid üksikutel juhtudel ning sellisel juhul ei too piirang võlgnikule märkimisväärseid tagajärgi. Juhtimisõiguse peatamine võib riivata

võlgniku perekonnaliikmete õigusi olukorras, kus võlgnik vajab juhtimisõigust perekonna hoolitsuskohustuste täitmisel. Relvaloa kehtivuse peatamine on üldiselt proportsionaalne abinõu juhul, kui on vaja saavutada teiste isikute elu ja tervise kaitsmine või riigi julgeolek. Kohtulahenditest tulenevalt saab järeldada, et relva omamine on oluline isiku turvalisuse tagamise eesmärgil. Seega relvaloa kehtivuse peatamine võib riivata PS § 16 tulenevat õigust elule. Uue kavandatava regulatsiooni kohaselt riivaks vaba eneseteostuse õigust võlgniku välisriiki reisimise keelamine. EL õiguse kohaselt rakendatakse sellist meetet peamiselt isikute suhtes, kes kujutavad ohtu avaliku korrale, turvalisusele või tervishoiule. Euroopa Kohtu hinnangul on liikumisvabaduse piiramine õigustatud siis, kui kodanik tõepoolest ohustab ühiskonna põhihuve. Siseriikliku seadusandluse loomisel tuleb arvestada EL õigusega ja EL põhiõiguste ja -vabadustega.

Töö kolmandas osas on analüüsitud uute meetmete kasutamist praktikas. Hüpooteesi väitele, et uued täitemenetluse meetmed ei täida praktikas eesmärki saavutada parem elatise võlgade sissenõudmine, annab kinnitust kohtutäiturite ja lapsevanemate seas läbiviidud küsitluste tulemused. Töö autor analüüsis õiguskantsleri seisukohti, eelnõude seletuskirju ja eelnõude väljatöötamiskavatsusi ning tõi välja peamised uute meetmete kasutamisega kaasnevad probleemid ja järeldused. Uued täitemenetluse meetmed ei ole proportsionaalsed põhjusel, et need ei tõhusta praktikas lapse elatise nõude sissenõudmist. Selleks, et meetmed oleksid proportsionaalsed tuleb eelnevalt lahendada kitsaskohad.

Lubade kehtivuse peatamine on proportsionaalne alaealise lapse elatise sissenõudmise korral, kuid täisealise lapse suhtes ei ole meetme kasutamine asjakohane ning sellisel juhul on tegu elatise võlgniku õiguste rikkumisega. Seadusandja on asetanud lapse huvid esimesele kohale, kuid arvestatud pole asjaoluga, et PKS § 96 järgi on laps õigustatud ülalpidamist saama 21-aastaseks saamiseni. See tähendab, et võlgniku õigusi piiratakse samadel tingimustel alaealise ja täisealise lapse puhul. Sellisel juhul täisealise lapse õigus ei kaalu üles vanema vaba eneseteostuse piiramist ning õigust riivatakse ebaproportsionaalselt põhjusel, et täisealisel lapsel on võimalus teenida endale iseseisvalt sissetulekut. Kohtutäiturid on lubade kehtivuse peatamise õigust kasutanud, kuid need ei ole mõjutanud võlgnikke elatist maksma. Peamine probleem on see, et mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamise taotlusi ei ole kohtud rahuldanud. Töö autori arvates kohtud ei ole taotlusi rahuldanud seetõttu, et võlgnikud suudavad ära põhjendada juhtimisõiguse vajalikkuse. Õigustatud mõjuvad põhjused on sellised, mida saavad kasutada enamik võlglastest. Seega ei ole lubade peatamine praktikas mõjutanud võlgnikke elatist

maksma, mis on meetme sobivuse hindamisel peamine kriteerium. Lubade kontrollimisega on seotud ka kohtutäiturite ebamõistlik suur töökoormus.

Elatise võlgniku karistamine kriminaalkorras ei ole proportsionaalne riive elatise võlgniku suhtes. Kriminaalmenetluse läbiviimine ei aita elatise võlga kätte saada, kriminaalmenetlused lõpetatakse mitmetel juhtudel juba enne kohtumenetlust ja võlgnike kuritahtlikkust on keeruline tõendada. Elatise võlgnikel on võimalusi kriminaalkorras karistamisest pääseda, sest kuritahtlikkus eeldab süstemaatilist ja pikema aja vältel kestnud kohustuse rikkumist. Töö autor leiab, et elatise võlgniku kriminaalkorras karistamine ei ole sobiv abinõu. Selge pole selle kasu eesmärgi saavutamisele, milleks on elatise võla tasumine. Lisaks on piiratud võlgnikul võimalus otsida näiteks tööd. Kui võlgnikul on uus pere, siis on lastel piiratud suhtlemine vanemaga, mis ei ole kooskõlas lapse parimate huvidega. Teadlik elatisest kõrvale hoidmine võiks olla edaspidi käsitletud väärteona, mis oleks võlgniku õigusi vähem piirav abinõu, kuid sama efektiivne kui kriminaalkorras karistamine.

TMS § 26 lg 1¹ võlgniku vahetu küsitlemine iga kahe kuu tagant ei ole proportsionaalne meede olukorras, kui võlgnik ei maksa elatist põhjusel, et puudub piisav sissetulek ja lapse toetamine käib üle jõu. Sellisel juhul ka elatise võlgniku regulaarne survestamine ei anna tulemust. Kohtutäiturite hinnangul võlgnike küsitlemine iga kahe kuu tagant ei ole mõjutanud võlgnikke elatist maksma. Võlgnike küsitlemine on keeruline, sest kohtutäituritel pole võimalik tuvastada võlgniku tegelik elukoht. Kui võlgniku tegelik viibimiskoht ei ole teada, siis ei ole võimalik temaga vestelda. Regulaarsete küsitlemistega on seotud ka kohtutäiturite suurenenud töökoormus. TMS § 28 lg 1¹ alusel läbiotsimiste läbiviimine ei ole mõjutanud elatise võlgnikke elatist maksma. Läbiotsimised ei täida eesmärki, sest nende elukohtades ei ole midagi arestida ning peamine probleem on tõendada võlgnike tegelik elukoht. Arvestatud pole sellega, milliste vahendite eest kohtutäiturid läbiotsimisi peavad tegema. Probleemi võib leevendada Rahvastikuregistri süsteemi loomine, mis on kasutusel Soomes. Püsiv elukoha muutus tuleb registreerida ning annab usaldusväärse teabe isiku tegelikust elukohast.

Kohtutäiturite vastustest saab järeldada, et uute meetmete kasutamine ei ole tõhustanud täitemenetlust ning suurendavad kohtutäiturite tööd ebamõistlikult. Kohtutäiturite arvates on tegemist lausa populistlike ja mitte töötavate abinõudega. Nende igapäevatöö praktika näitab, et võlgnikud ei ole hakanud rohkem elatist maksma. Seega meetmed ei ole proportsionaalsed, sest need ei täida praktikas eesmärki saavutada parem elatise võlgade sissenõudmine. Elatise võlgnikud ei maksa elatist enamasti põhjustel, et nad elavad välismaal, töötavad mitteametlikult, kannavad vanglakaristust või on töötud. Inimesed loodavad teadmatusest veel elatise nõude

aegumisele, mis on võimalik seadusest tulenevalt näiteks rahatrahvi puhul. Kohtutäiturite arvates tuleks võlgnike suhtes kasutada karmimaid meetmeid. Selline arvamus võib olla põhjustatud tõsiasjast, et ka uute meetmete vastu võtmisega ei ole probleem lahenenud. Küsitav on uute kavandatavate regulatsioonide efektiivsus nagu võlgnike välisriiki reisimise piiramine, kohustusliku kogumispensioni arvelt võla tasumine või kohtutäituritele õiguse andmine vaadata võlgniku pangakontot. Uute rangemate meetmete vastuvõtmisega leiavad võlgnikud erinevaid viise, kuidas nendest kõrvale hoiduda. Seega peab tegelema valdkonna probleemide põhjustega süvitsi.

Lapsevanemad, kes on elatise nõude sissenõudmiseks pöördunud kohtusse, arvavad, et täitemenetluse korraldus ei ole nende jaoks piisavalt arusaadav ja probleeme on kohtutäituritelt info saamisega. Uute kohtutäiturite kohustuste lisamisega kannatab kohtutäiturite töö tõhusus ning suurenda võib kaebusete hulk kohtutäiturite suhtes. Lapsevanemate sõnul ei ole neile pakutud lepitamist kolmanda osapoole vahendusel. 55,2% (16) vanematest leidis, et teise vanemaga ei ole võimalik kokkulepet saavutada. 44,8% (13) vanematest oli arvamusel, et kompromiss võiks vaidluse korral olla tulemuslik. Küsitlusest selgus, et kõige rohkem võlgnikud keelduvad põhimõtteliselt lapsele elatise maksmisest. See tähendab, et üks pool ei soovi elatist maksta mitte seetõttu, et ta ei hooli lapsest, vaid seetõttu, et laps on koos vanemaga, kellega ta ei saa läbi. Siinkohal võib olla abiks suurem panus osapoolte nõustamisele ja selle edendamisele riigi poolt. Autori arvates tuleks muuta kohtueelne lepitamine kohustuslikuks. Kui kompromiss aitaks lahendada ligi poolte vaidluste lahendamist, siis kohtusse pöörduakse ainult juhtudel, kui teised abinõud pole olnud tulemuslikud. Sellega hoiab kokku menetlusosaliste aega kui ka kulutusi.

Võlgnike intensiivse survestatamise tulemus võib olla see, et võlgnikud loobuvad lapse ühisest hooldusõigusest lootuses, et vabanevad ülalpidamiskohustusest. Ülalpidamiskohustusest vabaneb vaid lapsendamisel, mis ei ole kindlasti lapse parimate huvidega vastavuses. Ülalpidamiskohustusest ei vabane vanem ka siis, kui laps elab asenduskodus. Probleem seisneb selles, et valla- ja linnavalitsused ei ole lastele piisavalt elatist nõudnud. Seoses uue elatisabi süsteemiga suureneb kohalike omavalitsuste töökoormus täitemenetlus- ja kohtuaegse elatiste sissenõudmistega. Elatise nõuete sissenõudmistega on probleeme olnud varasematel aastatel ning suure tõenäosusega see probleem süveneb. Hetkel lasub kohtutäituritel elatiste võlgade sissenõudmise kohustus. Probleemi aitaks lahendada füüsilise isiku pankrotimenetluse sarnase süsteemi vastuvõtmine. Võlgnikuga tegeleb pankrotihaldurile sarnane isik, kes selgitab välja võlgniku maksejõuetust tõendavad asjaolud, vara ja kohustused ning selle, kas elatise

mittemaksmine on kuritahtlik. Sellise süsteemi vastuvõtmine lihtsustab kohtutäiturite tööd ja leevendaks kohtusüsteemi koormust, sest elatise võlgnike kuritahtlikkuse tõendamine toimuks väljaspool kohtumenetlust.

Täitemenetluse uute meetmete välja töötamisel tuleb eelkõige pöörata tähelepanu võlgade tekke põhjustele ning vastavalt nendele rakendada abinõusid. Õiguskantsleri soovitusena tuleb lapsevanematele tagada suurem teabe kättesaadavus ja panustada ühiskonna hoiakute muutmisse, mis puudutab soorolle ja vanemate ühist vastutust lapse heaolu tagamisel ning lapse parimate huvide esikohale seadmisel. Täitemenetluse meetmete karmistamisega on võimalik rakendada erinevaid meetmeid võlgnike suhtes, kuid tegeleda tuleb probleemide ennetamisega. Abinõu on ebaproportsionaalne juhul, kui see ei soodusta eesmärgi saavutamist ja sobivuse nõude sisu on kaitsta isikuid avaliku võimu tarbetu sekkumise eest. Töö hüpotees leidis kinnitust. Võlgniku õiguste kitsendamine ei ole proportsionaalne ning uued täitemenetluse meetmed ei täida eesmärki tõhustada lapse elatise sissenõudmist. Seega tuleb kaaluda, millised meetmed täitemenetluses on asjakohased ning millal on tegu ülereguleerimisega. Vastasel juhul tuleb kaaluda selliste meetmete tühistamist, mis praktikas ei soodusta eesmärgi saavutamist.

Autor teeb uurimusele tuginedes järgnevad ettepanekud probleemide lahendamiseks:

- Tagada kohtuväliste vaidluste lahendamise spetsialistide koolitamine perekonnaasjades.
- Suurendada lapse elatise sissenõudmisega seotud teabe kättesaadavust lapsevanematele.
- Teavitada lapsevanemaid ülalpidamiskohustuse rikkumisega kaasnevatest tagajärgedest.
- Uute täitemenetluse meetmete kasutusele võtmisel viia need vastavusse kohtutäiturite võimalustega ja vahenditega neid praktikas kohaldada.
- Edendada Rahvastikuregistri süsteemi ning muuta kohustuslikuks püsiva elukoha muutuse registreerimine.
- Tagada asenduskodus elavatele lastele elatis ning kohalike omavalitsuste kohustuse täitmine.

Autor avaldab siirast tänu magistratöö juhendaja Õnneli Matt-Sermatile, kes leidis alati aega küsimustele vastamiseks ja jagas soovitusi töö sisulise poole teostamiseks ning Kristi Joametsale, kes kontrollis töö vastavust ettenähtud vormistusnõuetele. Suured tänud kohtutäituritele ja lapsevanematele, kes leidsid aega vastata küsimustikule.

Legal issues with collecting maintenance payable in Estonia

Summary

Parents are required to perform their maintenance obligations towards their children even if parents live apart from their children or do not take part in their upbringing. Unfortunately, there are parents who do not fulfil their duty to provide maintenance and even court decisions cannot force them to pay their debts. That is why new enforcement measures have been introduced and new regulatory norms are being developed in order to make the collection of maintenance more effective. This thesis analyses the implementation of the new measures introduced by the Enforcement Code and their impact on maintenance debtors' right of ownership and right to free self-realisation. The author also discusses proposed regulatory norms such as restricting debtors' right to travel abroad, granting enforcement officers the right to view the details of debtors' bank accounts and recovering maintenance debts out of the mandatory funded pension.

Restrictions arising from the enforcement proceedings may disproportionately affect maintenance debtors' rights to free self-realisation, inviolability of private life and property, and freedom of movement. The thesis aims to ascertain whether the infringement of fundamental rights caused by restrictions is constitutional and whether the impact on the rights is proportionate and serves the purpose of making the collection of debts in enforcement proceedings more efficient. The hypothesis tested in this thesis is the claim that restricted rights of maintenance debtors do not raise the effectiveness of debt collection.

The author uses the empirical, systematic and analytical methods as well as the method of document observation. The findings are construed through interpretation. The author offers solutions to the situation. The analytical method is used to consider the topic from different angles, to interpret the law and to analyse court decisions. There are sections on theory, law and practice and the subject is examined deductively. In this thesis, the author draws on Estonian legislation, draft legislation, explanatory memoranda, judicial practice, laws of other countries, conventions, guidelines, statistics, reports, interviews, scholarly opinions, relevant literature on the topic and materials on the Internet. The author has carried out surveys among enforcement officers and parents to ascertain whether the new enforcement measures fulfil their purpose in practice by making the collection of debts more effective.

Fundamental rights may be restricted when individual and general interests are proportionately balanced against each other. In assessing proportionality, one should look into whether the measures affecting the fundamental rights are appropriate. A measure is appropriate if, in

practice, it enables to collect debts more effectively. Otherwise, we are talking about a violation of rights. The right of a child to be provided for should outweigh the need to protect a parent's fundamental rights of ownership and free self-realisation.

The author has reached several conclusions. Suspension of the validity of permits violates a debtor's right to free self-realisation. Restriction of the driving privilege is justified if it is necessary to protect the health and life of others but with respect to a maintenance debtor it is disproportionate. In the opinion of the Chancellor of Justice, a child's right to be provided for outweighs a parent's rights to free self-realisation and well-being. However, the rights of a child who has reached the age of majority cannot outweigh a parent's right to free self-realisation. In this case, that right is infringed disproportionately because an adult child can earn a living independently. In the opinion of enforcement officers, suspension of permits does not prompt debtors to pay their debts more eagerly. The courts have not granted petitions to suspend the validity of permits because debtors manage to justify, for example, the importance of the right to drive vehicles.

Direct questioning of a debtor every two months is a disproportionate measure if a debtor does not pay maintenance because he or she does not have an income and is simply not able to provide for the child. The main problem is that the whereabouts of a debtor are unknown or it is impossible to communicate with them. Regular searches of debtors' dwellings do not prompt debtors to pay maintenance, but at the same time violate the fundamental rights of third parties. There are no possessions in debtors' homes which can be seized. It is also difficult to prove that a particular place is the actual residence of a debtor. Criminal proceedings against a maintenance debtor are a disproportionate measure because it is not clear how it helps achieve the main goal which is the payment of maintenance arrears by the debtor. An actual prison sentence thwarts a person's efforts to find a job and take care of other family members. Maintenance evasion may be viewed as a misdemeanour punishable with lesser restrictions, which is just as effective as criminal proceedings.

The hypothesis that the new enforcement measures do not fulfil their purpose of making the collection of maintenance debts more effective is supported by the survey carried out among enforcement officers. This survey suggests that the use of new measures has not raised the efficiency of enforcement proceedings and debtors have not started acting more conscientiously. Furthermore, enforcement officers' workload has unreasonably increased and they do not have the necessary tools to implement the measures. The application of measures is not proportionate because in practice they do not help the enforcement officers to collect maintenance arrears more

effectively. The effectiveness of the proposed regulatory norms such as restricting debtors' right to travel abroad, recovering debts out of the mandatory funded pension and granting enforcement officers the right to view the details of debtors' bank accounts is also questionable. Therefore, bottlenecks should be addressed first so that the measures could be more proportionate.

The survey of parents has revealed that the main reason for failure to pay maintenance is refusal to do so on principle. Not paying maintenance is due to the child living with the other parent (with whom the relationship is not good) rather than to not caring for the child. In the author's opinion, out of court reconciliation procedure should be mandatory. According to the surveys, almost half of the parents think that reaching a compromise with the help of a third party could yield positive results. Intensive pressure put on debtors may lead to them waiving their right of custody in the hope of escaping the duty to provide maintenance. A person is released from maintenance obligations only if his or her child is adopted but this surely cannot be in the best interests of the child. Municipalities have not been claiming enough maintenance for children living in substitute homes. The workload of municipalities will increase in connection with the new maintenance allowance system. There have been problems with collecting maintenance in recent years and it is highly likely that the situation will become worse.

The author uses the survey analysis to offer solutions to the problems. In Finland, people are required to register their place of residence in the population register if they have been living in a new place for at least three months. A similar system in Estonia could make it easier to ascertain debtors' place of stay. Currently, enforcement officers are obliged to collect maintenance debts. The adoption of a system similar to personal bankruptcy proceedings could help solve the problem. In that case, an officer similar to a trustee in bankruptcy would deal with debtors and establish the circumstances proving their insolvency. Such a system would make the work of enforcement officers easier and would relieve the pressure on the court system because malicious intent of maintenance debtors would be proved outside the court proceedings. In designing new enforcement measures, it is first and foremost necessary to pay attention to the causes of debt and apply measures accordingly. Prevention is crucial. A measure is disproportionate if it is not conducive to achieving the intended result, and appropriateness implies protecting people from undue interference from the official authorities. It is thus necessary to consider which enforcement measures are appropriate and when there is over-regulation. Ineffective measures which in practice are not conducive to achieving the intended result should be abolished.

Kasutatud allikad:

Teadusraamatud:

1. Alekand, A. Täitemenetlusõigus. Tallinn, Juura 2011.
2. Almann, L., Nurmela, I. Punison, B. jt. Rahvusvaheline eraõigus. Tallinn, Juura 2005.
3. Anepaio, T., Hussar, A. jt. Sissejuhatus õigusteadusesse. Tallinn, Juura 2005.
4. Beaumont, P. jt. The Recovery of Maintenance in the EU and Worldwide. Oxford: Hart Publishing, 2016.
5. Bonomi, A., Volken, P. Yearbook of Private International Law. Vol. X-2008. Munich: Sellier European Law Publishers, Swiss Institute of Comparative Law, 2009.
6. Fawcett FBA, J. J., Shah, S., Shúilleabháin, M. Human Rights and Private International Law. Oxford: University Press, 2016.
7. Iusmen, I. Children`s Rights, Eastern Enlargement and the EU Human Rights Regime. Manchester: University Press, 2014.
8. J. Frowein. The Protection of Property. The European System for the Protection of Human Rights. Boston: Martinus Nijhoff Publishers 1993.
9. Kiviorg, M., Land, K. Jt. Rahvusvaheline õigus. Tallinn, Juura 2010.
10. Keller, H., Ulfstein, G. UN Human Rights Treaty Bodies: Law and Legitimacy. Cambridge: University Press, 2012.
11. Kergandberg, E. jt. Sissejuhatus kohtumenetluse õpetusse. Eesti kohtumenetlusõiguse võrdluspilt. Tallinn, Juura 2008.
12. Laffranque, J. Euroopa Liidu õigussüsteem ja Eesti õiguse koht selles. Tallinn, Juura 2006.
13. Lõhmus, U. Põhiseaduslikkuse kohtulik järelevalve. Riigikohtu lahendid 1993-2004. Tallinn, Juura 2004.
14. Lüderitz, A. Perekonnaõigus. Tallinn, Juura 2005.
15. MacShane, D. Brexit, How Britain Will Leave Europe. Padstow: I.B. Tauris & Co. Ltd, 2015.
16. Madise, Ü. jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne. Tallinn, Juura 2012.
17. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn, Juura 2004.
18. Oppermann, T. Euroopa õigus. Tallinn, Juura 2002.
19. Paulus, C. Tsiviilprotsessiõigus. Kohtuotsuse tegemine ja sundtäitmine. Tallinn, Juura 2002.
20. Tiivel, R. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn, Juura 2009.
21. Walker, L. Maintenance and Child Support in Private International Law. Oxford: Hart Publishing, 2015.

Teadusartiklid:

22. Alexy. R. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Juridica 2001, eri väljaanne, lk 5-96.
23. Bala, N., Oldham, T., Perry, A. Regulating Cross-Border Child Support Within Federated Systems: The United States, Canada, and the European Union. Transnational Law & Contemporary Problems, Fall 2005, 15 (1), lk 88-103.

24. Borowski, M., Ernits, M. Ad rem ja ad acta – Põhiõigused ja inimõigused. *Juridica* 2001, nr 1, lk 3-4.
25. Douga, A., Koumpli, V. On the Regulation of Maintenance Obligations in Greece. *Revue Hellenique de Droit International*, 67 (2), 2014, lk 931-960.
26. Hääl, H., Surva, L., Valma, K. Lepitusmenetlus perevaidlustes. *Juridica* 2014, nr 1, lk 86-103.
27. Hermet, H., Sein, K. Kuidas hageda teises Euroopa Liidu liikmesriigis teadmata aadressil elavat võlgnikku? Kohtudokumentide kättetoimetamise ja tagaseljaotsusega seonduvad probleemid. *Juridica* 2014, nr 9, lk 669-679.
28. Ikkonen, K. Omandipõhiõigus ja selle piirid. *Juridica* 2006, nr 6, lk 54-70.
29. Ikkonen, K. Sundmüügi põhiseaduslikud alused. *Juridica* 2004, nr 8, lk 540-549.
30. Kalmo, H. Põhiseadus ja proportsionaalsus – kas pilvitu kooselu? *Juridica* 2013, nr 2, lk 79-97.
31. Kaur, M. Euroopa täitekorralduse tõend: miks ja millal? *Juridica* 2012, nr 2, lk 122-126.
32. Kolbusz, J. Alternative Dispute Resolution. *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*, 2010, 23 (2), lk 403-424.
33. Kõve, V. „Head“ ja „halvad“ võlgnikud ja võlausaldajad. *Juridica* 2014, nr 4, lk 299-303.
34. Lepik, G. Hagi tagamine ja esialgne õiguskaitse tsiviilasjades: rahvusvaheline mõõde. *Juridica* 2013, nr 10, lk 742-751.
35. Lindfors, H. Cross-border Enforcement in the European Framework. *Scandinavian Studies in Law* 2007, 51, lk 345-358.
36. Long, E. II. The New Hague Maintenance Convention. *International and Comparative Law Quarterly*, 2008, 57 (4), lk 984-996.
37. McEleavy, P. Free Movement of Persons and Cross-Border Relationships. *International Law FORUM Du Droit International*, Fall 2005, 7 (3), lk 153-158.
38. Pavlovskaja, I. Sein, K. Pangakontode arestimine pangakontode Euroopa arestimismääruse menetluses. *Juridica* 2014, nr 7, lk 550-560.
39. Savoiu, A. The Right to Privacy. *Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series*, 2013, 1, lk 89-96.
40. Stalford, H. Old Problems, New Solutions? – EU Regulation of Cross-National Child Maintenance. *Child and Family Law Quarterly*, 2003, 15 (3), lk 269-278.
41. Torga, M. Välisriigi kohtulahendite ja muude täitedokumentide tunnustamine, täidetavaks tunnistamine ja täitmine Eestis. *Juridica* 2015, nr 1, lk 55-65.
42. Triipan, M. Proportsionaalsuse põhimõte Euroopa Liidu õiguses. *Juridica* 2006, nr 3, lk 151-158.
43. Turonova, J. Maintenance Claims Within the European Union With Regard to the New Maintenance Regulation. *Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series*, 2009, 1, lk 63-78.

Eesti õigusaktid:

49. Asjaõigusseadus RT I, 30.06.2015, 41.
50. Eesti Vabariigi põhiseadus RT I, 15.05.2015, 2.
51. Elatisabi seadus RT I, 08.07.2016, 7.

52. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon RT II 2000, 11, 57.
53. Isikut tõendavate dokumentide seadus RT I, 03.01.2017, 13.
54. Karistusseadustik RT I, 21.06.2016, 24.
55. Kohtutäiturimäärustik RT I, 26.02.2016, 20.
56. Pankrotiseadus RT I, 22.06.2016, 25.
57. Perekonnaseadus RT I, 24.12.2016, 4.
58. Perekonnaseadus RT I, 10.03.2016, 3.
59. Riigipiiriseadus RT I, 06.04.2016, 11.
60. Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I, 28.12.2016, 22.
61. Täitemenetluse seadustik RT I, 08.07.2016, 36.

EL-i ja rahvusvahelised õigusaktid:

62. Eesti Vabariigi, Leedu Vabariigi ja Läti vabariigi õigusabi ja õigussuhete leping. RT II 1993, 6, 5.
63. Eesti Vabariigi ja Poola Vabariigi vaheline leping õigusabi osutamise ja õigussuhete kohta tsiviil-, töö- ning kriminaalasjades. RT II 1999, 4, 22.
64. Eesti Vabariigi ja Ukraina leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades. RT II 1995, 13, 63.
65. Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni leping õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, ja perekonna- ja kriminaalasjades. RT II 1993, 16, 27.
66. Euroopa Liidu põhiõiguste harta, 01.12.2009. – ELT C 326/391, 26.10.2012.
67. Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon 2012/C 326/01, 26.10.2012. – ELT C 326.
68. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 805/2004, 21.04.2004. – ELT L 143, 30.04.2004.
69. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1896/2006, 12.12.2006. - ELT L 399, 30.12.2006.
70. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 655/2014, 15.05.2014. - L 189/59, 27.06.2014.
71. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon RT II 2010, 14, 54.
72. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid RT II 2010, 14, 55.
73. Inimõiguste ülddeklaratsioon, ÜRO Peaassamblee 10.12.1948. a resolutsioon 217 A (III).
74. Laste ja teise pereliikmete elatise rahvusvahelise sissenõudmise konventsioon, 23.11.2007. – ELT L 192, 22.07.2011.
75. Nõukogu Määrus (EÜ) nr 4/2009, 18.12.1998, kohtualluvuse, kohaldatava õiguse, kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise ja koostöö kohta ülalpidamiskohustuste küsimustes. - ELT L 7, 10.01.2009.
76. Protocol of 23.11.2007 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. Hague Conference on Private International Law. www.assets.hcch.net/docs/d5f89587-f5f1-4c86-aa40-70472892cf11.pdf (11.02.2017).
77. Tsiviil- ja kaubandusajade kohtualluvuse ning neid käsitlevate kohtuotsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon – protokollid. ELT L 147, 10.06.2009.
78. Välisriigist ülalpidamise taotlemise konventsioon RT II 1996, 39, 146.

79. Ülalpidamiskohustusi käsitlevate otsuste tunnustamise ja täitmise konventsioon RT II 1996, 39, 147.

Teiste riikide õigusaktid:

80. Bürgerliches Gesetzbuch, 2.1.2002 I 42, 2909; 2003, 738.

81. Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche, 21.9.1994 I 2494; 1997, 1061.

82. Uniform Interstate Family Support Act 2001.

Eesti kohtulahendid:

83. RKKKm 3-1-1-1-12.

84. RKKKo 3-1-1-84-12.

85. RKKKo 3-1-1-58-16.

86. RKPJKo 3-4-1-9-00.

87. RKPJKo 3-4-1-1-02.

88. RKPJKo 3-3-1-60-03.

89. RKPJKo 3-4-1-5-05.

90. RKPJKo 3-4-1-2-05.

91. RKPJKo 3-4-1-16-08.

92. RKPJKo 3-4-1-10-10.

93. RKPJKo 3-4-1-25-11.

94. RKTkm 3-2-1-3-08.

95. RKTkm 3-2-1-140-10.

96. RKTkm 3-2-1-124-09.

97. RKTko III-2/1-56/95.

98. RKTko III-2/3-26/95.

99. RKÜKm 3-3-1-69-03.

100. RKÜKo 3-4-1-7-01.

101. RKÜKo 3-1-1-37-07.

102. TlnRnKm 2-16-10038.

103. TlnRnKo 2-15-12183.

104. TlnRnKo 2-16-4477.

105. TMKm 2-16-9109.

Muud kohtulahendid:

106. Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 23.09.1982, 7151/75, *Sporrong ja Lönnroth vs. Rootsi*.

107. Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 23.02.1995, 15375/89, *Gasus Dossier- und Födertechnik GmbH vs. Holland*.

108. Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 26.07.2016, 39507/13, *Veiga da Silva Braga v Portugal*.

109. Euroopa Kohtu eelotsusetaotlus 28.10.1975, 36/75, *Roland Rutili vs. Ministre l'intérieur*.

110. Euroopa Kohtu eelotsusetaotlus 27.10.1977, 30/77, *Régina vs. Pierre Bouchereau*.

111. Euroopa Kohtu otsus 26.06.1980, 136/79, *National Panasonic (UK) Limited vs. Euroopa Komisjon*.

Muud allikad:

112. Belembaogo, A, Hammarberg, T, Hart, R. jt. Laste õigused. ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtete rakendamine praktikas. Lastekaitse Liit 2005.

113. Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega luuakse Euroopa Pangakonto arestimise määrus, et hõlbustada võlgade piiriülest sissenõudmist tsiviil- ja kaubandusajades. Ettepanek, 2011. www.koda.ee/public/pangakonto_arestimise_ettepanek.pdf (23.01.2017).

114. Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Lisa seletuskirja juurde. Elatise võlgnevuse tõttu mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamise põhiseaduspärasus, 2014. www.koda.ee/public/LISA_1_seletuskirja_juurde.pdf (07.03.2017).

115. Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse seletuskiri, 2013. www.koda.ee/public/KarS_SELETUSKIRI_16.07.2013.pdf (26.02.2017).

116. Eesti Kaubandus- Tööstuskoda. Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus eelnõu seletuskiri, 2014. www.koda.ee/public/Taitemenetluse_seadustiku_muutmise_ja_sell....pdf (26.02.2017).

117. Eesti Tööandjate Keskliit. Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsus, 2016. www.employers.ee/wp-content/uploads/Elatisevõlgnevuse-tohustamise-VTK-mai-2016.pdf (22.01.2017).

117. HCCH. Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations. www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=85 (24.01.2017).

118. HCCH. Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance. www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=131 (07.11.2016).

119. Justiitsministeerium. Elatisvõlgnike elu muutub keerulisemaks, 2014. www.just.ee/et/uudised/elatisvõlgnike-elu-muutub-keerulisemaks (22.01.2017).

120. Justiitsministeerium. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri. Normitehnika käsiraamat, 2014. www.just.ee/sites/www.just.ee/files/normitehnika_kasiraamat_09_02_2015.pdf (14.03.2017).

121. Justiitsministeerium. Rooside sõda – kaotajaks jääb laps, 2014. www.just.ee/et/rooside-soda-kaotajaks-jaab-laps (10.03.2017).

122. Kohtutäiturite ja Pankrotihaldurite Koda. Elatisvõlgnevused. www.kpkoda.ee/content/avaliku-poolle-lingid/elatisev%C3%B5lgnevused (08.03.2017).

123. Maistraatit Magistrateerna. Muuttoilmoitus, 2012. www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/Muuttoilmoitus/ (05.03.2017).

124. Oper, K. Elatisvõlgnike nimekirja avaldamise õiguspärasus Eesti õiguskorras, magistratöö, Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2015.

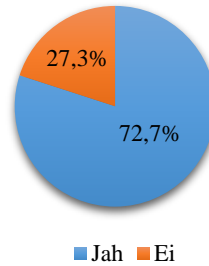
125. Riigikantselei. Tartu Ülikooli Rakendusuuringute Keskuse Vanema hooldusõiguse määramise uuring, 2013.

- www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/eesti_vabariigi_oiguskantsleri_raport_uro_lapse_oiguste_konventsiooni_taitmisest.pdf (13.03.2017).
126. Somova, N. Piiriülene täitemenetlus lapse elatise sissenõudmisel Eesti-Soome näitel, bakalaureusetöö, Tallinna Tehnikaülikooli õigusteaduskond 2015.
127. Turkin, V. Perekonnaseadus: kommentaarid ja selgitused. Tallinn, Agitaator 2007.
128. Turkin, V. Perekonnaõiguslikud kohtuvaidlused. Tallinn, Agitaator 2007.
129. Varusk, M. Füüsilise isiku pankrotimenetlus, 2010.
www.just.ee/sites/www.just.ee/files/merike_varusk_fuusilise_isiku_pankrotimenetlus_0.pdf (07.03.2017).
130. Välisministeerium. Majandus, 2016. www.vm.ee/et/majandus-12 (02.02.2017).
131. Õiguskantsler. Arvamus eelnõule. Täitemenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu (elatise sissenõudmise tõhustamine), 2014.
www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_arvamus_eelnoule_taitmenetluse_seadustiku_muutmise_ja_sellega_seonduvalt_teiste_seaduste_muutmise_seaduse_eelnou.pdf (05.03.2017).
132. Õiguskantsler. Soovitus: asenduskodudes viibivate laste elatisest, 2011.
www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_soovitus_asenduskodudes_viibivate_laste_elatis.pdf (13.03.2017).
133. Õiguskantsler. Vastuolu puudumine: Juhtimisõiguse peatamine elatise võla tõttu, 2015.
www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/6iguskantsleri_seisukoht_vastuolu_mittetuvastamise_kohta_juhtimisoiguse_peatamine_elatise_vola_tottu.pdf (08.02.2017).
134. Õiguskantsler. Eesti Vabariigi õiguskantsleri raport ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest. Eesti Vabariigi kolmanda ja neljanda perioodilise aruande kohta, 2015.
www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/eesti_vabariigi_oiguskantsleri_raport_uro_lapse_oiguste_konventsiooni_taitmisest.pdf (13.03.2017).

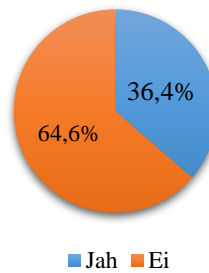
Lisad

Lisa 1. Kohtutäiturite küsitlus elatise võlgade sissenõudmisest

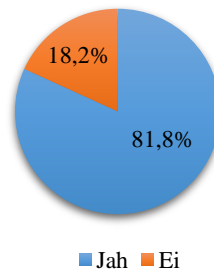
1) Kas olete kasutanud TMS § 177² mootorsõiduki juhtimisõiguse, jahipidamisõiguse, relvaloa või kalastuskaardi kehtivuse peatamise õigusi elatise võlgnike suhtes?

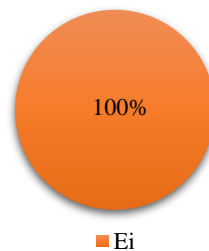
2) Kas TMS § 177² lubade kehtivuse peatamine on mõjutanud võlgnikke elatist maksma?

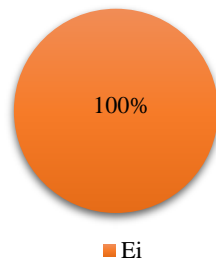
3) Kas lubade kontrollimine on suurendanud töökoormust?

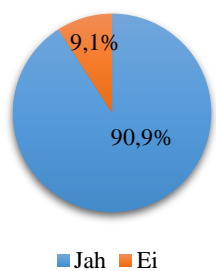
4) Kas TMS § 26 lg 1¹ kohustus välja selgitada võla mittemaksmise põhjused vähemalt iga kahe kuu tagant, on tõhustanud elatise võla sissenõudmist?

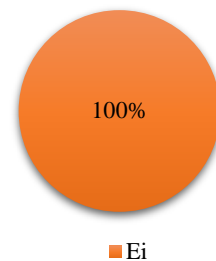
5) Kas iga kahe kuu tagant võlgniku küsitlemine on mõjutanud elatist maksma?

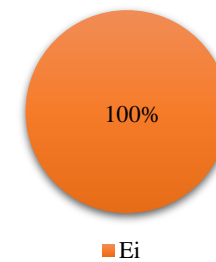
6) Kas võlgniku küsitlemine iga kahe kuu tagant suurendab töökoormust oluliselt?

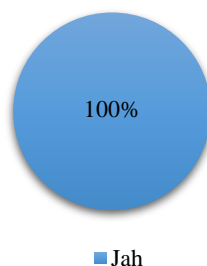
7) Kas TMS § 28 lg 1¹ kohustus otsida läbi võlgniku ruumid või maatükk vähemalt iga aasta tagant tõhustab täitemenetlust?

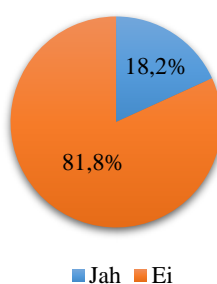
8) Kas TMS § 118¹ järgi kolmandalt isikult võlgniku eest täidetud rahalise kohustuse tagasitäitmine elatise sissenõudja kasuks on andnud vahendeid võlgade tasumiseks?

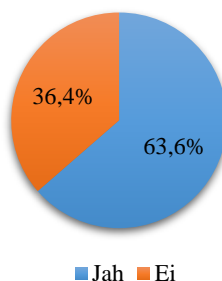
9) Kas 2017. aastal kehtima hakanud täitemenetlusaegne elatisabi süsteem tõstab Teie hinnangul töökoormust?

10) Kas elatise võlgnikelt on rohkem tulnud laekumisi seoses uute meetmete kasutusele võtmisega?

11) Kas elatise sissenõudmisel peaks kasutama karmimaid meetmeid võlgnike suhtes?

12) Teie arvamus uutest elatise võlgnevuse sissenõudmise meetmetest:

TMS § 177 juhtimisõiguse peatamise taotlust kohus ei rahuldanud, üldjuhul kohtud seda taotlust rahuldanud ei ole, elukoha läbiotsimine ei ole mulle teadaolevalt ühegi täituri puhul oma eesmärki täitnud- nendes elukohtades ei ole midagi arestida või ei olegi võlgnikul rahvastiku registri andmetel elukohta. Kujutate Te ette Tartus Lubja 7 kellegi elukoha läbiotsimist, kavalamad elavad enda uute elukaaslaste nimel olevates korterites, majades. Seadus ei sätesta, et isikul oleks elukoha registreerimise kohustus, on mõiste RR nagu side aadress- seal ei ole ju midagi otsida või arestida. Konkreetsed seaduse sätted osutusid läbimõtlematuteks ja ei toimi absoluutselt. Seniks kuni seadusandja seadust süsteemselt ei muuda, probleeme läbi ei aruta praktikutega - juhuslikud ja läbi mõtlemata seaduse sätted ei tõhusta elatise sissenõudmist. Nii

nagu maksuamet ei suuda lõpuni võidelda ümbrikupalkadega ei suuda ka täiturid võidelda elatist mittemaksvate võlgnikega. Kõige suurem muutus selles vallas peaks toimuma ühiskonna suhtumises nendesse probleemidesse, alles seejärel hakkab midagi muutuma üksikisiku tasandil. On teada, et seadusega ei reguleeri inimsuhteid - kui seda tehakse, siis see valdavalt ei toimi.

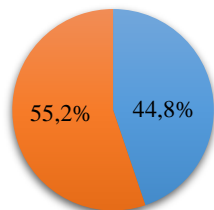
Läbiotsimised ei ole 90% läbiviidavad. Võlgnikel puudub kindel elukoht, nad on registreeritud Kohaliku omavalitsuse täpsusega, mistõttu toimingute läbiviimise koht on määratlematu. Tihti ei elata sissekirjutuse aadressil - näiteks sissekirjutus põlenud elamus, vanemate elukohas, kus aastaid ei ole viibitud ja tegelikult on elukoht välismaal. Vestluseid ei saa läbi viia umbes 30% juhtudel kuna võlgniku tegelik viibimiskoht ei ole teada ehk siis ei ole võimalik temaga kontakti leida.

Elatisevõlg (kuigi sotsiaalses mõttes olulisem) on tegelikkuses võlg nagu iga teine kohustus. Kui kodanikud ei ole harjunud täitma muid kohustusi (põhjusi on erinevaid, ka seadusest tulenevalt on loodud võimalused mitte maksta. Näiteks rahatrahv aegub, kodanik ei tee vahet, mis nõudega on tegemist ning üritab täitmisest kõrvale hoida ja loodab aegumisele), siis ei täideta ka elatisraha tasumise kohustust. Kohtutäituritele on pandud suured kohustused seoses elatisrahade sissenõudmisega, kuid ei ole mõeldud missuguste vahendite eest kohtutäitur elatisnõudeid täitma peaksid. Seaduses on küll kirjas, et kohtutäitur on kohustatud:..., kuid ei ole kirjas, et elatise võlgnik on kohustatud tegema iga 2 kuu tagant seda, seda ja seda. Tegemist on populistlike mitte töötavate abinõudega. Seaduse kohatine muutmine ei saa tagada soovitud tulemust kui ei ole süsteemset lähenemist kogu valdkonnale.

Kohtutäiturite menetluses on hulganisti vanu elatise võlgnevusi, millele meetmed ei kohaldu. Meetmed kohalduvad üksnes jooksva elatise mittetäitmise korral. Elatise mittemaksmise põhjuseid peituvad pigem selles, et võlgnikud elavad välisriigis, töötavad mustalt, on vangis, töötud ja sisuliselt enda pensionäridest vanemate ülalpidamisel jne. Nimetatud asjaoludest tingitud mittemaksmise osas mainitud meetmed kaasa ei aita. Elatisnõude välisriiki saatmine on aga sissenõudjate hinnangul keeruline.

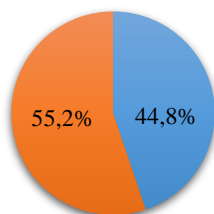
Lisa 2. Lapsevanemate küsitlus elatise võlgade sissenõudmisest

1) Kas täitemenetlusega seotud info on piisavalt kättesaadav ja Teid on piisavalt nõustatud?

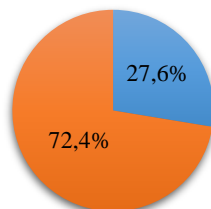
■ Jah ■ Ei

2) Kas infovahetus kohtutäituriga on lihtne, kiire ja arusaadav?

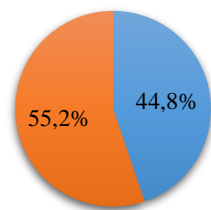
■ Jah ■ Ei

3) Kas Teile on pakutud enne kohtusse pöördumist kompromissi, lepitust?

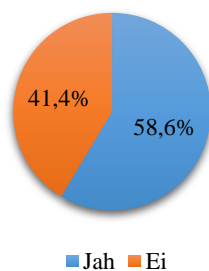
■ Jah ■ Ei

4) Kas enne kohtusse pöördumist lepitusmenetlus kolmanda osapoole vahendusel aitaks kaasa elatise tasumise kokkuleppe, kompromissi saavutamisele?

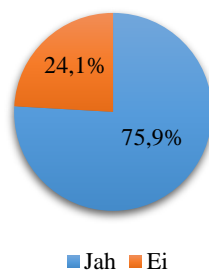

■ Jah ■ Ei

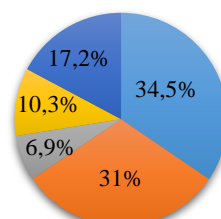
5) Kas Teie arvates juhiloa, jahipidamisloa, kalastuskaardi või relvaloa kehtivuse peatamine mõjutab elatise võlgnikku elatist maksma?

6) Kas kohtutäituri õigused nagu võlgniku eluruumide läbiotsimine iga aasta tagant ning võlgniku vahetu küsitlemine elatise mitte maksmise põhjustest iga kahe kuu tagant tõhustaks elatise sissenõudmist?

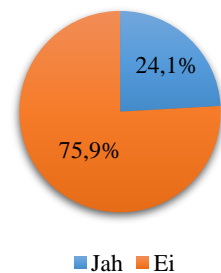

7) Millisel põhjusel võlgnik elatist ei maksa:

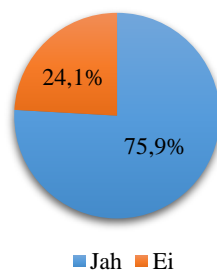

- Keeldub põhimõtteliselt elatise maksmisest
- Varjab vara ja sissetulekuid
- Puudub piisav sissetulek, lapse toetamine käib üle jõu
- Elab välismaal
- Muu põhjus

8) Kas võlgnik on hakanud rohkem elatist maksma võrreldes varasemate aastatega?

9) Kas usute, et 2017. aastal kehtima hakanud kohtumenetlus- ja täitemenetlusaegne elatisabi 100 euro ulatuses on Teile abiks?

10) Kas võlgnike suhtes peaks kasutama karmimaid meetmeid elatise sissenõudmisel?

